

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА МЕНЕДЖМЕНТУ**

До захисту допустити:

Ззавідувач кафедри д.е.н., професор,

_____ Балабаниць А.В.

« _____ » _____ 2020 р.

Кваліфікаційна робота
за освітнім ступенем «Магістр» на тему:
«Сучасні економічні ризики в банківському секторі України»

Студента економіко-правового факультету
спеціальності 073 «Менеджмент»
освітня програма «Управління фінансово-
економічною безпекою»
освітнього ступеня «Магістр»
Шаповалова Олександра Івановича
Науковий керівник:
Семкова Лілія Вячеславівна
кандидат економічних наук, доцент
кафедри менеджменту
Рецензент:
Лямцев В'ячеслав Вікторович,
Керуючий ТББВ 10004/0336 Філії –
Донецьке обласне управління АТ
«Ощадбанк»

Кваліфікаційна робота захищена
з оцінкою _____
Секретар ЕК _____
« _____ » _____ 2020 р.

Маріуполь – 2020

**МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА МЕНЕДЖМЕНТУ**

Освітній ступінь «Магістр»

Шифр та назва спеціальності 073 «Менеджмент. Управління фінансово-економічною безпекою»

ЗАТВЕРДЖУЮ

В.о. завідувача кафедри д.е.н., професор,
Балабаниць А.В.

« _____ » _____ 2020 р.

**ПЛАН ВИКОНАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ
Шаповалова Олександра Івановича**

1. Тема роботи «Сучасні економічні ризики в банківському секторі України»
керівник роботи Семкова Лілія Вячеславівна, кандидат економічних наук, доцент
кафедри менеджменту

затверджені наказом Маріупольського державного університету від «28» лютого 2020 р. № 207

2. Строк подання студентом роботи 11.12.2020 р.

3. Вихідні дані до роботи (мета, об'єкт, предмет)

Метою дослідження кваліфікаційної роботи є розробка заходів зменшення ризиків в банківському секторі України на сучасному етапі.

Об'єкт дослідження кваліфікаційної роботи – процес управління банківською системою України.

Предметом дослідження є основні компоненти механізму управління конкурентоспроможністю банківської системи України.

4. Зміст роботи (перелік питань, які потрібно розробити)

Розділ 1. Теоретичні аспекти управління економічними ризиками в державному банківському секторі

1.1. Сутність, історичний розвиток банківської системи та її побудова

1.2. Ризики банківського сектору на основі джерел їх виникнення

1.3. Роль банківського сектору в економічному розвитку держави

Розділ 2. Аналіз сучасних економічних ризиків в банківському секторі України

2.1. Аналіз економічного стану банківського сектору України

2.2. Оцінка ефективності управління економічною діяльністю АТ «Державний ощадний банк України»

2.3. Оцінка ризик-менеджменту вітчизняних банків у забезпеченні фінансової безпеки банківського сектору національної економіки

Розділ 3. Формування стратегії управління банківським сектором України та шляхи підвищення ефективності управління ризиками

3.1. Стратегічні принципи реформування державного банківського сектору

3.2. Заходи реалізації стратегій управління банківською системою в Україні

3.3. Шляхи підвищення ефективності управління ризиками в банку АТ «Державний ощадний банк України»

5. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Вступ	Семкова Л.В., доцент кафедри менеджменту		
Розділ 1	Семкова Л.В., доцент кафедри менеджменту		
Розділ 2	Семкова Л.В., доцент кафедри менеджменту		
Розділ 3	Семкова Л.В., доцент кафедри менеджменту		
Висновок	Семкова Л.В., доцент кафедри менеджменту		

6. Дата видачі завдання 07.09.2020 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Вибір теми кваліфікаційної роботи	до 24.02.2020	
2	Затвердження теми кваліфікаційної роботи та наукового керівника	28.02.2020	
3	Консультація з науковим керівником	постійно	
4	Робота з науковою літературою. Визначення плану кваліфікаційної роботи	до 07.09.2020	
5	Робота над теоретичною частиною кваліфікаційної роботи	07.09.2020 – 05.10.2020	
6	Подання на перевірку теоретичної частини кваліфікаційної роботи науковому керівнику	до 05.10.2020	
7	Науково-дослідна практика	21.09.2020 – 20.11.2020	
8	Робота над аналітичною частиною кваліфікаційної роботи	05.10.2020 – 20.11.2020	
9	Подання на перевірку аналітичної частини кваліфікаційної роботи науковому керівнику	до 20.11.2020	
10	Попередній захист кваліфікаційної роботи	27.11.2020	
11	Подання кваліфікаційної роботи на кафедру	до 11.12.2020	
12	Захист кваліфікаційної роботи	21.12.2020 – 25.12.2020	

Студент _____ Шаповалов О.І.
(підпис) (прізвище та ініціали)

Науковий керівник роботи _____ Семкова Л.В.
(підпис) (прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНИМИ РИЗИКАМИ В ДЕРЖАВНОМУ БАНКІВСЬКОМУ СЕКТОРІ.....	9
1.1. Сутність, історичний розвиток банківської системи та її побудова.	9
1.2. Ризики банківського сектору на основі джерел їх виникнення.....	20
1.3. Роль банківського сектору в економічному розвитку держави.....	31
Висновки до розділу 1.....	38
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНИХ ЕКОНОМІЧНИХ РИЗИКІВ В БАНКІВСЬКОМУ СЕКТОРІ УКРАЇНИ.....	40
2.1. Аналіз економічного стану банківського сектору України.....	40
2.2. Оцінка ефективності управління економічною діяльністю АТ «Державний ощадний банк України».....	51
2.3. Оцінка ризик-менеджменту вітчизняних банків у забезпеченні фінансової безпеки банківського сектору національної економіки..	61
Висновки до розділу 2.....	82
РОЗДІЛ 3. ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ УПРАВЛІННЯ БАНКІВСЬКИМ СЕКТОРОМ УКРАЇНИ ТА ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ.....	88
3.1. Стратегічні принципи реформування державного банківського сектору.....	88
3.2. Заходи реалізації стратегій управління банківською системою в Україні.....	99
3.3. Шляхи підвищення ефективності управління ризиками в банку АТ «Державний ощадний банк України».....	109
Висновки до розділу 3.....	118
ВИСНОВКИ.....	122
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	125
ДОДАТКИ.....	134

ВСТУП

Актуальність теми. Банки відіграють вирішальну роль у системі фінансового посередництва і через те повинні не тільки діагностувати потенційні загрози і ризики, а й мати відповідний механізм нейтралізації їх негативного впливу на розвиток національної економіки. Розвиток сучасної фінансової сфери в світі привносить у діяльність банків нові аспекти й проблеми стабільного функціонування, розв'язання яких багато в чому залежить від рівня системи управління економічними ризиками в цьому секторі.

У зв'язку із глибиною наслідків, руйнівного характеру світових кризових явищ та сучасних проблем відновлення позитивних темпів державного економічного розвитку відбувається недооцінка масштабів банківських ризиків в Україні, їх вплив на інші сектори економіки та здатність порушувати довгострокову макроекономічну збалансованість і рівновагу. Останні шість років спостерігається, що банківський сектор України не може адекватно реагувати на сучасні зміни і ризики наявні у фінансовій сфері, це призводить до припинення діяльності багатьох банків.

На цей час у світовій теорії та практиці управління банківськими ризиками виділяють багато методів, моделей і інструментів, проте всі вони є недосконалими, кожен з них має певні недоліки, обмеження. Тому на сучасному етапі посилюється актуальність розробки заходів щодо зменшення ризиків в банківському секторі України.

Об'єкт дослідження кваліфікаційної роботи – процес управління банківською системою України.

Предметом дослідження є основні компоненти механізму управління конкурентоспроможністю банківської системи України.

Грунтовним дослідженням теоретико-методологічних та практичних аспектів управління банківським сектором присвячені наукові праці вітчизняних учених, а саме: Б. Адамика, І. Благуна, К. Далгич, Т. Євенко, О.

Іщенко, В. Коваленко, О. Крикля, О. Крухмалю Ю. Соцької та інших. Концептуальні й теоретичні засади банківського ризику, його причини та наслідки, а також окремі підходи до оцінки розроблені в працях таких учених економістів, як: О. Барановський, Е. Бріммер, Ю. Бугель, Н. Валенцевої, Ж. Довгань, У. Деволда, О. Дзюблюк, Г. Дріза, Л. Жербецької, О. Карась, О. Корецької, М. Савлука та ін.

Проте при наявності значної кількості досліджень цього напрямку в економічній літературі поза увагою залишаються проблеми створення якісно нового механізму управління ризиками в банківському секторі, який має бути ефективним в умовах непередбачуваного впливу чинників зовнішнього середовища, крім того не всі аспекти управління економічними ризиками достатньо досліджено, а деякі й досі залишаються дискусійними.

Метою дослідження кваліфікаційної роботи є розробка заходів зменшення ризиків в банківському секторі України на сучасному етапі.

Для досягнення поставленої мети дослідження визначено наступні **завдання:**

- розглянути теоретичні аспекти управління економічними ризиками в державному банківському секторі;
- проаналізувати економічний стан банківського сектору України;
- зробити оцінку ефективності управління економічною діяльністю АТ «Державний ощадний банк України»;
- провести оцінку ризик-менеджменту вітчизняних банків у забезпеченні фінансової безпеки банківського сектору національної економіки;
- визначити стратегічні принципи реформування державного банківського сектору;
- розробити заходи реалізації стратегій управління банківською системою в Україні;
- визначити шляхи підвищення ефективності управління ризиками в банку АТ «Державний ощадний банк України».

Методи дослідження. В кваліфікаційній роботі при розгляді теоретичних аспектів управління економічними ризиками в державному банківському секторі було використано методи діалектичного пізнання, такі як синтез, індукція, дедукція; аналіз сучасних економічних ризиків в банківському секторі України було проведено за допомогою математичних, економічних та статистичних методів, в тому числі застосовувалися табличний, графічний методи та прийоми порівняння даних; при формуванні стратегії управління банківським сектором України та визначенні шляхів підвищення ефективності управління ризиками було застосовано метод узагальнення даних.

Наукова новизна отриманих результатів. У кваліфікаційній роботі узагальнено концептуальні положення управління економічними ризиками в банківському секторі, виявлено тенденції зміни економічних показників діяльності АТ «Державний ощадний банк України», запропоновано заходи реалізації стратегій управління банківською системою в Україні та розроблено шляхи підвищення ефективності управління ризиками в АТ «Державний ощадний банк України».

Практичне значення дослідження. Результати дослідження, що відображені у кваліфікаційній роботі можна використовувати при плануванні показників діяльності банківського сектору України та розробці стратегічних напрямів його реформування.

Апробація результатів роботи. Участь в роботі круглого столу «Фінансово-економічна безпека держави» в рамках засідання СНДТ «EconoMix» (дата проведення заходу – 07.10.2020 р.) з доповіддю на тему «Ризики та загрози у банківському секторі України»; заплановано участь у Декаді студентської науки в Маріупольському державному університеті (секція «Пріоритетні напрямки забезпечення фінансово-економічної безпеки України»), дата проведення заходу – 09.03-19.03.2021 р.

Публікації. Шаповалов О.І. Сучасні ризики у банківському сектору України. Дебют: Збірник тез доповідей студентів економіко-правового

факультету за результатами участі у Декаді студентської науки – 2021. Маріуполь, 2021. (у друці).

При написанні кваліфікаційної роботи використовувались навчально-наукові праці провідних вчених за фахом, нормативно-правові та регламентуючі акти України, національні періодичні видання (в т.ч. фахові), офіційні дані державної служби статистики, локальна мережа Інтернет.

Ключові слова: економічний ризик, банківська система, банківська діяльність, ринок банківських послуг, державне регулювання, національна економіка, управління економічною діяльністю.

Кваліфікаційна робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків, обсягом 135 сторінок, в роботі міститься 30 таблиць, 12 рисунків, 69 літературних джерела та 1 додаток.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНИМИ РИЗИКАМИ В ДЕРЖАВНОМУ БАНКІВСЬКОМУ СЕКТОРІ

1.1. Сутність, історичний розвиток банківської системи та її побудова

У будь-якій державі незалежно від домінуючої економічної моделі та способу організації суспільних відносин банківська система відіграє ключову роль у формуванні економічних відносин між суб'єктами грошового ринку. Це обумовлюється тим, що саме банки є одним із найважливіших елементів структури економіки щодо організації руху фінансових потоків, саме банківська система надає в національну економіку необхідний обсяг фінансових ресурсів, забезпечує вільний рух капіталу, розрахунки суб'єктів господарювання, кредитування економіки, а також реалізацію інших функцій та завдань. Банківська система – це та галузь діяльності, де найбільш динамічно й активно знаходять відображення всі позитивні і негативні явища, що відбуваються в економіці країни. Вона не довільне явище, а складова частина кредитно-грошової системи, елемент економічного базису суспільства, яка розвивається за законами ринкової економіки.

Структура банківської системи залежить від певних суспільно-економічних умов, а її побудова від економічних, правових, організаційних умов, що визначають потребу системного впорядкування банківської діяльності. Банківська діяльність становить набір посередницьких операцій на грошовому ринку, виконання яких дозволено законом лише під особливим наглядом держави спеціальними інституціями, які називаються банками. Банківська система – це сукупність різноманітних видів банків та інших кредитних установ, інституцій у їх взаємозв'язку, яка існує в тій чи іншій країні в певний історичний період і функціонує в межах єдиного фінансового механізму; складова частина кредитної системи [7].

Отже, національна банківська система – це складова фінансової системи країни, що підпадає під загальну дію економічних законів, які діють у громадянському суспільстві. Вона становить сукупність різних за організаційно-правовою формою та спеціалізацією національних банківських установ, що існують у межах єдиної фінансової системи та єдиного грошово-кредитного механізму в певний проміжок часу (певний історичний період). Банківська система є цілісним механізмом, що взаємодіє з іншими системними структурами фінансового ринку, а також як його підсистема утворює більш загальне об'єднання – економічну систему в цілому. Ця система – внутрішньо організована, взаємопов'язана і має загальну мету та завдання. Головними цілями банківської системи є:

- забезпечення суспільного нагляду і регулювання банківської діяльності з метою узгодження інтересів окремих банків із загальносуспільними інтересами;

- забезпечення надійності і стабільності функціонування окремих банків та банківської системи в цілому з метою стабілізації грошей та безперебійного обслуговування економіки.

Необхідність формування банківської системи як особливої структури визначається двома групами причин: необхідністю здійснення громадянського нагляду та регулювання банківської діяльності, узгодження комерційних інтересів окремих банків із громадськими інтересами – забезпечення збалансованості грошей і стабільної роботи всіх банків; функціонуванням грошового ринку, забезпеченням збалансованості попиту та пропозиції на грошовому ринку і в кожному його секторі.

Умовами нормального функціонування банківської системи є [25]:

- 1) достатня кількість у країні діючих банків і кредитних установ. Систему слід розглядати як таку, що постійно розвивається і кількісно та якісно змінюється;

- 2) відсутність у системі зайвих елементів, тобто банківських установ, які не приступили до виконання банківських операцій у встановлені строки, не

мають належним чином оформлених ліцензій на здійснення банківських операцій або утворені не відповідно до чинного законодавства та акта засновника про створення;

3) наявність центрального банку, який виступає основним координатором кредитних інститутів та ефективно виконує функції управління грошово-кредитними і фінансовими процесами в економіці;

4) існування поряд із центральним банком найрізноманітніших банків, які охоплюють усі сфери національної економіки і зовнішньоекономічні зв'язки, здійснюють широкий діапазон банківських операцій та фінансових послуг для юридичних і фізичних осіб;

5) діяльність банків і кредитних установ, які не обмежуються акумуляцією і розподілом коштів підприємств, організацій, а сприяють накопиченню капіталу, активно втручаються в усі сфери економіки.

Банківська система є законодавче визначеною, чітко структурованою сукупністю фінансових інститутів, які займаються банківською діяльністю. Специфіка банківської системи виявляється в її функціях, а саме:

- емісійна функція, створення грошей і регулювання грошової маси;
- трансформаційна функція, зумовлена посередницькою місією банків;
- стабілізаційна функція, забезпечення стабільності банківської діяльності на грошовому ринку.

Важливою функцією банківської системи є функція створення грошей і регулювання грошової маси, яка полягає в тому, що банки оперативно змінюють масу грошей в обігу, збільшуючи або зменшуючи її відповідно до зміни попиту на гроші. Для банківської системи характерна трансформаційна функція, яка полягає в тому, що банки, мобілізуючи вільні кошти одних суб'єктів господарювання і передаючи їх іншим, мають можливість змінювати (трансформувати) величину й строки грошових капіталів та фінансові ризики. Крім зазначених функцій, банківська система також виконує стабілізаційну функцію, тобто забезпечення сталості банківської діяльності та грошового ринку. Оскільки для банківської діяльності

характерна висока ризикованість, і банки працюють в умовах постійної і підвищеної загрози втрати грошей та банкрутства, боротьба з ризиками є важливим завданням не лише окремих банків, а й усієї банківської системи.

Історичний досвід свідчить про те, що та або інша структура банківської системи залежить від конкретних суспільно-економічних умов. Результативність діяльності банківської системи ринкового типу доцільно оцінювати поетапно, зважаючи на зміну параметрів функціонування як власне банківської системи, так і її окремих складових. Опрацювавши відповідний матеріал з цієї теми, можемо подати власну схему еволюції розвитку банківської системи України. Отже, еволюцію розвитку банківської системи України можемо подати чотирма блоками: перший – становлення (перші чотири етапи), другий – стабільності (п'ятий та шостий етап), третій – кризовий (сьомий етап) та після кризовий блок (рис. 1.1).

Створення банківської системи в Україні на основі державних банків розпочалось в 1991р. з прийняттям Закону України «Про банки і банківську діяльність», згідно з яким було закладено основи класичної дворівневої банківської системи. Поява дворівневої банківської системи в Україні була першою ознакою переходу до ринкової економіки.

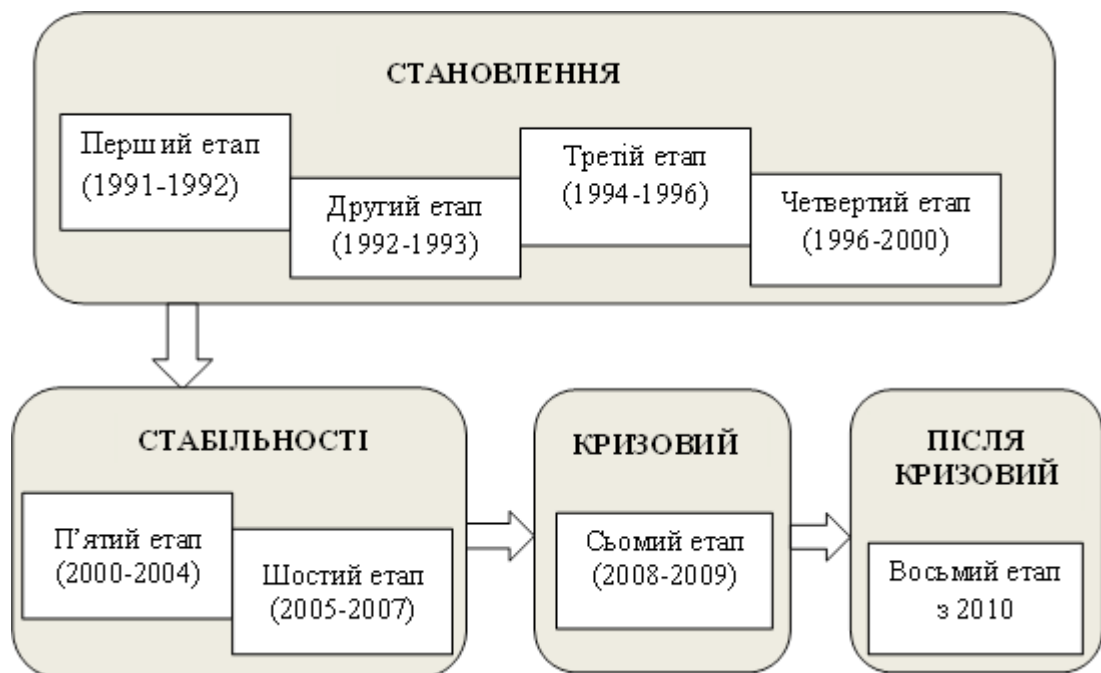

Рис. 1.1. Етапи розвитку банківської системи України [1]

Створення банківської системи в Україні на основі державних банків розпочалося в 1991р. з прийняттям Закону України «Про банки і банківську діяльність», згідно з яким було закладено основи класичної дворівневої банківської системи [8]. Поява дворівневої банківської системи в Україні була першою ознакою переходу до ринкової економіки. Створення Національного банку України відбулося на базі Українського Республіканського відділення Держбанку СРСР. Виділяють такі етапи розвитку сучасної банківської системи:

Перший етап – 1991-1992 рр. – процеси перереєстрації та реорганізації. Із жовтня 1991р. НБУ починає перереєстрацію комерційних банків України, що були зареєстровані ще Держбанком СРСР. Основне завдання цього етапу полягало в чіткій організації ринкових структур, які б забезпечували умови для розвитку конкуренції і підприємництва у сфері руху фінансових ресурсів. У цей же період галузевий капітал, тобто частка капіталу, вкладеного у комерційні банки різними державними установами, поступово витісняються ринковим капіталом спільних та малих підприємств, акціонерних товариств, державні банки акціонуються, а точніше приватизуються персоналом банків та великими клієнтами.

Другий етап – 1992-1993 рр. – виникнення банків «нової хвилі». На цьому етапі з різних бюджетних та позабюджетних фондів та диверсифікації пасивів діючих банків виникає низка комерційних банків. Ці банки починали своє становлення з «нуля»: офісні приміщення, грошові сховища, системи охорони і сигналізації, локальні комп'ютерні мережі, телекомунікації та інше придбавалися за власні кошти, що оподатковувалися. У комерційних банках спостерігалось подальше зменшення частки «міністерського» капіталу, що було спричинено постановою КМУ «Про передачу міністерських пакетів акцій на управління до Міністерства фінансів». Цією постановою передбачалося, що Міністерство фінансів буде одержувати дивіденди по акціях, що належать іншим міністерствам. Це почало не влаштовувало власників акцій і вони поспішили вилучити свої кошти із комерційних

банків. У цей же час спостерігалось масове народження дрібних «кишенькових» банків. Значна частина їх мала приватний капітал, але цей капітал був надто мізерним, щоб забезпечити ліквідність банку. Ці банки непогано заробляли на гіперінфляції 1992-1994рр., використовуючи цей зовнішній незалежний від них чинник. Протягом цього періоду здійснено демонополізацію банківської системи, забезпечено її функціонування на дворівневій основі. На кінець 1993 р. у книзі реєстрації вже 211 банків ліквідовано, а протягом наступного року ще 6 банків [16].

Третій етап – 1994-1996 рр. – перші банкрутства. Активізація роботи НБУ з побудови чіткої системи регулювання діяльності комерційних банків співпала з періодом призупинення інфляційних процесів, які були основним джерелом безбідного існування цілої низки комерційних банків. Запроваджена система регулювання діяльності банків. Ці банки не були готові до жорсткого контролю з боку НБУ, до централізованого управління банківською системою, що поставило їх на межу банкрутства. Процес масового банкрутства банків вніс ускладнення у функціонування не тільки банківської системи, а й позначився на всій економічній системі, була підірвана довіра до банківської системи у вкладників. Тоді банківська система перебувала в стані стагнації: відбувається скорочення розміру активів деяких банків, спостерігається велика розбіжність у концентрації банківського капіталу, третина зареєстрованих банків не мали необхідного сплаченого статутного фонду.

Четвертий етап – 1996-2000 рр. – стабілізація банківської системи та впровадження національної валюти – гривні. Для цього етапу є характерною боротьба НБУ з інфляційними процесами, створення сприятливих умов для проведення грошової реформи і введення в обіг національної грошової одиниці. Також у цей період посилювався контроль за діяльністю комерційних банків із боку НБУ. На цьому етапі виділяють період до і після кризи 1998 р., пов'язаний з дефолтом у Росії. Наслідки цієї кризи призвели до девальвації гривні, що, у свою чергу, вплинуло на знецінення банківського капіталу,

зниження прибутковості активів та до масового відпливу депозитів фізичних осіб із банківських рахунків в обмін на іноземну валюту.

П'ятий етап – 2000-2004 рр. – удосконалення банківської системи. У цей період відбувається поступова стабілізація курсу гривні, проведення виваженої грошово-кредитної політики, зростання стійкості кредитної системи, поступовий перехід від монетарних методів управління економікою до ринкової трансформації та структурного реформування, удосконалюється нормативно-правова база. Зокрема, у 2000 році був прийнятий новий Закон України «Про банки і банківську діяльність», який визначив структуру банківської системи (перший рівень – НБУ, другий рівень – інші банки) і врегулював основні засади створення і ліквідації банків, також визначив порядок здійснення нагляду за комерційними банками і застосування заходів впливу. Уперше передбачено поділ банків за територіальною ознакою, цілями створення і мінімальними розмірами статутного капіталу. У 2001 році створено орган гарантування депозитів в Україні на підставі Закону «Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб» від 20.09.2001р [8]. Основним завданням фонду стало забезпечення розміщених у банках вкладів фізичних осіб та, у випадку банкрутства банку, відшкодування коштів за їх вкладами, що водночас, сприяє стабільності банківської системи.

Банківська система і банки – це незвичайні економічні структури. Їхній вплив на економічні процеси (позитивний чи негативний) дуже великий і потрібна жорстка регламентація та контролю їх діяльності, щоб цей вплив мав виключно позитивний характер.

Створенням Національного банку України було закладено основи класичної дворівневої структури банківської системи, яка включає, з одного боку – центральний банк як головний банківський інститут, який є емісійним центром держави і відповідає за управління всією грошово-кредитною системою (виходячи з основних завдань центральний банк не націлений на комерційну діяльність і одержання прибутків); з іншого – банківську систему, представлену мережею комерційних банків, яка на умовах здорової

конкуренції покликана задовольнити потреби населення, держави та народного господарства у банківських послугах і створити умови для стабілізації та поступового зростання національної економіки.

Таким чином, банківська система України заснована на взаємовідносинах між банками у двох площинах – по вертикалі та по горизонталі. По вертикалі – це відносини підпорядкування між Національним банком, як керівним органом усієї банківської системи, та іншими банками. По горизонталі – це відносини рівноправного партнерства та конкуренції між банками другого рівня.

Юридичний статус, повноваження і принципи організації Національного банку визначаються Конституцією України, Законом України «Про Національний банк», Законом України «Про банки та банківську діяльність» та іншими нормативно-правовими актами. Національний банк є: емісійним центром, банком банків; особливим органом державного управління, який проводить єдину державну політику в сфері грошового обігу; валютним органом; органом банківського нагляду; організатором міжбанківських розрахунків. Діяльність НБУ багато в чому залежить від стану економіки держави, а, з іншого боку, і його дії впливають на стан економіки. Отже, Національний банк разом із своїми філіями становить перший рівень банківської системи.

Національний банк України (НБУ) має статутний капітал, що є державною власністю і становить 10млн. гривень. Національний банк видає нормативні акти з питань, що входять до його компетенції, які є обов'язковими для органів державної влади та місцевого самоврядування, банків, підприємств, установ незалежно від форм власності, фізичних осіб, що здійснюють господарську діяльність на території України. Нормативні акти НБУ видаються у формі інструкцій, положень, правил і затверджуються постановами Правління. НБУ підзвітний Президенту України та Верховній Раді України в межах їх конституційних повноважень [46].

Структура Національного банку будується за принципом централізації з вертикальним підпорядкуванням. До системи Національного банку входять центральний апарат, регіональні управління (територіальні управління), розрахункові палати, Банкотно-монетний двір, фабрика банкотного паперу, Державна скарбниця України, Центральне сховище, спеціалізовані підприємства, банківські навчальні заклади й інші структури підрозділи й одиниці, необхідні для забезпечення діяльності Національного банку.

Банки другого рівня є одним із складових елементів банківської системи, найбільш значущими учасниками грошового ринку, найважливішими елементами відтворювальної структури економіки. Втім, банк – це юридична особа, котрій на підставі ліцензії та діючого законодавства надано право здійснювати банківські операції на комерційній основі. Сучасний банк – це автономне, економічно самостійне, незалежне комерційне підприємство, яке функціонує за умов державного контролю за його діяльністю з органів банківського нагляду. Разом з цим банк як підприємство має свою специфіку, бо його діяльність відрізняється від діяльності багатьох підприємств. Ці відмінності полягають в наступному:

1. Банк – це торгове підприємство, але на відміну від промисловості, сільського господарства, будівництва, транспорту і зв'язку він діє в сфері обміну, а не виробництва.

2. Банк – це посередницьке підприємство, яке погоджує інтереси кредитора і позичальника, здійснюючи тим самим перелив коштів з однієї сфери господарства (сектору економіки) в іншу (інший), проте на відміну від індивідуального кредитора, ресурси в банку втрачають свій первісний вигляд.

3. Банк – це кредитне підприємство особливого типу.

Банки – це установи, що виконують спеціальну функцію (банківську діяльність). Основною функцією банку є посередництво при перерозподілі вільних грошових ресурсів, тобто залучення коштів від тих, хто ними тимчасово не користується і передача тим, хто їх потребує. У найбільш

агрегованому вигляді, з точки зору забезпечення вирішення основних цілей і завдань, покладених на банки, можна виділити такі групи функцій: платіжно-розрахункова, ощадно-капіталотворча, кредитно-інвестиційна.

Основою банківської системи є комерційні банки. У вузькому розумінні комерційний банк – це банк, що виконує повний набір базових банківських операцій та єдиною метою якого є одержання максимального прибутку. В широкому розумінні комерційний банк – це будь-який банк, що функціонує на другому рівні банківської системи. Таке трактування комерційного банку характерне для України. В Україні всі, по суті, банки, крім центрального, називають комерційними.

В Україні, відповідно до Закону «Про банки і банківську діяльність» (20.03.1991р.) банки визначаються як установи, функцією яких є кредитування суб'єктів господарської діяльності та громадян за рахунок залучення коштів підприємств, установ, організацій, населення та інших кредитних ресурсів, касове та розрахункове обслуговування народного господарства, виконання валютних та інших банківських операцій.

Класифікацію комерційних банків наведено на рис. 1.2.

Рис. 1.2. Класифікація комерційних банків [7]

Основними функціями комерційного банку, що визначають його економічну суть, слід назвати: посередництво в кредиті; посередництво у розрахунках та випуск кредитних знарядь обігу. У даному визначенні наведено три основні функції комерційного банку, що охоплюють такі фундаментальні основи банківської діяльності, як акумулювання тимчасово вільних грошових коштів, надання їх у позику на умовах платності і відшкодування, розрахунково-касове обслуговування клієнтів, а також депозитну емісію, засновану на кредитах і розрахункових операціях банку. Ці функції тісно пов'язані між собою та дають змогу комерційному банку виступати в ролі інституту, що емітує платіжні засоби для обслуговування всього кругообігу капіталу в процесі виробництва й обігу товарів.

Світова практика розробила два принципи побудови комерційних банків:

– універсальний банк – коли будь-які обмеження на діяльність банків на грошовому ринку знімаються, тобто такі банки здійснюють майже всі види банківських операцій, не заборонені чинним законодавством, і обслуговують широке коло клієнтури;

– спеціалізовані банки – коли банківська діяльність обмежена певним видом операцій чи сектором грошового ринку, тобто спеціалізовані банки виконують обмежене коло операцій або обслуговують обмежену кількість клієнтів.

В Україні за функціональною спеціалізацією виділяють ощадні, іпотечні, клірингові, інвестиційні банки [49]. Ощадні банки спеціалізуються на кредитуванні населення за рахунок залучення невеликих за розмірами строкових депозитів. Іпотечні банки здійснюють кредитні операції на тривалий строк, здебільшого під заставу нерухомості. Клірингові банки – такі, що обслуговують платіжний обіг юридичних та фізичних осіб. Інвестиційні банки спеціалізуються на акумуляції тимчасово вільних грошових коштів на тривалі строки (у тому числі через облігаційні позики) та наданні довгострокових кредитів. В Україні більшість банків універсальні. Їм

заборонено здійснювати діяльність лише в сфері торгівлі, матеріального виробництва і страхування.

1.2. Ризики банківського сектору на основі джерел їх виникнення

За допомогою досліджень експертів з економічних проблем можна провести оцінювання ризиків банківського сектору і скласти характеристику ризиків на основі джерел їх виникнення за наступними складовими (табл.1.1).

Таблиця 1.1

Характеристика ризиків банківського сектору на основі джерел їх виникнення (політично-правова складова)

№	Ризики	Індикатори ідентифікації або передвісники	Ймовірність настання (від 0 до 1)	Ступінь впливу (від 0 до 1)	Характер впливу (-1; 0; 1) негативний, позитивний, нейтральний	Наслідки
1	2	3	4	5	6	7
1	Інфляційний ризик	Зростання соціальних стандартів, відсутність державного регулювання цін, низька продуктивність праці	0,8	1	-1	Зростання цін, дестабілізація економіки
2	Валютний ризик	Нестабільність вільно конвертованих світових валют, рецесія економіки України	0,7	1	-1	Девальвація гривні

Продовження таблиці 1.1

1	2	3	4	5	6	7
3	Ризик відтоку іноземного капіталу	Зміна інвестиційного клімату, відсутність привабливих об'єктів для інвестування	0,5	0,8	-1	Вихід з національного ринку представництва філій банків зі 100% іноземним капіталом, зниження адекватності капіталу банків з частковими іноземними інвестиціями, дестабілізація банківського сектору
4	Кредитний ризик	Зниження реальних доходів населення, зростання цін, збільшення облікової ставки, зменшення кредитоспроможності підприємств	0,8	1	-1	Погіршення якості активів банків, втрата прибутку банками, необхідність рефінансування деяких банків НБУ
5	Ризик достатності капіталу	Відтік або дефіцит депозитних ресурсів, погіршення якості активів, втрата прибутку	0,4	1	-1	Зменшення кількості банків через банкрутство та ліквідацію
6	Ризик ліквідності	Неефективна монетарна політика НБУ, збільшення «тіньового» обороту готівки, зменшення короткострокових пасивів банків, недовіра до банківського сектору з боку населення	0,3	0,9	-1	Обмеження можливості видачі готівки та строкових депозитів банками, дестабілізація роботи банків, втрата частини ресурсної бази

Продовження таблиці 1.1

1	2	3	4	5	6	7
7	Ризик прибутковості	Рецесія в економіці, зменшення попиту на кредитні ресурси з боку підприємств та населення	0,6	1	-1	Збитковість банків, неможливість збільшення власного капіталу, зниження надійності банківського сектору
8	Депозитний ризик	Очікування населення та підприємств щодо зміни індексу інфляції, відсоткової ставки за депозитами, поява більш надійних напрямів інвестування вільних коштів, доларизація заощаджень	0,7	0,9	-1	Відтік клієнтів та депозитних ресурсів, зниження ліквідності, обмеження можливостей для кредитної діяльності

Джерело: розроблено автором

Отже, як видно з табл. 1.1 зміна влади може призвести до таких наслідків, як: підвищення вірогідності припинення реформ у банківській сфері хоча б на той час, що є необхідним для зміни їх політичного вектору, гальмування реформ та настання стану невизначеності в економіці через зміну влади. Зазначене також сприяє девальвації гривні.

Наслідками зміни політичного курсу виступають відповідні зміни фінансової політики держави та політики НБУ, наслідки яких передбачити можливо, але з певними припущеннями. Зміна курсу реформ у банківському секторі обумовлює появу супутнього ризику неефективності прийняття управлінських рішень, що визначатиме результати роботи всього банківського сектору.

Наслідком зміни (вдалої чи невдалої, рідкої чи занадто частої) нормативно-правової бази банківської діяльності може стати невизначеність

у роботі банківських установ через мінливість законодавства, складність ведення бізнесу у банківському секторі. Таким чином, накопичені наслідки нормативно-правового реформування нарощуватимуть складність системи при здійсненні банківських операцій, їх регулюванні.

Завжди присутній юридичний ризик може призвести до втрати капіталу, залучених коштів, прибутку окремих банків, відтоку клієнтів, втрати ліцензії банками тощо. Усунути його неможливо, проте, встановити межі периметру впливу його наслідків – доцільно.

Ризик стабільності функціонування НБУ може призвести до блокування роботи банківської системи, окремих підсистем, загалом нестабільності у банківському секторі, яка виступає головним пріоритетом діяльності. Зміна керівництва НБУ одночасно визначає два основних варіанти розвитку подій: у разі вдалих кадрових змін в раді НБУ можливо сформувати ефективну команду, що сприятиме розвитку банківського сектору, і навпаки.

Регулятивну складову характеристики ризиків банківського сектору на основі джерел їх виникнення розглянуто в табл. 1.2.

Таблиця 1.2

Характеристика ризиків банківського сектору на основі джерел їх виникнення (регулятивна складова)

№	Ризики	Індикатори ідентифікації або передвісники	Ймовірність настання (від 0 до 1)	Ступінь впливу (від 0 до 1)	Характер впливу (-1; 0; 1) негативний, позитивний, нейтральний	Наслідки
1	2	3	4	5	6	7
1	Ризик стабільності функціонування НБУ	Кібератаки на СЕП НБУ та офіційний сайт НБУ, зміна влади	0,7	0,8	-1	Блокування роботи банківської системи, нестабільність у банківському секторі

Продовження таблиці 1.2

1	2	3	4	5	6	7
2	Зміна керівництва НБУ	Зміна складу ради НБУ з ініціативи Президента чи ВРУ, звільнення голови або члена ради НБУ за власним бажанням	0,8	1	1 або -1	У разі вдалим кадрових змін в раді НБУ можливо сформувати ефективну команду, що сприятиме розвитку банківського сектору, і навпаки
3	Зміна політики НБУ	Зміна загальної фінансової або економічної політики, призначення на посаду нового голови НБУ	0,9	1	1 або -1	За умови запровадження політики, що сприятиме стабілізації курсу гривні та цін, можливо досягти зростання економіки та сталого розвитку банківського сектору, і навпаки
4	Зменшення золотовалютного резерву	Зростання зовнішнього боргу, необхідність погашати зовнішні позики	0,7	0,8	-1	Платоспроможність держави опиняється під загрозою, девальвація гривні
5	Втрата незалежності від влади	Ухвалення закону, що позбавляє НБУ незалежності	0,3	1	-1	Перехід банківського сектора у повну залежність від політики діючої влади

Джерело: розроблено автором

Зміна політики НБУ також визначає два з основних сценарії, а саме: за умови запровадження політики, що сприятиме стабілізації курсу гривні та цін можливо досягти зростання економіки та сталого розвитку банківського сектору, і навпаки. Зменшення золотовалютного резерву сприяє зниженню рівня платоспроможності держави та девальвації гривні. Втрата незалежності НБУ від влади обумовить перехід банківського сектора у повну залежність від політики діючої влади (див. табл. 1.2).

Маркетингову складову характеристики ризиків банківського сектору на основі джерел їх виникнення надано в табл. 1.3.

Таблиця 1.3

Характеристика ризиків банківського сектору на основі джерел їх виникнення (маркетингова складова)

№	Ризики	Індикатори ідентифікації або передвісники	Ймовірність настання (від 0 до 1)	Ступінь впливу (від 0 до 1)	Характер впливу (-1; 0; 1) негативний, позитивний, нейтральний	Наслідки
1	2	3	4	5	6	7
1	Зміна кон'юнктури банківського ринку	Зміна попиту на кредити або депозити зумовлена зміною відсоткової ставки, зменшенням кредитоспроможності підприємств та доходів населення	0,8	1	-1	Зниження прибутковості банків, неможливість залучення депозитних ресурсів, банкрутство
2	Поява нових продуктів та технологій банкінгу	Застосування нових технологій та розробка нових продуктів банками, що займаються інноваційною діяльністю	0,9	0,7	1	Виділення лідера-інноватора серед загальної кількості банків, сприяє слідуванню за ним та розвитку банківського сектору. Також, виокремлює коло банків, що технологічно відстають
3	Репутаційний ризик	Погіршення іміджу банківського сектору через часті банкрутства банків	0,8	1	-1	Зниження довіри населення до банківського сектору

Джерело: розроблено автором

Зміна кон'юнктури банківського ринку у негативний бік може призвести до зниження прибутковості банків, неспроможності залучення депозитних ресурсів, і, взагалі, банкрутства. Все залежатиме від особливостей здійснених змін. Поява нових продуктів та технологій банкінгу дає змогу виділити лідера-інноватора серед загальної кількості банків, сприяє слідуванню за ним та розвитку банківського сектору. Проте, формується коло технологічно нестигаючих, неконкурентоспроможних банків. Репутаційний ризик завжди присутній та небезпечний тим, що може призвести до зниження довіри населення до банківського сектору, його продуктів та послуг, і, як результат, відтік депозитних коштів, іншого капіталу, клієнтів.

Наслідками прояву інфляційного ризику виступають: зростання цін, дестабілізація економіки у цілому, тоді як валютний ризик знецінює національну валюту, і тим, самим, також дестабілізує економіку. Ризик відтоку іноземного капіталу призводить до поступового виходу з національного ринку представництв та філій банків зі 100% іноземним капіталом, зниження адекватності капіталу банків з частковими іноземними інвестиціями, дестабілізації банківського сектору. Кредитний ризик погіршує якість активів банків, обумовлює втрати прибутку, необхідність рефінансування деяких банків НБУ (табл. 1.3).

Характеристику ризиків банківського сектору за фінансовою складовою представлено в табл. 1.4, з якої видно, що ризик достатності капіталу визначається наслідками зменшення кількості банків через банкрутство та ліквідацію. Ризик ліквідності визначає обмеження можливостей видачі готівки та строкових депозитів банками, призводить до дестабілізації роботи, втрати частини ресурсної бази. Ризик прибутковості проявляється у збитковості банків, неспроможності збільшення власного капіталу, зниження надійності банківського сектору. Депозитний ризик проявляється у відтоку клієнтів та депозитних ресурсів, зниженні ліквідності, обмеженні можливостей для кредитної діяльності.

Таблиця 1.4

Характеристика ризиків банківського сектору на основі джерел їх виникнення (фінансова складова)

№	Ризики	Індикатори ідентифікації або передвісники	Ймовірність настання (від 0 до 1)	Ступінь впливу (від 0 до 1)	Характер впливу (-1; 0; 1) негативний, позитивний, нейтральний	Наслідки
1	2	3	4	5	6	7
1	Інфляційний ризик	Зростання соціальних стандартів, відсутність державного регулювання цін, низька продуктивність праці	0,8	1	-1	Зростання цін, дестабілізація економіки
2	Валютний ризик	Нестабільність вільно конвертованих світових валют, рецесія економіки України	0,7	1	-1	Девальвація гривні
3	Ризик відтоку іноземного капіталу	Зміна інвестиційного клімату, відсутність привабливих об'єктів для інвестування	0,5	0,8	-1	Вихід з національного ринку представництв та філій банків зі 100% іноземним капіталом, зниження адекватності капіталу банків з частковими іноземними інвестиціями, дестабілізація банківського сектору

Продовження таблиці 1.4

1	2	3	4	5	6	7
4	Кредитний ризик	Зниження реальних доходів населення, зростання цін, збільшення облікової ставки, зменшення кредитоспроможності підприємств	0,8	1	-1	Погіршення якості активів банків, втрата прибутку банками, необхідність рефінансування деяких банків НБУ
5	Ризик достатності капіталу	Відтік або дефіцит депозитних ресурсів, погіршення якості активів, втрата прибутку	0,4	1	-1	Зменшення кількості банків через банкрутство та ліквідацію
6	Ризик ліквідності	Неефективна монетарна політика НБУ, збільшення «тіньового» обороту готівки, зменшення короткострокових пасивів банків, недовіра до банківського сектору з боку населення	0,3	0,9	-1	Обмеження можливості видачі готівки та строкових депозитів банками, дестабілізація роботи банків, втрата частини ресурсної бази
7	Ризик прибутковості	Рецесія в економіці, зменшення попиту на кредитні ресурси з боку підприємств та населення	0,6	1	-1	Збитковість банків, неможливість збільшення власного капіталу, зниження надійності банківського сектору
8	Депозитний ризик	Очікування населення та підприємств щодо зміни індексу інфляції, відсоткової ставки за депозитами, поява більш надійних напрямів інвестування вільних коштів, доларизація заощаджень	0,7	0,9	-1	Відтік клієнтів та депозитних ресурсів, зниження ліквідності, обмеження можливостей для кредитної діяльності

Джерело: розроблено автором

Інформаційну складову характеристики ризиків банківського сектору на основі джерел їх виникнення розглянуто в табл. 1.5.

Таблиця 1.5

Характеристика ризиків банківського сектору на основі джерел їх виникнення (інформаційна складова)

№	Ризики	Індикатори ідентифікації або передвісники	Ймовірність настання (від 0 до 1)	Ступінь впливу (від 0 до 1)	Характер впливу (-1; 0; 1) негативний, позитивний, нейтральний	Наслідки
1	2	3	4	5	6	7
1	Ризик втрати конфіденційності	Недостатній захист інформації, відсутність перевірки осіб, що мають доступ до банківської таємниці	0,3	0,9	-1	Розкриття банківської таємниці
2	Ризик шахрайства	Неефективна робота служби безпеки, поверхні перевірки банків регулятором	0,6	0,9	-1	Втрата капіталу, залучених коштів, прибутку, довіри населення
3	Ризик втрати даних	Застосування старого обладнання (серверу) для зберігання даних, недостатній захист баз даних від зовнішніх втручань	0,7	1	-1	Повна або часткова втрата клієнтської бази, втрата інформації про рух коштів на рахунках клієнтів
4	Ризик втручання у роботу СЕП НБУ	Низька захищеність СЕП НБУ від зовнішніх втручань, ймовірність отримання несанкціонованого доступу до мережі	0,2	1	-1	Блокування роботи СЕП НБУ, втрата частини даних

Джерело: розроблено автором

Як видно з табл. 1.5, наслідком настання ризику втрати конфіденційності виступає розкриття банківської таємниці, що тягне за

собою значно гірші наслідки як організаційного, так і фінансово-економічного характеру. Ризик шахрайства обумовлює втрати капіталу, залучених коштів, прибутку, довіри населення тощо.

Ризик втрати даних може призвести до повної або часткової втрати клієнтської бази, втрати інформації про рух коштів на рахунках клієнтів. Ризик втручання у роботу СЕП НБУ може проявитися у таких наслідках як блокування роботи СЕП НБУ, втрата частини даних. Саме інформаційні ризики та їх наслідки є самими непередбачуваними, оскільки залежать від поведінки суб'єктів, наявності та стану систем управління інформаційними потоками в частині обмеження периметру впливу негативних наслідків.

Загалом, завдяки визначенню складових економічної безпеки банківського сектору можна класифікувати та точніше оцінити ризики експертним шляхом. На практиці зазначене дає можливість спрогнозувати деякі ризики за індикаторами і вчасно застосувати заходи щодо мінімізації їх впливу.

Отже, дослідження складових економічної безпеки банківського сектору є важливим, оскільки дає змогу більш чітко визначити ризики, які можуть виникнути у цій сфері. Ідентифікація ризиків та формування ефективної системи їх оцінювання є запорукою розробки дієвої системи мінімізації цих ризиків. Оскільки більшість ризиків банківської діяльності неможливо визначити кількісно, то цілком логічним є застосування експертних методів для їх дослідження.

Загалом, за результатами оцінювання встановлено, що сукупний регуляторний ризик визначено на рівні -3,12, маркетинговий – -0,97, фінансовий – -4,6, інформаційний – -1,71. Таким чином, саме фінансова та регуляторна складові сукупного ризику економічної безпеки банківського сектору і визначають ймовірність настання негативних наслідків, що виступає об'єктом дослідження як в межах науки, так і практики. Проте, неможна не приймати до уваги інші складові сукупного ризику, оскільки вони між собою пов'язані та визначають рівень один одного.

1.3. Роль банківського сектору в економічному розвитку держави

Економічний розвиток країни в умовах трансформації фінансово-економічних відносин потребує налагодженої системи інституційного забезпечення. В умовах, коли певна частина суб'єктів фінансово-економічних відносин володіє фінансовими ресурсами, а інша має в них потребу, постає питання про активізацію діяльності посередницьких структур, діяльність яких відбувається у середовищі економічної нестійкості та зростаючої конкуренції.

Основною ланкою цієї сфери є банківська система, якій належить провідне місце у механізмі організації та регулювання господарського життя суспільства [8]. За роки економічної незалежності в Україні побудована власна банківська система, проте тенденції розвитку світових ринків висувають нові вимоги до функціонування банківських структур, підвищення якості наданих ними послуг, забезпечення стійкості та ліквідності.

Банківська система забезпечує ефективний розвиток і функціонування всіх сфер господарської системи, регулює потоки грошових коштів, створює передумови для розширеного відтворення економіки. Банківська система бере участь у виконанні основних функцій фінансової системи, зокрема, шляхом [1]:

- забезпечення способів переміщення фінансових ресурсів у часі, через кордони держав та між окремими галузями тощо;
- розробки та забезпечення способів управління ризиками; забезпечення механізму об'єднання фінансових ресурсів та їх роз поділу між окремими суб'єктами господарювання;
- забезпечення безперебійного функціонування платіжних систем, шляхом удосконалення способів клірингу та здійснення розрахунків, що сприяють торгівлі;

– забезпечення насичення ринку ціновою інформацією, що дозволяє координувати децентралізований процес прийняття рішень в окремих галузях економіки.

Особлива роль банківської системи як складової економічної інфраструктури полягає в такому:

– формуючи грошову пропозицію, банківська система впливає на рівень інфляційних очікувань в економіці;

– перерозподіл тимчасово вільних грошових коштів і трансформація їх у функціонуючий капітал банками виступають головними чинниками

– розвитку реального сектору, сприяючи найбільш ефективному використанню коштів;

– депозитна діяльність банків, яка відображає схильність населення до зберігання, впливає на перебіг усіх мультиплікативних макроекономічних процесів;

– банківська система є свого роду «інформаційним центром», акумулюючи інформацію про стан справ у реальному секторі. Банки в своїй поточній діяльності проводять аналіз процесів, що характеризують стан і розвиток виробничої сфери; спеціальні підрозділи банківської системи здійснюють моніторинг підприємств з метою отримання незалежних і оперативних оцінок економічної кон'юнктури ринку, фінансового становища підприємств і їх інвестиційних потреб. Це дозволяє вдосконалювати операційні процедури й інструменти грошово-кредитної політики, а також підвищувати її ефективність, що істотно впливає на стан економіки країни.

Таким чином, здійснюючи традиційний для банків спектр операцій із залучення і розміщення коштів, банки опосередковано впливають на розвиток реального сектору економіки. Залучаючи кошти підприємств, організацій, населення на свої рахунки і депозити, банківська система впливає на поточний сукупний попит. У той же час, розміщуючи залучені кошти, включаючи їх до своїх активних операцій, банківська система здійснює перерозподіл ресурсів і формує структуру сукупного попиту.

Банки на сьогодні є одним із основних суб'єктів фінансового ринку зокрема та економіки загалом. На відміну від більшості фінансових інститутів, вони мають у розпорядженні залучені кошти фізичних та юридичних осіб, тому, виконуючи функцію управління фінансовими ресурсами, банківські структури значну увагу змушені приділяти забезпеченню можливості в майбутньому повернути кошти вкладникам, дотриманню окремих нормативів та обмежень, які забезпечують стабільність функціонування банківської системи.

Формування банківської системи України в умовах становлення нового економічного порядку та розширення міжнародної співпраці неоднозначно оцінюють фахівці та аналітики. Світові глобалізаційні процеси зумовлюють необхідність активізації банківського сектора як регулятора соціально-економічного розвитку суспільства. Саме банки в своєму арсеналі мають важелі впливу на фінансову, інвестиційну, виробничу та багато інших сфер економіки [8].

Виконання банками різноманітних функцій, таких, як: посередництво, контроль, моніторинг, зменшення витрат обігу, трансформація неліквідних активів у ліквідні зобов'язання має велике значення при визначенні темпів і пропорцій економічного розвитку.

Рівень впливу банків на темпи економічного розвитку у державі визначають такі параметри, як: відкритість банківської системи, рівень вільних резервів, рівень обов'язкових резервів, стратегія банків щодо рівня надлишкових резервів, попит на готівкову форму розрахунків. Будь-які зміни норми обов'язкового резервування можуть значним чином вплинути на фінансову стабільність, зокрема можливі катастрофічні зміни в обсягах депозитів і розмірах банківського кредиту.

Прикладом впливу банківських систем на економічний розвиток можна навести таке явище, як банкрутство банків. Унаслідок банкрутства ділова активність значно зменшується, що призводить до падіння рівня споживання

і виробництва. Банкрутство банку в основному зумовлюється трьома загальними причинами [7]:

1. Втрата банком частини активів. Якщо ця частина буде критичною для задоволення вимог кредиторів і банк не буде у змозі отримати додаткові резерви, то очевидно, що він збанкрутує. Під втратою активів виділяють списання активів і падіння цін на активи банку. Списання активів зумовлюється тим, що банківській діяльності притаманний ризик. Банк може видати кредит позичальнику, а останній не поверне основну суму кредиту або відсотки за користування кредитом. Банк також може втрати частину своїх активів у результаті падіння цін на такі активи. В основному це стосується такої статті балансу банків, як портфель цінних паперів. Саме цей вид активів банку має властивість змінювати свою вартість як у короткостроковій, так і в довгостроковій перспективі.

2. Неспроможність виконати свої зобов'язання. Невиконання банком своїх зобов'язань у той чи інший момент часу, яке зумовлене недостатністю готівкових коштів, має назву неліквідності. Саме неліквідність банків у банківській системі є одним із небезпечних проявів, що може призвести до дестабілізації економічного розвитку країни.

3. Збиткова діяльність. У певний момент часу банк може накопичити таку суму збитків, що у нього буде недостатньо активів для погашення його зобов'язань.

Вплив банків на темпи і пропорції економічного розвитку необхідно розглядати як з мікро-, так і з макроекономічного погляду. Банкрутство банку може мати не лише обмежений негативний ефект на певну сукупність кредиторів. Банкрутство одного банку може зумовити, у свою чергу, відтік депозитних вкладів з інших банків. А відтік вкладів поставити під загрозу банківську систему загалом, тому що резервів інших банків може не вистачити для задоволення зростаючого відтоку вкладів.

Сучасна банківська система України як система ринкового типу перебуває в процесі розвитку і потребує її подальшого вдосконалення.

Механізм функціонування банківської системи постійно змінюється і залежить від обґрунтованого й ефективного визначення змісту діяльності банківської системи України, що розкривається в її головних напрямках, до яких належать [13]:

- закріплення фінансової стабілізації та зміцнення купівельної спроможності національної грошової одиниці через подальше стримування темпів інфляції;

- здійснення кількісного контролю за динамікою грошової маси, яка відповідає реальній зміні внутрішнього валового продукту (ВВП);

- забезпечення купівельної спроможності національної валюти, яка сприяла б збалансуванню інтересів як державних, так і недержавних суб'єктів національної економіки;

- підтримка короткострокової ліквідності комерційних банків Національним банком України;

- стимулювання процесів збільшення вкладів населення в банківську систему підвищенням гарантованості їх повернення через дію механізмів страхування депозитів та орієнтацію комерційних банків на встановлення реальних відсоткових ставок за депозитами з урахуванням рівня інфляції;

- зростання кредитної активності банків з метою підвищення кредитної підтримки вітчизняних підприємств;

- стимулювання інвестиційної спрямованості в діяльності банків збільшенням обсягів довгострокового кредитування;

- утримання валютних резервів в обсягах, необхідних для підтримання купівельної спроможності національної валюти;

- покриття дефіциту державного бюджету за рахунок неемісійних джерел фінансування через подальший розвиток ринку державних цінних паперів і зовнішніх запозичень;

- підвищення внутрішньої та зовнішньої стабільності гривні;

- продовження забезпечення процесу «дедоларизації» національної економіки активізацією привабливості гривневих активів порівняно з вкладеннями в активи в іноземній валюті;
- поточне регулювання системи валютних обмежень та економічних нормативів;
- забезпечення нормального функціонування національної валютної системи, збалансованості платіжного балансу, гармонізації інтересів експортерів та імпортерів;
- ретельний контроль за капітальними операціями резидентів і нерезидентів на фінансовому ринку України;
- сприяння співробітництву з міжнародними фінансовими організаціями та залучення інвестицій від цих установ для виконання програми стабілізації та структурної перебудови економіки.

Розглядаючи банківську систему України з практичного аспекту, варто наголосити на тих проблемах, що стоять перед банками і впливають на формування повноцінних ринкових засад у банківському секторі. До основних проблем слід зарахувати [11]:

- зменшення основного капіталу банків, неможливість банків підвищити розмір статутного капіталу відповідно до чинного законодавства;
- заборгованість господарських суб'єктів перед банками, значний обсяг неповернутих кредитів, що впливає на стан банківських активів;
- нехтування питаннями освоєння перспективних банківських технологій;
- концентрація зусиль банків на отриманні спекулятивного прибутку і недостатня увага до кредитування реального сектору економіки;
- слабкий банківський нагляд за функціонуванням банківської системи, недостатній захист інтересів вкладників, акціонерів і пайовиків;
- недоліки чинного законодавства, неврегульованість багатьох юридичних аспектів діяльності банків, небанківських фінансових установ, організації процедур санації, реструктуризації та банкрутства банків.

Визначальну роль у формуванні ефективної банківської системи в Україні відіграють заощадження індивідуальних зберігачів – фізичних осіб і домашніх господарств, які в усі періоди і в усіх країнах світу займають лідируючі позиції серед постачальниками капіталу як за обсягами інвестиційних ресурсів, так і кількістю укладених угод. В умовах недостатньо розвинутого ринкового середовища, яке характеризується явними ознаками «бідності» населення країни, заощадження швидше формують відкладений попит на купівлю товарів і послуг першої необхідності.

В Україні економічна активність населення є досить низькою, оскільки, по-перше, довіра населення до державних інститутів, банківської системи, фондового ринку відновлюється досить повільно і весь час знаходиться в дуже тісній залежності від змін, що відбуваються в політичному житті країни, по-друге, значна частина населення просто не володіє необхідними знаннями з приводу того, як в умовах ринкової економіки необхідно розпоряджатись тимчасово вільними коштами. Все це певною мірою знижує ліквідність та ефективність функціонування фінансового ринку країни.

Не сприяють підвищенню активності населення також й руйнівні наслідки світової фінансової кризи. В Україні на сьогодні, на жаль, існує неефективна система захисту заощаджень населення, обмежений доступ власників капіталів до інформації про певні підприємства, які реалізують цінні папери, недостатній рівень професійних знань учасників фінансового ринку. Результатом неефективного державного регулювання фінансового ринку стала відсутність його впливу на ефективний розподіл грошей і капіталу в умовах ринкових перетворень, інтеграції світових економічних процесів.

Висновки до розділу 1

Банківська система – це сукупність взаємопов'язаних фінансово-кредитних установ (банків), які функціонують в межах єдиного фінансового механізму певної країни у визначений історичний період. Вона є підсистемою фінансової системи держави, а сукупність кредитних організацій, кожна з яких виконує свої особливі функції, проводить грошові операції, в результаті чого весь обсяг потреб суспільства в банківських продуктах повинен задовольнятися повною мірою і з максимально можливим ступенем ефективності. Це не довільне явище, а складова частина національної кредитно-грошової системи, елемент економічного базису суспільства, яка розвивається за законами ринкової економіки.

Необхідність формування національної банківської системи визначається необхідністю регулювання банківської діяльності, функціонування грошового ринку, узгодження комерційних інтересів банків з суспільними інтересами та забезпечення збалансованості попиту-пропозиції на грошовому ринку і в кожному його секторі.

Еволюція розвитку банківської системи в Україні пройшла етапи становлення, стабільності, кризовий та після кризовий, в її основу було закладено класичну дворівневу банківську систему, що стало першою ознакою переходу до ринкової економіки. Зраз вона функціонує на взаємовідносинах між банками у двох площинах: по вертикалі (відносини підпорядкування між Національним банком та іншими банками) і по горизонталі (відносини рівноправного партнерства та конкуренції між банками другого рівня). Банки другого рівня є складовими елементами банківської системи, найбільш значущими учасниками грошового ринку, найважливішими елементами відтворювальної структури економіки. Ощадні банки спеціалізуються на кредитуванні населення за рахунок залучення невеликих за розмірами строкових депозитів; іпотечні банки здійснюють кредитні операції на тривалий строк, здебільшого під заставу нерухомості; клірингові банки обслуговують платіжний обіг юридичних та фізичних осіб;

інвестиційні банки спеціалізуються на акумуляції тимчасово вільних грошових коштів на тривалі строки та наданні довгострокових кредитів.

В ході дослідження узагальнено існуючі підходи до характеристики ризиків банківської діяльності на основі джерел їх виникнення за такими складовими, як: політично-правова, регулятивна, маркетингова, фінансова та інформаційна. Підтверджено, що ідентифікація ризиків та формування ефективної системи їх оцінювання є запорукою розробки дієвої системи мінімізації супутніх ризиків. Оскільки більшість ризиків банківської діяльності неможливо визначити кількісно, обґрунтовано доцільність застосування експертних методів для оцінювання ризиків банківського сектору. Визначено, що ігнорування, або при несвоєчасне реагування на сучасні виклики у будь-якій складовій ризику банківського сектора обов'язково призведе до негативних економічних наслідків в національній економіці.

Банківська система відіграє найважливішу роль в економічному розвитку країни, вона забезпечує ефективний розвиток і функціонування всіх сфер господарської системи, регулює потоки грошових коштів, створює передумови для розширеного відтворення економіки. Особлива роль банківської системи як складової економічної інфраструктури полягає в тому, що формуючи грошову пропозицію вона впливає на рівень інфляційних очікувань в економіці; перерозподіляє тимчасово вільні грошові кошти і трансформує їх у функціонуючий капітал, також банки виступають головними чинниками розвитку реального сектору економіки, сприяючи найбільш ефективному використанню коштів. Досконалість операційних процедур, ефективність використання інструментів грошово-кредитної політики в банківській системі істотно впливає на стан економіки країни.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СУЧАСНИХ ЕКОНОМІЧНИХ РИЗИКІВ В БАНКІВСЬКОМУ СЕКТОРІ УКРАЇНИ

2.1. Аналіз економічного стану банківського сектору України

Державна банківська система є однією із найважливіших складових фінансового ринку, а її стабільність та розвиненість це необхідна умова розвитку національної економіки. Відповідно до сучасних світових тенденцій фінансового ринку, банківський сектор виходить на якісно новий рівень свого функціонування і хоча на банківський сектор в Україні припадає понад 90% усіх фінансових послуг, проте, світова фінансова криза, несприятливі політичні та економічні наслідки останніх три роки суттєво послабили її банківський сектор та значно ускладнили умови його функціонування. Банківська система України виявилась найбільш вразливою до поточної економічної кризи.

Банківська система України протягом останніх років знаходиться у стані системної кризи, яка зумовлена сировинною моделлю розвитку національної економіки, постійним дефіцитом довгострокових банківських ресурсів, диспропорціями банківських балансів та неефективними діями монетарного регулятора, що в кінцевому результаті призвело до трикратної девальвації гривні, вразливості банків та їхніх клієнтів до валютних шоків. У щорічному звіті Всесвітнього економічного форуму (ВЕФ) «Глобальний індекс конкурентоспроможності» Україна втратила дві позиції в Індексі глобальної конкурентоспроможності й опустилася на 85-те місце з 141 країни світу. Основний регрес зафіксовано у сфері фінансових систем, в якій рейтинг України опустився на 19 позицій – до 136-го місця.

З 2019 р. банківська система України почала поступово оживати від посткризової стагнації. В огляді банківського сектору Національним банком України зазначено, що цей рік був успішним для банківського сектору –

оновлено кілька історичних рекордів. Прибутковість банків була найвищою за весь період його роботи, хоча більше половини усіх прибутків отримав Приватбанк і рентабельність капіталу у секторі сягнула 34% [6]. Це стало можливим як завдяки стрімкому зростанню операційних доходів, так і найнижчим за десятиліття відрахуванням до резервів під активи. Минулого року завдяки уповільненню інфляції розпочато цикл зниження ключової ставки НБУ. Комерційні ставки за гривневими депозитами та кредитами також почали знижуватися. Водночас ставки за валютними кредитами для корпоративних позичальників у 2019 р. вже були найнижчими за усю історію, вони і далі знижуватимуться цього року. Проте це поки що не сприяє зростанню валютного кредитного портфелю банків, що свідчить про брак якісних позичальників. НБУ очікує, що ставки за гривневими кредитами, зокрема іпотечними, протягом 2020 р. також сягнуть історичних мінімумів. Все це завдяки низькій інфляції та макрофінансовій стабільності. Вважається, що у таких сприятливих умовах банки не матимуть проблем зі створенням запасу капіталу, необхідного для виконання посиленних вимог у майбутньому.

Програма реформ оздоровлення банківської системи, запропонована Національним банком України, призвела до суттєвого зменшення їхньої кількості та до радикальних змін у функціонуванні системних банків, що підтверджує аналіз показників у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Кількість банків України за 2009-2019 рр. [42]

Назва показника	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Кількість банків, які мають банківську ліцензію	182	176	176	176	180	163	117	96	82	77	75
з них: з іноземним капіталом	51	55	53	53	49	51	41	38	38	37	35
у т.ч. зі 100% іноземним капіталом	18	20	22	22	19	19	17	17	18	23	23

За офіційними даними НБУ, за останні десять років кількість банків на території України мала тенденцію постійного зменшення, за виключенням 2013 р. (180 банків) і на початок 2019 р. їх залишилось тільки 75 з 182, тобто 41,2% від 2009 року (табл. 2.1). За цей час спостерігається зменшення банків з іноземним капіталом на 31,4%, при цьому зазнала збільшення частка установ зі 100% іноземним капіталом на 27,8%.

Динаміку кількості банків в Україні за останні десять років зображено на рис. 2.1.

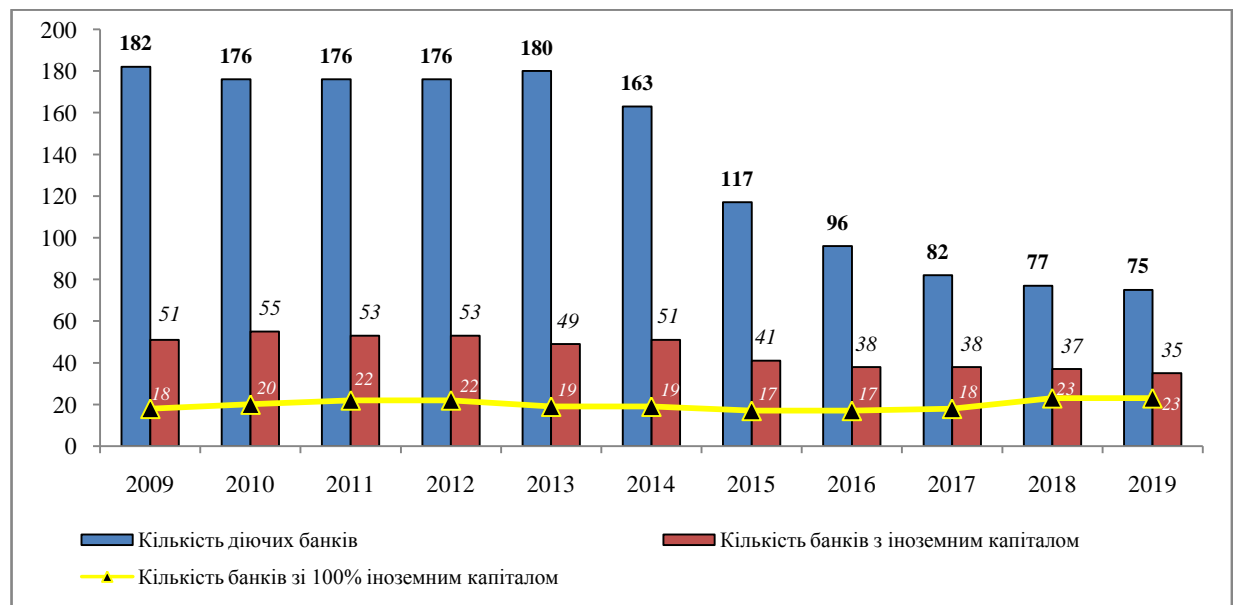

Рис. 2.1. Динаміка кількості банків в Україні, в тому числі із іноземним капіталом за 2009-2019 рр.

Як видно з рис. 2.1, за останні 10 років спостерігається негативна тенденція скорочення кількості банківських установ України, що мають ліцензію, також зазнають скорочення банки з іноземним капіталом, а кількість банків із 100% іноземним капіталом за цей час збільшилась на 5 банків. У IV кварталі 2019 р. відбулось приєднання ПАТ «Укрсоцбанк» до АТ «Альфа-банк». Зміна кількості банків за структурою капіталу у 2015-2019 рр. проаналізована в табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Зміни у кількості банківських установ України за 2015-2018 рр.

Показник	2015	2016	2017	2018	2019
Платоспроможні	117	96	82	77	75
зміна	- 30	-21	-14	-4	-1
Державні (у т.ч. Приватбанк)	7	6	5	5	5
зміна	0	-1	-1	0	0
Іноземні	25	25	23	21	20
зміна	0	0	-2	-2	-1
Приватні	85	65	54	51	50
зміна	-30	-20	-11	-2	0
Неплатоспроможні	3	4	2	1	0
зміна	-13	+1	-2	0	0

Аналізуючи дані табл. 2.2 можна сказати, що 2015 р. для вітчизняних банківських установ був кризовим, так за рік скоротилася кількість платоспроможних банків на 30, стільки ж не стало приватних банків, у той час фіксували 13 неплатоспроможних банків. Протягом п'яти років ситуація стабілізувалась, хоча і зараз іноземні банки потроху йдуть з нашого ринку.

Кількість загальних активів у банках України представлена в табл. 2.3.

Таблиця 2.3

Загальні активи банків України 2015-2019 рр. (у млрд. грн.)

Дата	Державні банки	Іноземні банки	Приватні банки	Приватбанк	Загалом
31.12.2015	464	591	222	294	1571
31.12.2016	541	604	197	394	1736
31.12.2017	601	547	208	492	1848
31.12.2018	616	544	226	525	1911
31.12.2019	645	539	247	552	1983
Структура активів за формою власності банків, %	32,53	27,18	12,46	27,84	100,00

Як видно з табл. 2.3, кількість загальних активів у банках України за останні п'ять років збільшилась на 412 млрд. грн. (на 26,23%) і на кінець 2019 р. сягнула позначки у 1983 млрд. грн., на цей час найбільша частка загальних активів приходилась на державні банки (32,53%), трохи менше

знаходилось в іноземних банках (27,18%), майже стільки мав Приватбанк, а найменше знаходилось у банках приватної форми власності.

Кількість чистих активів за банківськими групами в Україні зображена на рис. 2.2.

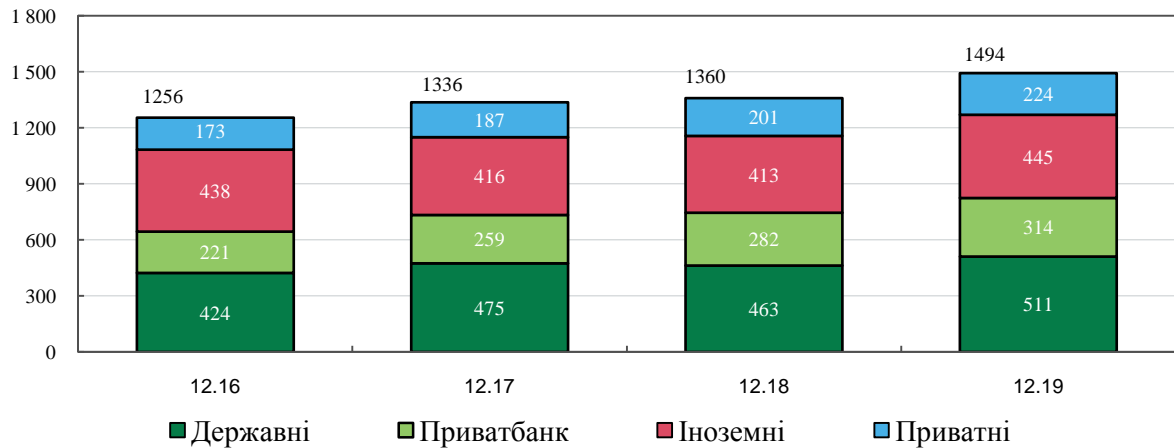

Рис. 2.2. Кількість чистих активів за групами банків України 2016-2019 рр. (у млрд. грн.)

Як видно з рис. 2.2, за кількістю чистих активів у банках України спостерігається така ж тенденція зміни показників, як і за загальними активами, так найбільш вони сконцентровані у державних банках і разом з Приватбанком цей показник на кінець 2019 р. має значення у 825 млрд. грн., що на 180 млрд. грн. більше ніж у 2016 році.

Крім того, у IV кварталі 2019 р. активи українських банків суттєво зросли: загальні – на 5,7%, а чисті – на 8,8% до 1,49 трлн грн. (див. Додаток А). Найбільше зросли вкладення банків у депозитні сертифікати НБУ, на 92,2 млрд. грн. за квартал (зокрема 75,0 млрд. грн. у грудні) до 152,2 млрд. грн. на початок 2020р. Це було пов'язано із рекордним надходженням коштів на рахунки суб'єктів господарювання у грудні (+ 70,7 млрд. грн.), насамперед Нафтогазу. Також зросли обсяги готівки в обігу, коштів в НБУ та міжбанківських кредитів.

Розподіл чистих активів за групами банків в Україні за 2016-2019 рр. представлено рис. 2.3.

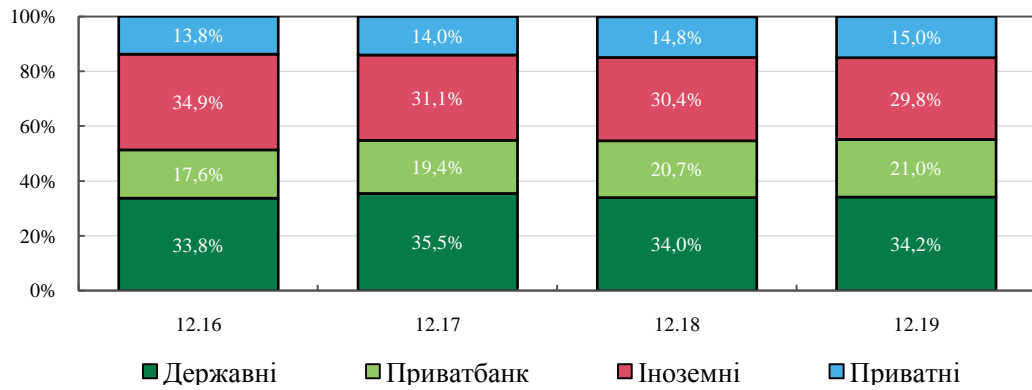

Рис. 2.3. Розподіл чистих активів за групами банків в Україні за 2016-2019 рр.

Частка чистих активів державних банків України (з Приватбанком) за 2019 рік зросла до 55,2%, спостерігається приріст на 1,2 % в приватному секторі, а показники іноземних банків зменшились за 4 роки на 5,1% (рис. 2.3) .

Ліквідація низки проблемних банків, з одного боку, позитивно впливає на прозорість банківської системи, а з іншого – призводить до погіршення конкурентного середовища та умов надання банківських послуг у зв'язку із суттєвим зменшенням кількості учасників банківського сектору. Це підтверджується різким підвищенням значення індексу Герфіндаля-Хіршмана і призводить до зростання рівня концентрації, зниження конкуренції та збільшення ризиків для клієнтів на ринку банківських послуг (рис. 2.4).

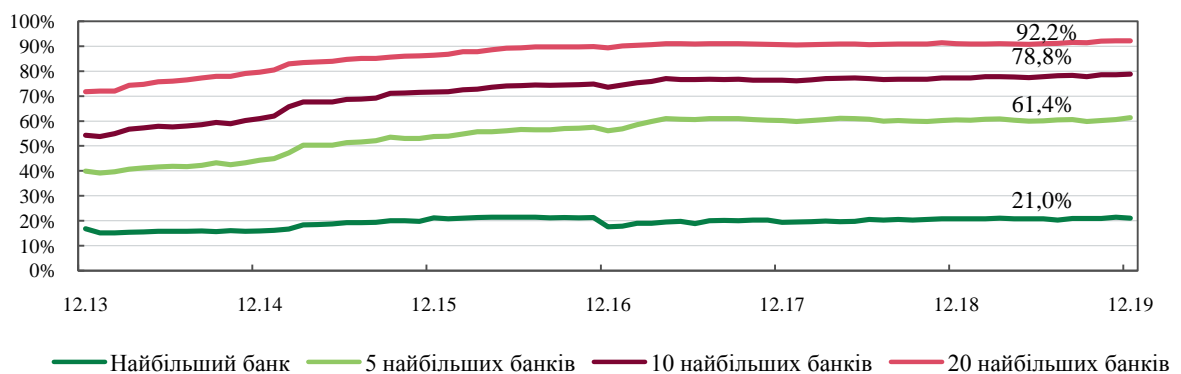

Рис. 2.4. Частка найбільших банків України в чистих активах сектору 2013-2019 рр.

Оцінка рівня концентрації обсягу банківських активів (див. рис. 2.4) показала, що у 2019 році на 5 найбільших банків України, до яких відносяться ДАТ «ПриватБанк», АО «Ощадбанк», ПАО «Укрексімбанк», ПАО «Укргазбанк» та ПАО «Райффайзен Банк Аваль» припадало 61,4% чистих банківських активів, при цьому на ДАТ «Приватбанк» приходився 21,0%. Це характеризує український ринок банківських послуг як помірно концентрований із монополістичним видом конкуренції.

За даними, що представлені у Додатку А, можна сказати, що обсяг чистих кредитів юридичних осіб протягом 2019 року в гривневому еквіваленті скоротився на 13%, у т.ч. в національній валюті – на 7% (-18,4 млрд. грн.), в іноземній валюті – на 18% (-42 млрд. грн. у гривневому еквіваленті), чисті гривневі кредити суб'єктам господарювання зменшилися за квартал на 6,1% та на 6,2% за 2019 рік. Найпомітніше – у держбанках (крім Приватбанку) та іноземних банках: на 10,6% та 5,5% за квартал відповідно внаслідок погашення кредитів державних монополій та дочірніх компаній міжнародних груп. Чисті валютні кредити зросли на 1,3% у доларовому еквіваленті за квартал, але скоротилися на 4,1% за 2019 рік.

Чисті гривневі кредити фізичним особам зросли на 29,8% за рік, найактивнішими були приватні банки: +54,0%. Частка непрацюючих кредитів скоротилася до 48,4% на кінець 2019 року. Така динаміка пояснюється послабленням девальваційних очікувань та низькими ставками за депозитами в іноземній валюті.

Основними чинниками було надання нових кредитів фізичним особам та списання непрацюючих кредитів за рахунок резервів, у результаті чого частка роздрібних непрацюючих кредитів скоротилася за квартал до 34,1% на кінець 2019 року. Якість корпоративного портфеля протягом кварталу практично не змінилася. Доларизація кредитів клієнтам знизилася до 40,7% на валовій основі завдяки наданню нових роздрібних кредитів у гривні та зміцненню гривні. На чистій основі вона залишилася практично незмінною і

становила 35,4% на кінець року. Якість корпоративного портфеля протягом кварталу практично не змінилася.

Доларизація кредитів клієнтам знизилася до 40,7% на валовій основі завдяки наданню нових роздрібних кредитів у гривні та зміцненню гривні. На чистій основі вона залишилася практично незмінною і становила 35,4% на кінець 2019 року.

Розподіл депозитів фізичних осіб за групами банків в Україні за 2016-2019 рр. представлено рис. 2.5.

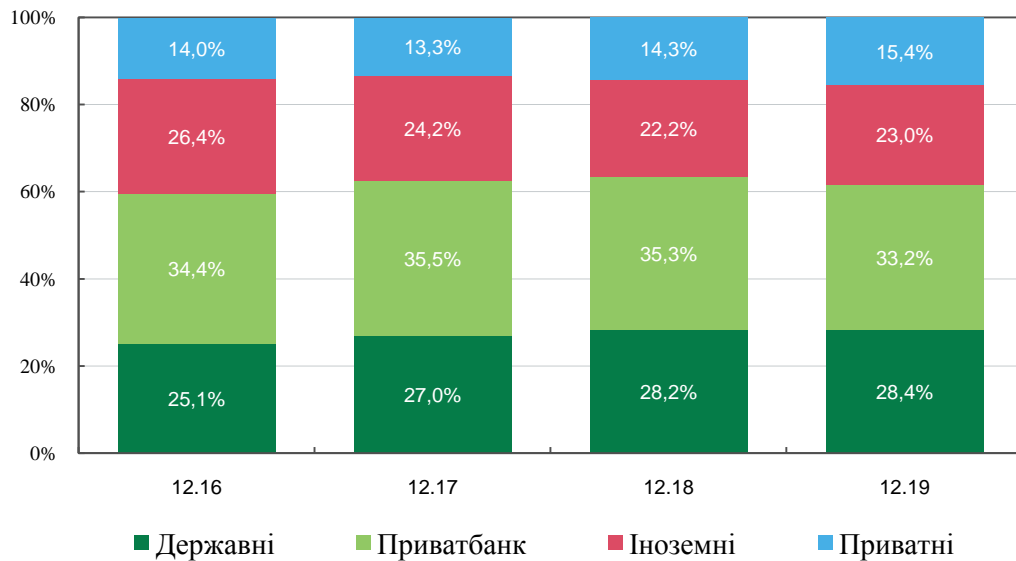

Рис. 2.5. Розподіл депозитів фізичних осіб за групами банків в Україні за 2016-2019 рр.

Як видно з рис. 2.5, найбільше депозитів фізичних осіб знаходиться у державному секторі і разом з Приватбанком це складає 61,6%, найменша частка депозитів фізичних осіб належить приватним банкам. Структуру зобов'язань за групами банків в Україні та їх зміну за факторами представлено на рис. 2.6 та рис. 2.7.

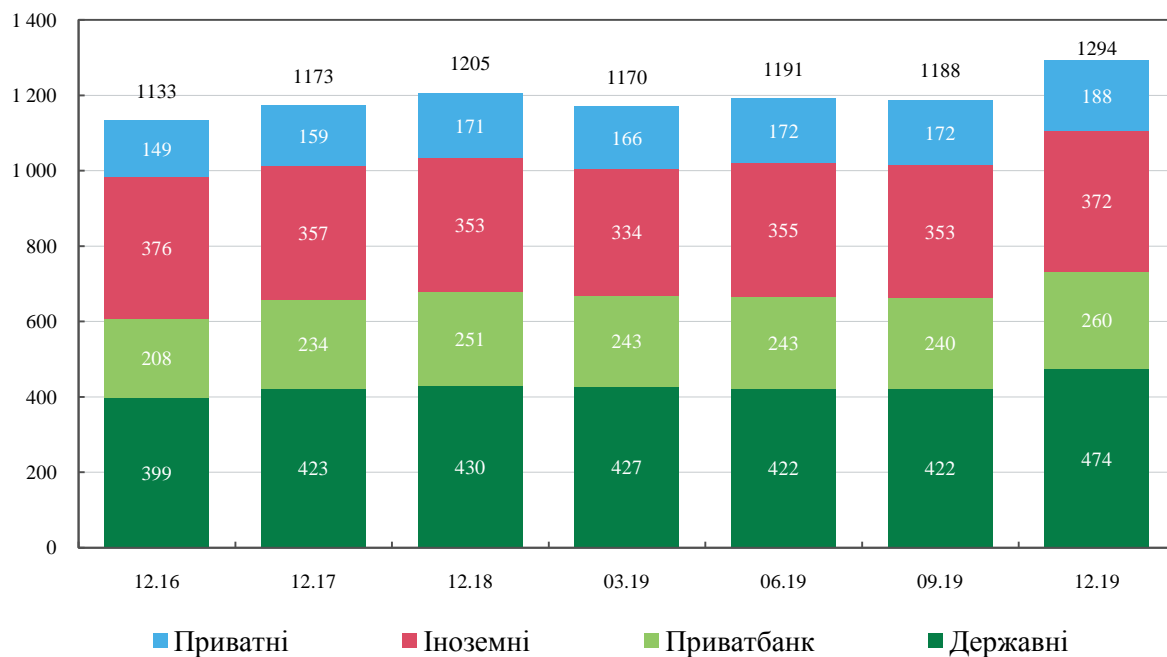

Рис. 2.6. Структура зобов'язань за групами банків в Україні за 2016-2019 рр. (в млрд. грн.)

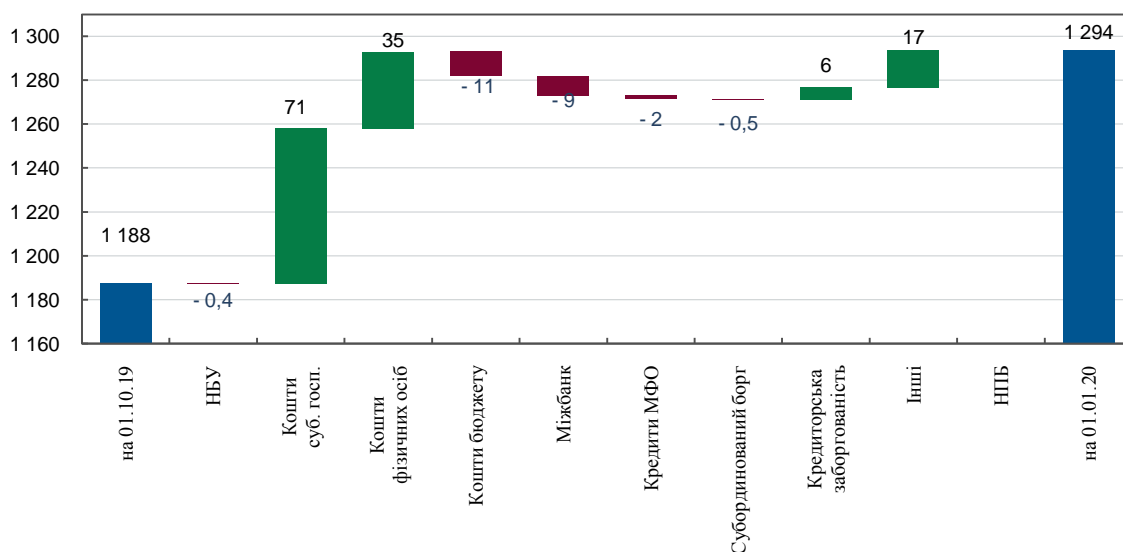

Рис. 2.7. Зміна зобов'язань банків України за факторами у IV кв. 2019 року (в млрд. грн.)

Як видно з рис. 2.6 та 2.7, за IV квартал 2019 р. зобов'язання банків зросли на 8,9%. Внаслідок нарощення депозитів клієнтів частка коштів населення та бізнесу в зобов'язаннях зросла за квартал до 83,3%, що вкотре

було історично найвищим показником. Наприкінці року сезонно скоротилися кошти бюджетів, частина міжбанківських зобов'язань була погашена іноземними банками.

Гривневі кошти суб'єктів господарювання зросли за рік на 19,5%, а найвищий приріст зафіксовано в державних банках – 28,3%. Суттєво збільшилися валютні кошти корпорацій – 48,4% за 2019 р, це відбулося за рахунок зростання валютних коштів у державних банках протягом 2019 р. + 109,5% (за IV кв. на 43,8%). Головним фактором такого приросту було отримання Нафтогазом 2,9 млрд. дол. за рішенням Стокгольмського арбітражу.

Гривневі вклади населення зросли на 17,5% за рік в усіх групах банків (у III кварталі спостерігалось скорочення показників). Така динаміка пояснюється послабленням девальваційних очікувань та символічними ставками за валютними депозитами. Валютні вклади населення в доларовому еквіваленті зросли на 6,4% за квартал та на 15,4% за рік.

Частка валютних зобов'язань клієнтів за останній квартал 2019 р. скоротилася до 39,8%, без урахування надходження валютних коштів Нафтогазу зниження було б вагомішим.

Фінансові результати діяльності банків України та зміни їх капіталу представлені на рис. 2.8 та рис. 2.9.

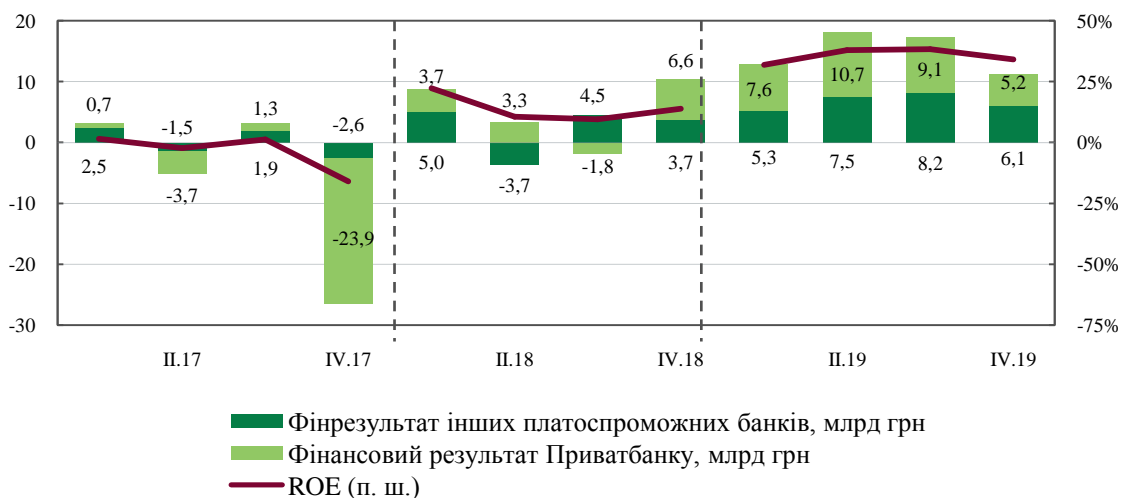

Рис. 2.8. Фінансовий результат та рентабельність капіталу банків України протягом 2017-2019 рр.

Прибуток банківського сектору України за 2019 рік був у 2,7 рази вищим, ніж за 2018 р., і становив 59,6 млрд. грн. Понад половину прибутку сектору сформував Приватбанк. Із 75 діючих банків збитковими було лише 6 установ, сукупний збиток яких становив 0,2 млрд. грн. (див рис. 2.8).

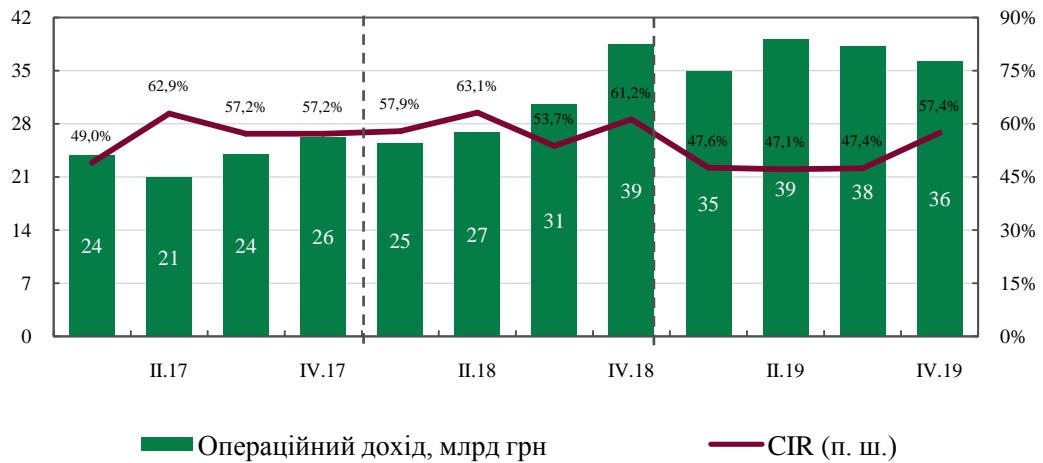

Рис. 2.9. Операційні доходи та операційна ефективність банків України протягом 2017-2019 рр.

Як видно з рис. 2.9, у IV кварталі 2019 р. операційний дохід банків скоротився на 4,9% у порівнянні з тим же періодом 2018 р., а операційні витрати зросли на 15,2%. Тож зростання операційного прибутку до формування резервів за 2019 р. уповільнилось – з 70,1% до 46,9% , а операційна ефективність погіршилась: CIR сектору становив 57,4% порівняно з 47,4% у попередньому кварталі. Утім, в цілому за 2019 рік операційна ефективність була суттєво кращою, ніж у 2018 році: 49,8% порівняно з 58,1%. На зниження операційних доходів у IV кв. 2019 р. вплинуло зменшення результату від переоцінки в держбанках та уповільнення темпів зростання чистого процентного доходу склало до +9,9% у порівнянні з тим же періодом 2018 р., також чистий комісійний дохід через розширення обсягу безготівкових операцій та активне роздрібне кредитування зросли на 16,3% .

Відрахування до резервів сектору за останній рік зменшилося на 50,1% до 12,5 млрд. грн., що стало найнижчим значенням за останніх 10 років. Із 75 банків 29 установ за результатами 2019 року розформували резерви, але сукупний обсяг розформування становив лише 0,7 млрд. грн.

2.2 Оцінка ефективності управління економічною діяльністю АТ «Державний ощадний банк України»

Акціонерне товариство «Державний ощадний банк України» (раніше – публічне акціонерне товариство «Державний ощадний банк України») є правонаступником Державного спеціалізованого комерційного ощадного банку України, зареєстрованого Національним банком України (надалі – «НБУ») 31 грудня 1991 року за №4.

5 червня 2019 року Кабінетом Міністрів України прийнято постанову № 568 «Питання акціонерного товариства «Державний ощадний банк України», вона набрала чинності 10 липня 2019 року і відповідно до неї змінено тип публічного акціонерного товариства «Державний ощадний банк України» з публічного на приватне та перейменовано його в акціонерне товариство «Державний ощадний банк України» і викладено статут АТ «Ощадбанк» (далі – Банк) у новій редакції. Нову редакцію статуту погоджено з Національним банком України та 18 липня 2019 року здійснено його державну реєстрацію. Єдиним акціонером Банку, якому належить 100 % акцій у статутному капіталі Банку, є держава України.

АТ «Державний ощадний банк України» (надалі – Ощадбанк) працює на підставі банківської ліцензії, виданої Національним банком України. Банк має генеральну ліцензію Національного банку України на здійснення валютних операцій та ліцензію Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку (надалі – «НКЦПФР») на здійснення операцій із цінними паперами.

Основна діяльність Банку полягає у веденні банківських рахунків та залученні депозитів юридичних та фізичних осіб, наданні кредитів, здійсненні платежів, торгівлі цінними паперами та у здійсненні операцій з іноземними валютами. Предметом діяльності є надання банківських та інших фінансових послуг (крім послуг у сфері страхування, за винятком функцій страхового посередника), здійснення операцій на грошовому, валютному та фондовому ринку, а також провадження інших видів діяльності, не забороненої для банків, у порядку, визначеному законодавством.

З врахуванням загальнодержавних тенденцій розвитку національного банківського сектора економіки, активізації діяльності банку, більш повного використання бізнес-можливостей установ у відповідності до зовнішнього ринкового потенціалу АТ «Ощадбанк» у 2019 р. продовжив курс на якісну зміну структури мережі, в т.ч. і за рахунок зменшення кількості установ. Так, для забезпечення виконання таких намірів протягом 2019 року було закрито 287 територіально відокремлених безбалансових відділень. Станом на 01.01.2020 р. мережа Ощадбанку складалась з 2764 установи. Отже, порівняно з 2018 р. регіональна мережа банку зменшилась на 9,4 % від загальної їх чисельності.

Станом на кінець 2019 року розподіл активів Ощадбанку є наступним: 46% – інвестиційний портфель (переважно цінні папери); 26% – кредитний портфель; 28% – інші активи. Кредитний портфель представлено насамперед заборгованістю корпоративних клієнтів – 80%, а також фізичних осіб – 12% та клієнтів ММСБ – 8%. Портфель строкових депозитів на 83% складається з коштів фізичних осіб, на 11% – з коштів клієнтів ММСБ та на 6% – з коштів клієнтів корпоративного бізнесу. Більша частина процентних доходів АТ «Ощадбанку» формується за рахунок кредитів, наданих юридичним особам, та інвестицій у цінні папери [29].

Основні економічні показники господарської діяльності АТ «Ощадбанк» за останні два роки надано у таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

**Прибутки і збитки та інший сукупний дохід АТ «Ощадбанк» за
2018-2019 рр. (у тис. грн.)**

	За рік, що закінчився 31 грудня 2019 року	За рік, що закінчився 31 грудня 2018 року	Відхилення (тис.грн. / %)
1	3	4	5
Процентні доходи за фінансовими активами, що оцінюються за амортизованою вартістю та за справедливою вартістю через інший сукупний дохід	15 435 059	16 683 325	-1 248 266 -7,5
Процентні доходи за фінансовими активами, що оцінюються за справедливою вартістю через прибуток або збиток	3 623 155	2 661 660	961 495 36,1
Процентні витрати	(13 566 574)	(13 894 739)	328 165 2,4
Чистий процентний дохід	5 491 640	5 450 246	41 394 0,8
Розформування резерву під очікувані кредитні збитки та збитки від модифікації за активами, за якими нараховуються проценти	186 644	1 127 366	-940 722 -83,4
<i>у тому числі розформування резерву під очікувані кредитні збитки за активами, за якими нараховуються проценти</i>	82 635	3 394 315	-3 311 680 -97,6
Чистий процентний дохід після розформування резерву під очікувані кредитні збитки та збитки від модифікації за активами, за якими нараховуються проценти	5 678 284	6 577 612	-899 328 -13,7
Комісійні доходи	6 438 711	5 236 359	1 202 352 23,0
Комісійні витрати	(2 235 702)	(1 771 336)	-464 366 -26,2
Чистий прибуток від операцій з іноземною валютою	3 454 825	865 126	2 589 699 299,3
Чистий збиток від операцій з фінансовими інструментами, що оцінюються за справедливою вартістю через прибуток або збиток	(3 649 396)	(2 410 823)	-1 238 573 -51,4
Розформування/(формування) резерву під очікувані кредитні збитки за іншими фінансовими активами і гарантіями	82 961	(168 162)	251 123 149,3

Продовження табл. 2.4

1	3	4	5
Формування резерву під збитки від знецінення нефінансових активів	(41 660)	(38 708)	-2 952 -7,6
Чистий інший дохід	336 160	300 915	35 245 11,7
Чистий непроцентний дохід	4 385 899	2 013 371	2 372 528 117,8
Операційні доходи	10 064 183	8 590 983	1 473 200 17,1
Операційні витрати	(9 809 993)	(8 558 212)	-1 251 781 -14,6
Прибуток до оподаткування	254 190	32 771	221 419 675,7
Відшкодування з податку на прибуток	969	129 468	-128 499 -99,3
Чистий прибуток за рік	255 159	162 239	92 920 57,3

Як видно з таблиці 2.4, фінансові результати діяльності АТ «Ощадбанк» за останні два роки зазнали суттєвих змін. Так, на 13,7% зменшено чистий процентний дохід після розформування резерву під очікувані кредитні збитки та збитки від модифікації за активами, за якими нараховуються проценти, чистий непроцентний дохід збільшився на 117,7%, збільшились і операційні доходи на 17,1%, суттєво зріс прибуток до оподаткування і як результат чистий прибуток за 2019 рік у порівнянні з попереднім роком збільшився на 57,3%.

Показники фінансового стану АТ «Ощадбанк» за останні два роки проаналізовано в таблиці 2.5.

Таблиця 2.5

Фінансовий стан АТ «Ощадбанк» за 2018-2019 рр. (у тис. грн.)

	31 грудня 2019року	31 грудня 2018року	Відхилення	
			тис.грн.	%
1	2	3	4	5
Активи				
Готівкові кошти та рахунки у Національному банку України	36 692 395	10 600 815	26 091 580	246,1

Продовження табл. 2.5

1	2	3	4	5
Кошти в банках	20 155 539	10 910 047	9 245 492	84,7
Кредити, надані клієнтам	65 168 344	67 543 176	-2 374 832	-3,5
Інвестиції	113 616 183	116 590 238	-2 974 055	-2,6
Інвестиції в дочірні компанії та асоційовані компанії	24 800	24 800	0	0,0
Інвестиційна нерухомість	809 070	796 869	12 201	1,5
Основні засоби та нематеріальні активи	9 947 977	8 953 527	994 450	11,1
Передплата з податку на прибуток	270 256	267 324	2 932	1,1
Інші активи	2 416 557	2 065 173	351 384	17,0
Всього активів	249 101 121	217 751 969	31 349 152	14,4
Зобов'язання і власний капітал				
Зобов'язання:				
Кошти банків	58 040	54 074	3 966	7,3
Рахунки клієнтів	202 143 040	154 016 454	48 126 586	31,2
Кредити, що отримані від міжнародних та інших фінансових організацій	18 303 243	34 496 675	-16 193 432	-46,9
Інші запозичені кошти	4 430 083	6 618 734	-2 188 651	-33,1
Інші зобов'язання	1 782 373	1 013 391	768 982	75,9
Відстрочені зобов'язання з податку на прибуток	369 794	130 137	239 657	184,2
Субординований борг	2 462 640	2 879 790	-417 150	-14,5
Всього зобов'язань	229 549 213	199 209 255	30 339 958	15,2
Власний капітал:				
Акціонерний капітал	49 724 980	49 724 980	0	0
Резерв переоцінки будівель	1 817 194	1 821 887	-4 693	-0,3
Резерв переоцінки інвестицій, що оцінюються за справедливою вартістю через інший сукупний дохід	1 018 205	215 554	802 651	372,4
Непокритий збиток	(33 008 471)	(33 219 707)	211 236	0,6
Всього власного капіталу	19 551 908	18 542 714	1 009 194	5,4
Всього зобов'язань і власного капіталу	249 101 121	217 751 969	31 349 152	14,4

Показники фінансового стану АТ «Ощадбанк» у 2019 році значно були покращені у порівнянні з попереднім періодом (див. табл. 2.5), так активи

Банку збільшились на 14,4% та зріс власний капітал на 5,4%. Також спостерігається у 2019 році збільшення зобов'язань Банку на 15,2%.

Інші фінансові показники Банку на 01 січня 2020 р. наступні:

Розмір кредитного портфеля – 65168 млн.грн.;

Резерви під кредитні ризики – - 57480 млн.грн.;

Активи складають майже 250 000 млн.грн.;

Ліквідні кошти – 36724 млн.грн.;

Статутний капітал – 49473 млн.грн.;

Загальний обсяг внесків – 198 809 млн.грн.;

Депозити фіз. осіб – 104 813 млн.грн.%

Прибутковість – 0,12%;

Ліквідність – 19,09%;

Достатність капіталу – 7,66%;

Частка банку на ринку роздрібних депозитів 19,97%.

Крім того, Міністерство фінансів України визначає, що АТ «Ощадбанк» станом на 21.10.2020 р. має дуже високу кредитоспроможність та стабільний прогноз діяльності [42].

Структура кредитів та депозитів АТ «Ощадбанк» за останні два роки показана на рисунку 2.10.

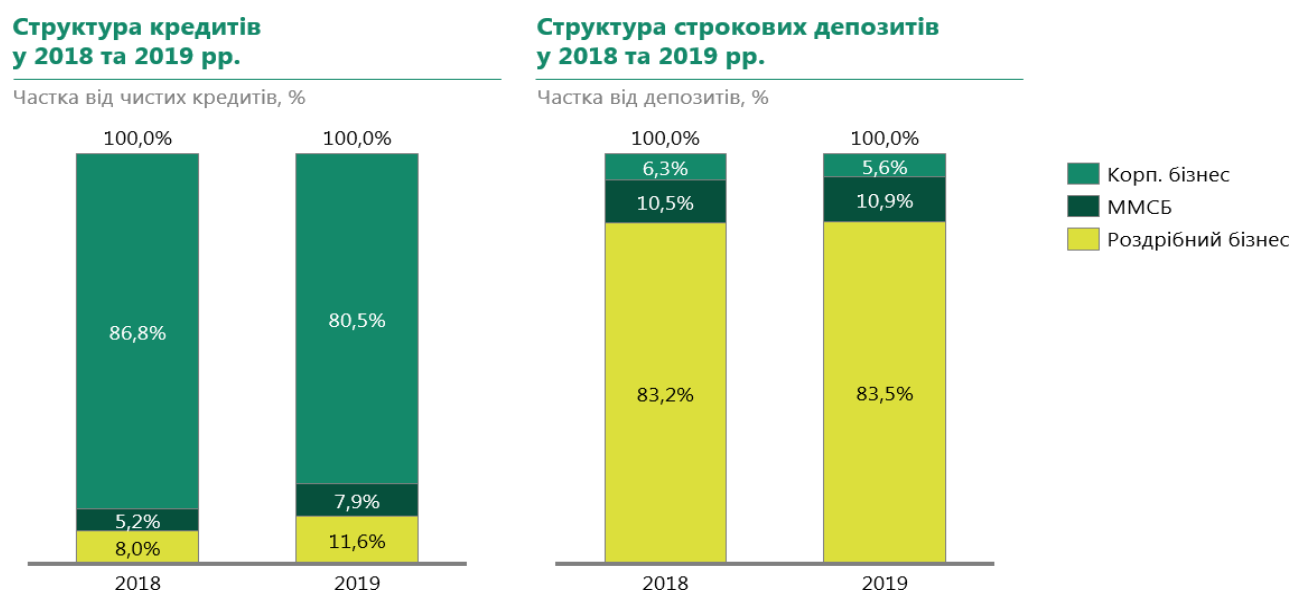

Рис. 2.10. Структура кредитів та депозитів АТ «Ощадбанк» у 2018-2019 рр.

Найбільшу частку кредитів складає корпоративний бізнес, а депозитів роздрібний бізнес, що видно з рис. 2.10. Станом на початок 2020 року розподіл активів АТ «Ощадбанк» є наступним: 46% – інвестиційний портфель (переважно цінні папери); 26% – кредитний портфель; 28% – інші активи.

Структура кредитів АТ «Ощадбанк» проаналізована в таблиці 2.6.

Таблиця 2.6

Структура кредитів АТ «Ощадбанк» у 2018-2019 рр. (у %)

	2018	2019	Відхилення, %
Корпоративний бізнес	86,8	80,5	-6,3
ММСБ	5,2	7,9	2,7
Роздрібний бізнес	8,0	11,6	3,6

Кредитний портфель у 2019 р. представлений насамперед заборгованістю корпоративних клієнтів – 80,5%, а також фізичних осіб – 11,6% та клієнтів ММСБ – 7,9% (табл. 2.6). Більша частина процентних доходів Банку формується за рахунок кредитів, наданих юридичним особам, та інвестицій у цінні папери. У порівнянні з попереднім роком кредити корпоративного бізнесу зменшились на 6,3%, але ММСБ та роздрібною бізнесу зросли на 2,7% та 3,6% відповідно.

Структура депозитів АТ «Ощадбанк» проаналізована в таблиці 2.7.

Таблиця 2.7

Структура депозитів АТ «Ощадбанк» у 2018-2019 рр. (у %)

	2018	2019	Відхилення, %
Корпоративний бізнес	6,3	5,6	-0,7
ММСБ	10,5	10,9	0,4
Роздрібний бізнес	83,2	83,5	0,3

Портфель строкових депозитів АТ «Ощадбанку» у 2019 р. на 83,5% складається з коштів фізичних осіб, майже на 11% – з коштів клієнтів ММСБ

та на 5,6% – з коштів клієнтів корпоративного бізнесу (табл. 2.7). Тенденція зміни структури депозитів така ж як і кредитів, але незначна, тобто: у порівнянні з попереднім роком депозити корпоративного бізнесу зменшились на 0,7%, але ММСБ та роздрібного бізнесу зросли на 0,4% та 0,3% відповідно.

Чисельність та фонд оплати праці працівників АТ «Ощадбанк» за 2019 рік становить:

- середньооблікова чисельність штатних працівників облікового складу – 25436 осіб;
- середньооблікова чисельність працюючих за цивільно-правовими договорами – 423 осіб;
- середньооблікова чисельність працівників, які працюють за сумісництвом – 14 осіб;
- чисельність працівників, які працюють на умовах неповного робочого часу (дня, тижня) – 592 осіб (без урахування осіб, які працюють по індивідуальному графіку);
- фонд оплати праці, всього - 4 438 058,5 тис. грн.; збільшення на 635383,6 тис. грн.

Протягом 2019 року додаткової емісії акцій чи поповнення капіталу іншими способами не було. Придбання або продаж акцій Ощадбанку не здійснювались. Управління ліквідністю здійснюється шляхом прогнозування та управління грошовими потоками, лімітування строкових розривів між активами і зобов'язаннями, а також забезпечення необхідного обсягу як первинної, так і вторинної ліквідності (вона представлена портфелем високоліквідних державних цінних паперів, що можуть бути використані для термінового задоволення потреб банку в ліквідних коштах у разі їх непрогнозованого відтоку).

Виконання нормативів ліквідності АТ «Ощадбанк» протягом 2019 року здійснювалося з суттєвим запасом по всіх показниках, включаючи Н6 (короткострокова ліквідність) – нормативне значення >60%, фактично 80,5%

та LCR (коефіцієнт покриття ліквідністю) – нормативне значення >100%, факт 269%.

Протягом 2019 року Ощадбанк постійно підтримував достатній запас первинної (каса, коррахунок в НБУ та коррахунки в інших банках) та вторинної (портфель ОВДП та депозитні сертифікати НБУ) ліквідності. Станом на 31 грудня 2019 року обсяги первинної та вторинної ліквідності становили відповідно 54,9 млрд. грн. (23,9% покриття зобов'язань запасом ліквідності) та 72,6 млрд. грн. (31,6% покриття зобов'язань запасом ліквідності). Значний обсяг ліквідних активів у портфелі Ощадбанку дає можливість покрити відтоки коштів клієнтів навіть за умови реалізації стрес-сценарію, без загрози для безперервності бізнесу.

У 2019 році основним джерелом ресурсної бази Ощадбанку були кошти клієнтів (як фізичних, так і юридичних осіб), частка яких у зобов'язаннях банку становить 88%. При цьому джерелом 53% клієнтських коштів є фізичні особи. Усі вклади фізичних осіб в Ощадбанку гарантовано державою.

Станом на 31 грудня 2019 та 2018 років максимальний кредитний ризик за коштами Ощадбанку становив 20223301 тис. грн. та 10965932 тис. грн., відповідно. Кошти в Ощадбанку включали гарантійні депозити, розміщені Групою під операції з платіжними картками та акредитивами, у сумі 44880 тис. грн. та 53780 тис. грн., відповідно.

Максимальний кредитний ризик за кредитами, наданими клієнтам, у 2019-2018 рр. становив 65168344 тис. грн. та 67543176 тис. грн., відповідно. Станом на 31 грудня 2019 та 2018 років максимальний кредитний ризик за умовними зобов'язаннями та кредитними зобов'язаннями, наданими Групою клієнтам, становив 11750 712 тис. грн. та 8 245 940 тис. грн., відповідно.

Станом на 31 грудня 2019 та 2018 років кредити валовою балансовою вартістю 55784116 тис. грн. (45%) та 60854789 тис. грн. (46%) відповідно, були надані десятиєм позичальникам, що становить значну концентрацію.

Таблиця 2.8

РЕЙТИНГ СТІЙКОСТІ БАНКІВ В УКРАЇНІ НА 01.01.2020 Р. [8]								
№	Банк	Загальний рейтинг	Стресо-стійкість	Лояльність вкладників	Оцінка аналітиків	Місце в рейтингу по депозитах фізосіб		
1	 Райффайзен Банк Аваль	4.84 ★★★★★	4.7	5	4.82	5		▼
2	 Укрсиббанк	4.62 ★★★★★☆	4.3	5	4.64	8		▼
3	 Креді Агріколь Банк	4.59 ★★★★★☆	4.8	4.3	4.73	13		▼
4	 OTP Банк	4.45 ★★★★★☆	4.1	4.8	4.56	9		▼
5	 Прокредит Банк	4.18 ★★★★★	3.9	4.3	4.56	15		▼
6	 Укргазбанк	4.12 ★★★★★	3.8	4.4	4.38	4		▼
7	 Приватбанк	4.11 ★★★★★	3.8	4.4	4.29	1		▼
8	 Кредобанк	4.06 ★★★★★	3.7	4.2	4.56	14		▼
9	 Ощадбанк	3.94 ★★★★★	3.2	4.7	4.2	2		▼
10	 ПУМБ	3.90 ★★★★★	3.4	4.6	3.84	7		▼
11	 Альфа-Банк	3.85 ★★★★★	3	4.7	4.38	3		▼
12	 ЕКІМ Банк	3.81 ★★★★★	3.3	4.7	3.4	6		▼
13	 Правекс Банк	3.70 ★★★★★☆	3.4	4.2	3.58	23		▼
14	 Ідея Банк	3.52 ★★★★★☆	3.4	3.6	3.67	19		▼
15	 ТАСКОМБАНК	3.49 ★★★★★☆	2.8	4.3	3.67	12		▼
16	 Південний	3.48 ★★★★★☆	3.1	4.1	3.13	11		▼
17	 Піреус Банк	3.46 ★★★★★☆	3.1	3.8	3.58	31		▼
18	 Універсал Банк	3.41 ★★★★★☆	2.2	4.8	3.76	10		▼
19	 Альянс Банк	3.38 ★★★★★☆	3.1	3.9	3.04	30		▼
20	 Восток Банк	3.27 ★★★★★☆	3	4.1	2.42	21		▼

За результатами показників стійкості банків України (підрахунки Міністерства фінансів України) на 01 січня 2020 р. АТ «Ощадбанк» у рейтингу посідає 9 місце (див табл. 2.8), його випереджає Райфайзен Банк Аваль (1 місце), Укрсиббанк (2 місце) та ін., але за депозитами фізичних осіб АТ «Ощадбанк» знаходиться на другому місці загального рейтингу. АТ «Приватбанк», теж державної форми власності, знаходиться на сьомому місці у рейтингу, але за лояльністю вкладників АТ «Ощадбанк» його випереджає.

2.3. Оцінка ризик-менеджменту вітчизняних банків у забезпеченні фінансової безпеки банківського сектору національної економіки

Організація ризик-менеджменту у вітчизняних банках як важлива складова комплексного управління діяльністю банку має як свої закономірності, так і специфічні особливості. Так, більшість банків у цій сфері керуються нормативними актами НБУ та своїми внутрішніми документами (табл. 2.9).

Таблиця 2.9

Внутрішня регламентація управління ризиками у вітчизняних банках

Назва банку	Документи, що регламентують управління ризиками
1	2
Приватбанк	Кредитна політика групи «Приват»; інструкції групи з кредитування, оцінки застави
Укрексімбанк	Кредитна політика, політики управління валютним і операційними ризиками, ризиком ліквідності
Укрсиббанк	Загальна політика управління ризиками, Загальна кредитна політика, процедури управління ризиками
Укрсоцбанк	Політика управління процентним ризиком, Політика управління валютним ризиком, Політика управління ризиком ліквідності, Політики та процедури з управління операційним ризиком
Діамантбанк	Основні напрями розвитку банку; Політика управління відсотковим ризиком; Політика управління активами та пасивами банку; Політика управління ліквідністю; Положення про управління ліквідністю в банку; Політика управління цінним ризиком

Продовження табл. 2.9

ІНГ Банк Україна	Положення про управління кредитними та ринковими ризиками, Положенням про відділ з питань контролю операційних ризиків та інформаційної безпеки, Методика оцінки валютного ризику
Альфа-банк	Кредитна політика, методика оцінки ризику на основі розрахунку експоненціально зваженої волатильності (середньоквадратичне відхилення)
Ощадбанк	Концепція управління ризиками, політики по управлінню ризиками
Правекс-Банк	Політики по управлінню ризиками
Креді Агріколь Банк	Кредитно-ризикова політика, Положення про управління валютними ризиками, Положення про управління відсотковими ризиками

Джерело: розроблено автором за річними фінансовими звітами банків

Водночас, система управління ризиками в ПАТ «Укрсиббанк» організована відповідно до стандартів Групи BNP Paribas, які базуються на рекомендаціях Базельського комітету, хоча законодавство України ще не вимагає обов'язкового дотримання даних рекомендацій, ПАТ «Укрсоцбанк» – Групи УніКредит, ПАТ «Креді Агріколь банк» – Credit Agricole S.A. При цьому лише ПАТ «Укрсиббанк», АТ «Ощадбанк» і ПАТ «Правекс-Банк» розробили загальну політику/концепцію управління сукупністю ризиків. Водночас, звіти багатьох банків містять або суто загальну інформацію про наявність окремих політик/процедур з управління тими чи іншими ризиками або взагалі не згадують (7 з 17 аналізованих банків) про регламентацію ризик-менеджменту. Відтак, не можна стверджувати про наявність у них загальної цілісної стратегії ризик-менеджменту. Такий підхід може свідчити про їх неналежну увагу до внутрішньої регламентації ризик-менеджменту, що значною мірою знижує його результативність.

Крім того, у сфері управління ризиками українські банки в основному вдаються до централізації управління ризиками (тобто аналіз ризиків та розрахунки виконуються централізовано, а для бізнес-підрозділів банків встановлюються відповідні ліміти); намагаються збалансувати структуру ризиків та прибутковості та забезпечити постійний моніторинг ризиків. Банки в Україні здебільшого не використовують похідні фінансові інструменти для мінімізації ринкових ризиків.

Продовження табл. 2.10

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Укрсоцбанк	+	+	+	+	+	-	+	+
Універсал Банк	+	+	+	+	+	+	+	-
Фідобанк	+	+	+	+	+	-	+	-
Діамантбанк	+	+	+	+	+	-	-	-
ІНГ Банк Україна	+	+	+	+	+	-	+	+
Банк Михайлівський	+	+	+	+	+	+	+	-
Альфа-Банк	+	+	+	+	+	-	-	-
Ощадбанк	+	+	+	+	+	-	+	+
Правекс-Банк	+	+	+	+	+	+	+	-
Креді Агріколь Банк	+	+	+	+	+	+	-	-

За даними табл. 2.10 видно, що практично всі аналізовані банки тією чи іншою мірою управляють кредитним, валютним, відсотковим і операційними ризиками, а також ризиком ліквідності, тоді як юридичний, ціновий і ризик торгового портфеля є предметом управління не кожного з них, що спричиняє неврахування ризикованості всіх аспектів їх функціонування, знижує загальний рівень ризик-менеджменту в банківському секторі національної економіки, а відтак і його фінансово-економічну безпеку. Водночас, ПАТ «Укресімбанк», поряд з вищезазначеними, управляє також й стратегічним і репутаційним ризиками. При цьому процес контролю за ризиками не стосується ризиків ведення діяльності, таких, наприклад, як зміни у середовищі, технологіях чи галузі. Ці ризики контролюються банком в процесі стратегічного планування. А ПАТ «ІНГ Банк Україна» управляє ризиком достатності капіталу.

Заслуговує на увагу організація ризик-менеджменту в ПАТ «Креді Агріколь Банк», який здійснюється в рамках створеної в ньому комплексної системи управління ризиками, що передбачає узгодженість дій усіх

підрозділів у межах єдиної стратегії щодо ризик-менеджменту. Для визначення розміру та контролю достатності капіталу з урахуванням усіх ризиків на досягнення безперебійності усіх напрямів діяльності банку впроваджено модель внутрішнього контролю за рівнем достатності капіталу. Загалом же існуюча практика не сприяє комплексності здійснюваного у вітчизняних банках ризик-менеджменту. Немає єдності і в формулюванні банками основних цілей ризик-менеджменту (табл.2.11).

Таблиця 2.11

Основні цілі управління ризиками у вітчизняних банках

Назва банку	Основні цілі управління ризиками
1	2
Приватбанк Банк Михайлівський	фінансовими – визначення лімітів ризику й нагляд за тим, щоб вони не перевищувались; операційними та юридичними – забезпечення належного функціонування внутрішніх процедур та політики, спрямованих на мінімізацію цих ризиків
Райффайзен Банк Аваль	кредитним – забезпечення завчасного виявлення можливих змін у кредитоспроможності контрагентів, включаючи періодичний перегляд розміру забезпечення
Укрексімбанк	забезпечення ефективної та прибуткової діяльності; забезпечення безумовної спроможності виконати свої зобов'язання у встановлені строки шляхом підтримання прийнятних (якими можна управляти) розривів ліквідності
Укргазбанк	дотримання принципу безбитковості та забезпечення оптимального співвідношення між прибутковістю окремих бізнес-напрямів і рівнем ризиків, які приймає на себе банк, здійснюючи певні операції
Укрсиббанк	прийняття виважених рішень з оптимальним співвідношенням показника ризик/дохід, забезпечення диверсифікації ризиків та здійснення адекватного і ефективного моніторингу прийнятих банком ризиків; зменшення рівня ризику ліквідності та ринкових ризиків і максимізація прибутковості; забезпечення такої структури активів та зобов'язань, що дозволяє оптимізувати фінансові доходи як у довгостроковій, так і у короткостроковій перспективі, при цьому забезпечивши сталий рівень доходу
Діамантбанк	проведення виваженої політики управління активами і пасивами, запобігання неадекватному і неефективному використанню ресурсів з метою забезпечення вирішення стратегічних і тактичних цілей і завдань, забезпечення стабільної та високоєфективної роботи, оптимізації фінансових та мінімізації не фінансових ризиків
Правекс-Банк	створення методології кредитної роботи, максимально сприятливої для клієнтів, що забезпечує банку високий рівень якості кредитного портфеля

Продовження табл. 2.11

1	2
Креді Агріколь Банк	забезпечення виконання бізнес-цілей згідно зі стратегією розвитку банку та підвищення його вартості, оптимізація співвідношення потенційних можливостей і ризиків, розміру капіталу і темпів зростання банку

Джерело: складено автором за річними фінансовими звітами банків

Як свідчить наведена характеристика (див. табл. 2.11), ПДАТ «Приватбанк» і ПАТ «Банк Михайлівський», ПАТ «Укрсиббанк», як і багато інших банків, формулюють цілі ризик-менеджменту виключно в площині результатів останнього як таких, а ПАТ «Райффайзен Банк Аваль» і ПАТ «Правекс- Банк» концентруються на результативності управління виключно кредитним ризиком. Таке обмеження цільової спрямованості ризик-менеджменту, безумовно, не сприяє підвищенню рівня ФББС економіки України.

І лише ПАТ «Укрексімбанк», ПАТ «Укргазбанк», ПАТ «Діамантбанк» і ПАТ «Креді Агріколь Банк» наголошують на необхідності забезпечення завдяки ризик-менеджменту ефективної та прибуткової діяльності; безумовної спроможності виконати свої зобов'язання; проведення виваженої політики управління активами і пасивами, запобігання неадекватному і неефективному використанню ресурсів з метою забезпечення вирішення стратегічних і тактичних цілей і завдань, забезпечення стабільної та високоефективної роботи; виконання бізнес-цілей згідно зі стратегією розвитку банку та підвищення його вартості, оптимізації співвідношення розміру капіталу і темпів зростання банку.

Оцінка ризик-менеджменту вітчизняних банків вимагає дослідження змісту способів управління в них окремими різновидами ризиків. Так, в досліджених банках зміст способів управління кредитним ризиком характеризується такими даними табл.2.12.

Таблиця 2.12

Зміст способів управління кредитним ризиком в банках України

Назва банку	Основні цілі управління ризиками
1	2
Приватбанк	отримання застави, корпоративних і особистих гарантій; встановлення лімітів ризику позичальника або їх групи; аналіз спроможності наявних і потенційних позичальників виконувати свої зобов'язання; зміна лімітів кредитування; встановлення лімітів кредитних повноважень; моніторинг кредитів в інтерактивному режимі, поточної вартості застави; щоденне визначення проблемних кредитів; блокування можливості відділення або менеджера, відповідального за конкретну кредитну програму, надавати нові кредити, якщо відсоток проблемних кредитів, наданих конкретним відділенням або менеджером, перевищує максимальний дозволений обсяг проблемних кредитів, доки цей обсяг не почне зменшуватися; облік кредитних історій значної кількості клієнтів-фізичних осіб, які накопичуються найбільшим бюро кредитних історій в Україні; заборона рефінансувати проблемні кредити, доки не будуть надані переконливі докази їх повернення та надійного забезпечення; підвищення ефективності процедури кредитного скорингу та введення додаткових стоп-факторів; зменшення лімітів кредитування за картками з 15 тис до 5 тис грн.; зміна процедури кредитування юридичних осіб з метою зменшення заборгованості позичальників з певних галузей економіки
Промінвестбанк	встановлення лімітів на суму ризику окремих контрагентів і географічної та галузевої концентрації, а також шляхом контролю ризиків, пов'язаних з такими лімітами; перевірка якості кредитів для забезпечення завчасного виявлення можливих змін кредитоспроможності контрагентів, включаючи регулярний перегляд забезпечення; внутрішня система присвоєння кредитних рейтингів; визначення суми резерву під зменшення корисності окремо за кожним суттєвим кредитом на індивідуальній основі
Райффайзен Банк Аваль	установлення лімітів на суму ризику, яку банк готовий взяти на себе стосовно окремих контрагентів і географічної та галузевої концентрації, а також шляхом контролю ризиків, пов'язаних із такими лімітами; присвоєння рейтингів в рамках кредитного портфеля
Укрексімбанк	класифікація кредитів і клієнтів/контрагентів за допомогою системи внутрішнього кредитного рейтингу на основі їх кредитоспроможності та оцінки якості погашення кредитів, оцінки та моніторингу вартості застави та ліквідності, а також встановлення лімітів кредитного ризику (кредити, цінні папери, дебіторська заборгованість) на кожного контрагента (або групу зв'язаних контрагентів), включаючи позабалансові зобов'язання, а також максимальний обсяг кредитних операцій на кожного інсайдера, включаючи позабалансові зобов'язання та здійснення контролю за дотриманням лімітів та створення достатнього резерву під зменшення корисності активів; диверсифікація кредитного портфеля (за галуззю і категорією клієнтів) шляхом встановлення лімітів за: галуззю, максимальним загальним обсягом «великих» кредитів (10% або більше регулятивного капіталу банку стосовно кожного контрагента або їх групи), за максимальним загальним обсягом кредитів, наданих клієнтам, за концентрацією кредитного портфеля за: категорією клієнтів, загальною заборгованістю 5 найбільших клієнтів, загальною заборгованістю 10/20 найбільших клієнтів
Укрсиббанк	встановлення рейтингу контрагента, визначення ліміту кредитування клієнта; забезпечення кредитної операції шляхом надання гарантії від афілійованих осіб клієнта, укладення договору застави або фінансової поруки; вимоги внеску клієнтом власних коштів на всіх етапах проекту, що фінансується, переведення до банку грошових потоків по певних контрактах,

Продовження табл. 2.12

1	2
	що фінансуються; аналіз фінансових показників діяльності клієнтів, якості кредитної історії та достатності рівня забезпечення кредитної операції; впровадження системи раннього виявлення тривожних ознак
Укрсиббанк	встановлення рейтингу контрагента, визначення ліміту кредитування клієнта; забезпечення кредитної операції шляхом надання гарантії від афілійованих осіб клієнта, укладення договору застави або фінансової поруки; вимоги внеску клієнтом власних коштів на всіх етапах проекту, що фінансується; переведення до банку грошових потоків по певних контрактах, що фінансуються; аналіз фінансових показників діяльності клієнтів, якості кредитної історії та достатності рівня забезпечення кредитної операції; впровадження системи раннього виявлення тривожних ознак
Укрсоцбанк	встановлення та перегляд кредитної стратегії (основні цілі, оптимальний склад кредитного портфеля та система лімітів); аналіз всіх елементів кредитного ризику, таких як ризик невиконання зобов'язань окремими клієнтами та контрагентами, а також ризики, властиві певним галузям; встановлення лімітів для окремих позичальників та груп позичальників, реструктуризація заборгованості позичальників, що зазнали труднощів в погашенні позик
Універсал Банк	встановлення ліміту фінансування на кожного позичальника/контрагента, їх групу та регулярний моніторинг, класифікація кредитного портфеля за категоріями якості та формування резервів, визначення фінансового стану позичальників, внутрішні процедури оцінки прийнятого позичальниками кредитного ризику (рейтингові моделі), встановлення періодичності перегляду відносин з клієнтами
Фідобанк	встановлення лімітів ризику, що виникає у зв'язку з одним позичальником або групою позичальників, складання регулярних звітів на підставі структурованого аналізу бізнесу та фінансових показників клієнта; щоденний контроль відповідності нормативам кредитного ризику
Діамантбанк	визначення загального ліміту валового кредитного ризику для банку; лімітів та параметрів кредитного ризику для продуктів банку, валового кредитного ризику на одного позичальника; моніторинг відповідності учасників кредитних операцій вимогам, визначеним відповідними кредитними угодами, кредитоспроможності контрагентів – юридичних та фізичних осіб; аналіз динаміки середньозваженої мультивалютної процентної маржі між відсотковими ставками за активами та зобов'язаннями банку; аналіз активів та зобов'язань банку за строками перегляду відсоткових ставок; аналіз сценаріїв можливих змін відсоткових ставок
ІНГ Банк Україна	встановлення внутрішніх норм, спрямованих на збільшення прибутку з урахуванням ризику шляхом підтримання рівня схильності банку до кредитного ризику в межах прийнятних параметрів; встановлення, контроль і перевірка кредитних рейтингів, встановлення і погодження кредитних обмежень і активного моніторингу платоспроможності клієнтів; рейтингування позичальників; розробка графіків погашення кредитів і застосування їх з урахуванням сезонності діяльності позичальника; отримання гарантії від афілійованих підприємств позичальника або іншого підрозділу групи ING, укладання угоди про отримання забезпечення; вимога від позичальника власного дольового внеску для фінансування проекту
Банк Михайлівський	встановлення лімітів суми ризику, що виникає у зв'язку з одним позичальником або групою позичальників та у зв'язку з галузевими сегментами
Альфа-банк	моніторинг ризику; встановлення критеріїв на основі оцінки фінансового стану та визначення класу позичальника, прийняття оптимального рішення щодо можливості кредитування позичальників, якості наданого в заставу

Продовження табл. 2.12

1	2
	забезпечення; аналіз коливань оціночних показників, які характеризують ефективність та результативність дій банку в умовах існуючого ризику за певний період часу
Ощадбанк	встановлення лімітів для окремих позичальників та їх груп; моніторинг концентрації кредитного ризику по галузях/секторах та за географічним місцезнаходженням; оцінка фінансового стану потенційних позичальників
Правекс-Банк	моніторинг кредитного портфеля на етапі супроводження кредитних проектів шляхом забезпечення належного контролю своєчасності сплати процентів і погашення основної суми боргу; аналіз фінансового стану позичальників та цільового використання кредитних коштів; оцінка кредитоспроможності за напрямками: контрагент, галузь, конкуренти; диверсифікація кредитного портфеля; встановлення лімітів розміщення коштів у одного контрагента (ліміт концентрації) залежно від його фінансового стану і обсягу діяльності для обмеження втрат у випадку дефолту конкретного контрагента
Креді Агріколь Банк	встановлення лімітів для окремих позичальників та їх груп, жорстких бізнес-правил з заборони фінансування, прийняття в забезпечення, концентрації; моніторинг кредитного ризику; застосування скорингових карт, експертних оцінок; прогнозування очікуваних збитків; стрес-тестування; оновлення кредитних продуктів

Джерело: складено автором за річними фінансовими звітами банків

При цьому ПАТ «ІНГ Банк Україна» розглядає та консолідує всі елементи кредитного ризику (ризиків стосовно індивідуальних клієнтів та контрагентів, ризиків, притаманні країні, або окремій галузі). Для цілей ризик-менеджменту він управляє кредитними ризиками, що виникають за торговими цінними паперами, окремо та відображає їх як компонент ринкового ризику (табл. 2.12).

В АТ «Ощадбанк» процес з прийняття рішень про надання кредитів децентралізований. Банк делегував окремі функції з управління кредитним ризиком від кредитних комітетів центрального апарату до регіональних (обласних) філій, надавши регіональним офісам право проводити певні операції, в межах встановлених лімітів та повноважень, без отримання дозволу кредитних комітетів вищої інстанції. Поряд з цим, банк застосовує спеціальну методику оцінки НАК «Нафтогаз України», розроблену для врахування ризиків, притаманних даному клієнту, а саме: високу концентрацію кредитних коштів, специфіку діяльності, генерацію грошових потоків та прибутку, залежність від загальноекономічної та ринкової

кон'юнктури. Банк розраховує резерви з урахуванням притаманних цьому позичальнику ризиків. Крім того, АТ «Ощадбанк» проводить численні операції з контрагентами, які не мають рейтингів, що присвоєні міжнародними рейтинговими агентствами. У зв'язку з цим банком розроблена внутрішня модель, яка дозволяє визначати рейтинг контрагентів (табл.2.13).

Таблиця 2.13

Кредитні рейтинги позичальників АТ «Ощадбанк»

Група рейтингу	Внутрішній кредитний рейтинг позичальника	Зона ризику
Високий рейтинг	AAA – BBB	Мінімального ризику
Стандартний рейтинг	BB - BBB	прийняттого ризику
Нижче стандартного рейтингу	BB - B	підвищеного ризику
ГГГ - ГГ		критичного ризику
Г		неприпустимого ризику

Джерело: Фінансовий звіт Ощадбанку за 2018 рік

ПАТ «Креді Агріколь банк» практикує реалізацію права «вето» підрозділом з управління ризиками при проведенні кредитних операцій, прийняття рішення кредитними комітетами банку лише при одностайному голосуванні всіх членів даного комітету.

А ПАТ «Альфа-банк» під належним управлінням кредитним ризиком розуміє його забезпечення відповідними ресурсами (організаційними, кадровими, інформаційними) та методологією з питань оцінки ризику, яка враховує всі компоненти ризику, залежні від: контрагента, стану його бізнесу, рівня менеджменту або фінансового стану фізичної особи, забезпечення та інших параметрів угоди.

Для забезпечення ефективності та результативності моніторингу кредитних ризиків ПАТ «УкрСиббанк» розробив спеціальне програмне забезпечення, яке містить увесь перелік затверджених кредитними комітетами умов та фінансових показників, граничні строки для виконання

даних умов, періодичність контролю, контрольні суми та фактичні дані щодо виконання умов.

За даними фінансових звітів досліджуваних банків, на початок 2019 р. порівняно з аналогічним періодом попереднього року, в ПАТ «Приватбанк» обсяг іпотечних кредитів фізичним особам з недостатнім заставним забезпеченням зріс на 653 млн. грн., а підприємствам малого і середнього бізнесу – 47 млн. грн. Відбулося також списання безнадійних кредитів на 5,3 млрд. грн.

В 2019 р. в ПАТ «Промінвестбанк» кредити, прострочені і такі, що не оцінені на предмет зменшення корисності на індивідуальній основі, зросли на 2,1 млрд. грн. Кредити ж, корисність яких зменшилась на індивідуальній основі, зросли на 14,3 млрд. грн.

В ПАТ «Райффайзен Банк Аваль» в 2019 р. обсяг прострочених і таких, корисність яких зменшилась індивідуально, зріс на 13,7 млрд. грн., в ПАТ «Державний експортно-імпорتنний банк України» – на 18,1 млрд. грн., а в ПАТ «ІНГ Банк Україна» – на 3,1 млрд. грн.

В ПАТ «УкрСиббанк» обсяг знецінених кредитів, оцінених на індивідуальній основі, зріс за 2014 р. на 2,75 млрд. грн., а в ПАТ «Ощадбанк» – на 9,9 млрд. грн.

Станом на початок 2020 р. оцінена різниця між фактичними збитками ПАТ «Укрсоцбанк» від зменшення корисності кредитів з виявленими індивідуальними ознаками зменшення корисності та збитками від зменшення корисності цих кредитів, що були б понесені у випадку, якби вони були надані без застави, складала 2,3 млрд. грн. (на початок 2019 р. – 1,7 млрд. грн.).

Зміст застосовуваних досліджуваними банками способів управління валютним ризиком наведено в табл.2.14.

Таблиця 2.14

Зміст способів управління валютним ризиком в банках України

Назва банку	Зміст способів управління ризиком
1	2
Приватбанк	визначення лімітів ризиків по валютах та загального прийнятного рівня ризику за позиціями «овернайт» та протягом дня (щоденний контроль); укладання угод з іншими банками з розміщення строкових депозитів у цих банках і приймання строкових депозитів на той самий строк від тих самих контрагентів в іншій валюті; передбачення у договорах валютних опціонів, згідно з якими клієнт зобов'язаний сплатити компенсацію у разі знецінення гривні
Промінвест-банк	встановлення лімітів рівня ризику за позиціями в іноземній валюті згідно з вимогами НБУ; моніторинг позицій на щоденній основі
Райффайзен Банк Аваль	щоденний моніторинг та аналіз відкритих позицій банку за валютами й дорогоцінними металами; щоденний контроль накопичених прибутків/збитків за операціями з валютою; стрес-тестування та розрахунок потенційних втрат внаслідок несприятливих і екстремальних коливань валютних курсів; встановлення відповідних лімітів як для кожної валюти окремо, так і для загальної відкритої валютної позиції; встановлення обмежень на накопичені прибутки/ збитки за валютними операціями та переоцінкою відкритої валютної позиції
Укрексімбанк	встановлення цільового (оптимального та прийнятного для банку), критичного (небажаного, але яким можна управляти) та граничного (що вимагає негайних дій) ключових значень валютного ризику; постійного моніторингу його фактичних ключових показників; вжиття ефективних заходів, якщо показники валютного ризику сягають їх критичного та/або граничного значення
Укргазбанк	лімітування загальної відкритої валютної позиції банку загалом та максимального розміру потенційних збитків за операціями з готівковою та безготівковою валютою
Укрсиббанк	встановлення лімітів відкритої валютної позиції
Укрсоцбанк	встановлення лімітів на розмір відкритих валютних позицій, що застосовуються як до довгої, так до короткої позиції у кожній з валют, включаючи національну; укладання валютних угод, що мають високий рівень ризику, тільки після попереднього погодження в межах встановлених лімітів; щоденний аналіз відповідних ринкових умов; розрахунок відкритої позиції по кожній валюті та перевірка дотримання встановлених лімітів на щоденній основі; щомісячне стрес-тестування валютного ризику
Універсал Банк	встановлення лімітів щодо рівня прийнятного ризику в розрізі валют і в цілому на кінець кожного дня та контроль їх дотримання на щоденній основі, оцінка та контроль за рівнем власної вразливості валютному ризику
Фідобанк	визначення лімітів ризиків по валютах та загального прийнятного рівня ризику за позиціями (контроль здійснюється щоденно)
Діамантбанк	використання нормативів валютної позиції, встановлених НБУ; оцінка та прогнозування обсягу, динаміки та структури валютних активів і зобов'язань банку; облік і прогнозування руху основних валютних курсів, оцінка місткості міжбанківського валютного ринку, встановлення системи внутрішніх лімітів і обмежень,

Продовження табл. 2.14

1	2
	обмеження розміру своєї валютної позиції та валютних операцій розміром капіталу під валютний ризик банку
Альфа-Банк	контроль нормативів валютного ризику НБУ; лімітування валютного ризику в розрізі інструментів і відкритих валютних позицій; контроль за виконанням лімітів; стрес-аналіз
Ощадбанк	щоденний моніторинг відкритої валютної позиції банку з метою дотримання вимог НБУ; управління відкритою валютною позицією, базуючись на прогнозованому рівні знецінювання гривні та інших макроекономічних показників
Правекс-Банк	встановлення лімітів на: загальну відкриту валютну позицію по банку; валютні позиції у розрізі валют; щоденний моніторинг відкритої валютної позиції та інших макроекономічних показників
Креді Агріколь Банк	аналіз впливу прогнозованої зміни валютних курсів на фінансовий результат банку за допомогою GARCH методу; встановлення внутрішніх лімітів

ПАТ «Креді Агріколь Банк», з'ясувавши, що параметричні методи оцінювання, які базуються на припущенні про нормальний розподіл збурень коливань валютних курсів (методологія VAR), виявилися непридатними для прогнозування величини валютного ризику банку, на основі аналізу коливань валютних курсів визначають величину ризику по кожній відкритій валютній позиції та допустиму величину ризику. Відповідно до цього, встановлюються ліміти відкритої валютної позиції, що є предметом щоденного контролю підрозділу ризик-менеджменту та інструментом обмеження валютного ризику.

Натомість ПАТ КБ «Правекс-Банк», станом на 1 січня 20120 р., порушив значення таких нормативів: Н7 (норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента) (значення 30,88%, ліміт <25%) та Л13-2 (ліміт загальної короткої відкритої валютної позиції) (значення 11,97%, ліміт <10%).

Загалом же, попри застосування доволі широкого арсеналу засобів управління валютним ризиком, ця складова ризик-менеджменту виявилась неспроможною забезпечити стійкість валютної складової ресурсної бази, належний рівень валютної безпеки банків.

Управління відсотковим ризиком вітчизняними банками здійснюється таким чином (табл.2.15).

Таблиця 2.15

Зміст способів управління відсотковим ризиком в банках України

Назва банку	Зміст способів управління ризиком
1	2
Приватбанк	встановлення лімітів прийнятного рівня невідповідності відсоткових ставок та здійснення щоденного контролю за дотриманням встановлених лімітів; геп-аналіз
Райффайзен Банк Аваль	вимірювання чутливості до паралельного зсуву кривої дохідності за кожною валютою на один базисний пункт; оцінка впливу коливань ринкових ставок на відсотковий дохід банку
Укрексім-банк	встановлення цільового (оптимального та прийнятного для банку), критичного (небажаного, але яким можна управляти) та граничного (що вимагає негайних дій) ключових значень відсоткового ризику; постійного моніторингу фактичних ключових показників процентного ризику; вжиття ефективних заходів, якщо показники відсоткового ризику сягають їх критичного та/або граничного значення
Укрсоцбанк	метод аналізу розривів («GAP»), аналіз чутливості вартості базисного пункту, стрес-тестування
Універсал Банк	встановлення лімітів на рівні розриву строків перегляду процентних ставок, які регулярно контролюються
Фідобанк	вимір чутливості поточної вартості фінансових інструментів до змін відсоткових ставок (метод Дельта-1% відображає чутливість до паралельного зсуву кривих відсоткових ставок у всіх валютах вверх/вниз на 1 в.п.)
Діамант-банк	встановлення прийнятного рівня маржі, яка визначається як різниця у відсоткових пунктах між середньозваженими ставками залучених та розміщених відсоткових грошових ресурсів; базових відсоткових ставок по кредитах та депозитах; надбавки за ризик до базової ставки по кредитах
ІНГ Банк Україна	встановлення лімітів на рівень незбалансованості зміни відсоткових ставок, що може прийматися, оцінка та аналіз ризику; моніторинг дотримання лімітів на щоденній основі; стрес-тести
Банк Михайлівський	прийняття рішень щодо ставок за відсотковими активами та зобов'язаннями залежно від їх виду, валюти та строку, контроль і встановлення лімітів на рівні розриву строків перегляду відсоткових ставок; моніторинг відсоткових ставок по фінансових інструментах
Альфа-банк	щоденний контроль і зменшення розривів відсоткових ставок, котрі можуть виникнути; контроль спреда відсоткових ставок і чистого відсоткового доходу; аналіз відсоткових ставок з урахуванням існуючих ринкових ставок; встановлення мінімальних відсоткових ставок за кредитами і максимальних відсоткових ставок за депозитами
Ощадбанк	зіставлення позиції за процентними ставками, що дає змогу проводити операції з позитивною відсотковою маржею; моніторинг поточного фінансового стану банку, оцінка чутливості банку до зміни відсоткових ставок та їх впливу на прибутковість; моніторинг

Продовження табл. 2.15

1	2
	відсоткової маржі
Правекс-Банк	відображення очікуваних майбутніх грошових потоків у різних періодах часу із застосуванням зміни відсоткової ставки в базисних пунктах до активів та пасивів, чутливих до зміни відсоткової ставки; щоденний аналіз структури активів та пасивів; розрахунок та моніторинг суттєвості розривів між активами та пасивами, чутливих до зміни відсоткових ставок
Креді Агріколь Банк	використання імітаційних моделей, методик визначення чутливості портфеля активів і пасивів до зміни відсоткової ставки (стрес-тестування), методи управління на основі фіксованих рівнів відсоткової маржі, на основі розривів між активами та пасивами з фіксованою відсотковою ставкою на визначених часових проміжках (GAP-аналіз); введення «плаваючих» відсоткових ставок у кредитних угодах

Гнучкість управління відсотковим ризиком у ПАТ «Правекс-Банк» обмежується кількома основними чинниками: міркуваннями ліквідності – необхідністю підтримання та наявності обсягу ліквідних коштів; ціновою конкуренцією з боку інших банків за кредитними та депозитними операціями; складністю формування прогнозу щодо руху ставок на фінансовому ринку України (табл. 2.15).

Водночас, ПАТ «Укресімбанк» у своєму звіті зазначає, що не використовує похідні фінансові інструменти для управління ризиками, пов'язаними зі змінами у відсоткових ставках, обмінних курсах, кредитному ризику, а також ризику ліквідності.

Втім останніми роками в банківському секторі України відбувалось зменшення відсоткової маржі і рентабельності (на 01.01.2018 були зафіксовані збитки банківського сектору у розмірі майже 53 млрд. грн., від'ємні рентабельності активів – 4,07 і капіталу – 30,46) за необґрунтовано високих кредитних і депозитних ставок, що свідчить про недостатній рівень управління відсотковим ризиком.

Для управління ризиком ліквідності вітчизняні банки вдаються до наступного (табл.2.16).

Таблиця 2.16

Зміст способів управління ризиком ліквідності в банках України

Назва банку	Зміст способів управління ризиком
1	2
Приватбанк	управління ліквідністю на середньострокову перспективу (від 3 до 12 місяців) – аналіз платіжного календаря групи на середньострокову перспективу та вивчення можливих варіантів виходу зі складних ситуацій, в яких вона може опинитися в разі несприятливих змін або виникнення кризи, короткострокову (від 2 до 15 тижнів) - оціночні розрахунки з використанням розроблених власними силами моделей, що застосовуються до обсягу та вірогідності непередбачуваного видатку ресурсів та потенційної потреби у додатковому фінансуванні та на поточний період (до 14 діб) – залучення короткострокових міжбанківських депозитів, негайний продаж цінних паперів з портфеля казначейства та інші ресурси, які має група; інвестування коштів у диверсифіковані портфелі ліквідних активів для того, щоб мати можливість оперативно та безперешкодно виконати непередбачувані вимоги щодо ліквідності
Промінвестбанк	забезпечення доступності різних джерел фінансування додатково до своєї мінімальної суми банківських депозитів; щоденне управління активами з урахуванням ліквідності та контроль майбутніх грошових потоків і ліквідності
Райффайзен Банк Аваль	регулярне формування звіту про невідповідність між активами і пасивами за строками до погашення та дослідження відповідних розривів за часовими проміжками і поведінки продуктів без заздальгідь визначеного строку погашення (поточні рахунки клієнтів, кореспондентські рахунки банків), а також строкових продуктів, для яких можлива пролонгація в рамках звичайних ринкових умов; дослідження стресових сценаріїв, які можуть вплинути на ліквідність, виокремлюючи сценарій комбінованої фінансової та репутаційної кризи, а також додаткових джерел ліквідності, які можна використовувати в екстрених ситуаціях, включаючи облігації внутрішнього державного боргу України; встановлення внутрішніх нормативів ліквідності, показники яких відслідковуються щоденно та презентуються на кожному засіданні КУАП; стрес-тестування для значень показників ліквідності та дослідження можливого впливу зміни певних внутрішніх і зовнішніх факторів
Укрексімбанк	встановлення цільового (оптимального та прийняттого для банку), критичного (небажаного, але яким можна управляти) та граничного (що вимагає негайних дій) рівня ключових значень ризику ліквідності; постійний моніторинг його фактичних ключових показників; вжиття відповідних коригуючих дій, якщо ключові показники цього ризику сягають їх критичного та/або граничного значення
Укргазбанк	визначення потреб банку у ліквідних коштах шляхом застосування методу джерел і використання коштів, який полягає у визначенні величини розриву ліквідності протягом періоду, що дорівнює різниці між очікуваними надходженнями та потенційними відтоками грошових коштів; методу ресурсного розриву (шляхом оцінки

Продовження табл. 2.16

1	2
	ступеня невідповідності строкової структури активів строковій структурі пасивів)
Укрсиббанк	щомісячний стрес-тест ліквідності; проведення аналізу рівня ліквідних активів, розрахунок нормативів ліквідності
Укрсоцбанк	впровадження та моніторинг лімітів та граничних рівнів короткострокової та структурної ліквідності, аналіз із застосуванням як стандартного сценарію, так і стресових сценаріїв, розрахунок розривів ліквідності між активами та зобов'язаннями за строками погашення та валютою для визначення потреби у фінансуванні, використання статистичних/кількісних моделей поведінки для врахування статей без контрактних строків погашення, виявлення і моніторинг змін у фінансуванні, необхідному для підтримання ліквідності на рівні, передбаченому вимогами НБУ та вимогами, затвердженими УніКредит Банк Австрія АГ
Фідобанк	аналіз розривів між активами та зобов'язаннями банку у певних часових інтервалах, встановлення лімітів на кумулятивні розриви ліквідності в часовому горизонті до одного року
Діамантбанк	використання методу єдиного фонду; дотримання залишку платіжної позиції на рівні незнижуваного залишку коштів, який розраховується по видах валют та типах залишків (готівка та безготівкові кошти) на підставі даних про видаткові обороти по рахунках клієнтів; періодичний моніторинг стану ліквідності банку методом коефіцієнтів
ІНГ Банк Україна	аналіз розривів (розбіжностей між активами та зобов'язаннями з однаковими строками погашення), встановлення лімітів, відповідності між строками погашення дорогих корпоративних кредитів та депозитів; утримання портфеля ліквідних активів; використання комбінації інструментів
Банк Михайлівський	інвестування коштів у ліквідні активи; аналіз рівня ліквідних активів, необхідного для врегулювання зобов'язань при настанні строку їх погашення, забезпечення доступу до різних джерел фінансування, наявності планів у випадку виникнення проблем з фінансуванням та здійснення контролю за відповідністю балансових нормативів ліквідності нормативним вимогам
Альфа-банк	використання моделі, яка відображає активи та пасиви банку у часі, за допомогою складання платіжного календаря банку (Cash Flow); аналіз рівня ліквідних активів, необхідного для врегулювання зобов'язань при настанні строку їх виконання; забезпечення доступу до різних джерел фінансування; наявності планів на випадок виникнення проблем з фінансуванням і здійснення контролю за відповідністю коефіцієнтів ліквідності законодавчим вимогам
Ощадбанк	щоденний моніторинг очікуваних майбутніх потоків грошових коштів від операцій із клієнтами та банківських операцій, що є частиною процесу управління активами/зобов'язаннями; аналіз джерел фінансування, враховуючи зміни у відсоткових ставках за попередній місяць; оцінка основних поточних рахунків, тобто стабільного залишку коштів клієнтів, визначених за допомогою статистичних методів аналізу історичної інформації щодо коливань залишків на поточних рахунках клієнтів

Продовження табл. 2.16

1	2
Правекс-Банк	моніторинг майбутніх очікуваних грошових потоків за операціями з клієнтами та внутрішньобанківськими операціями, що є частиною процесу управління активами/пасивами; встановлення внутрішніх коефіцієнтів ліквідності
Креді Агріколь Банк	використання методу визначення розривів між активами і пасивами на різних часових інтервалах (Liquidity GAP) за правилами врахування статей балансу (конвенції), затвердженими КУАП за погодженням з материнською компанією; розробка стрес-сценарію управління ліквідністю; визначення доступних резервів ліквідності

У ПАТ «Альфа-Банк» розроблено «План дій в кризових ситуаціях ліквідності» як інструкція до дії при виникненні кризових ситуацій. Вона передбачає процедуру покриття дефіциту ліквідних коштів і є невід'ємною частиною загальної системи управління ризиком ліквідності банку.

У ПАТ «Правекс-Банк» процес управління ризиком ліквідності розподіляється на три зони: (I) короткострокова, (II) структурна та (III) надзвичайний план, що визначає систему показників для ідентифікації непередбачуваних обставин, які можуть призвести до погіршення ліквідності, та містить набір повноважень та процедур, які мають бути впроваджені у випадку надзвичайних обставин. Надзвичайна ситуація щодо ліквідності може бути пов'язана з ситуацією на ринку або зі специфічно банківською, а за тривалістю може бути класифікована як тимчасова (кілька днів) або тривала.

А вищезазначені підходи до управління ризиком ліквідності в ПАТ «Креді Агріколь Банк» сприяли тому, що протягом 2019 р., у складних економічних умовах, банк мав відмінний стан ліквідності, не допускав затримок з платежами, виконував всі свої зобов'язання вчасно і в повному обсязі завдяки розробленому стрес-сценарію для управління ліквідністю та визначенню доступних резервів ліквідності (методологія погоджується з материнською компанією).

Водночас, у ПАТ «Райффайзен Банк Аваль» в 2019 р. відбулось зниження показників поточної (на 4,9 в.п.) і короткострокової ліквідності (на

6,5 в.п.), в ПАТ «Ощадбанк» кумулятивний розрив ліквідності між процентними активами і зобов'язаннями до 1 місяця становив 22,2 млрд. грн. (у процентному вираженні 18%), від 1 до 3 місяців – 31,5 млрд. грн. (25%), від 3 місяців до 1 року – 14,6 млрд. грн. (12%), від 1 до 5 років – 10,6 млрд. грн. (9%), більше 5 років – 6,6 млрд. грн. (5%).

Втім, управління комерційними банками ризиком ліквідності не можна оцінити позитивно, оскільки її рівень часто виявляється недостатнім, що проявляється, насамперед, у зниженні питомої ваги високоліквідних коштів в обсязі чистих активів банків, зростанні обсягів рефінансування.

Інформацію про управління операційними ризиками дають у своїй звітності далеко не всі аналізовані комерційні банки (табл.2.17).

Таблиця 2.17

Зміст способів управління операційними ризиками в банках України

Назва банку	Зміст способів управління ризиком
1	2
Промінвестбанк	застосування системи керуючих елементів, а також моніторингу потенційних ризиків та відповідного реагування на них; ефективний розподіл обов'язків, доступу, повноважень та процедур звірки, навчання персоналу та процедур здійснення оцінок, включаючи проведення внутрішнього аудиту
Райффайзен Банк Аваль	впровадження централізованої/децентралізованої системи управління та контролю за операційним ризиком; щорічне встановлення ризик-апетиту на суму ризику, яку банк готовий взяти на себе, а також шляхом контролю збитків, понесених банком внаслідок реалізації подій операційного ризику; проведення експертної оцінки ризику, визначення та моніторинг індикаторів раннього попередження операційного ризику, здійснення сценарного аналізу, встановлення мінімальних стандартів збору даних про події операційного ризику, а також звітування з питань управління операційним ризиком Комітету з управління операційним ризиком; резервування капіталу під операційний ризик; укладання договорів страхування ризиків, пов'язаних з його операційною діяльністю
Укргазбанк	удосконалення бізнес-процесів, запровадження систем/додаткових систем внутрішнього контролю, розробка комплексу заходів за результатами розгляду операційних інцидентів
Укрсоцбанк	аналіз сценаріїв, моніторинг операційних ризиків за допомогою нагляду за динамікою індикаторів операційних ризиків, а також впровадження заходів з обмеження (контролю) ризиків; виявлення, реєстрація та оцінка операційних подій, страхування операційних ризиків

Продовження табл. 2.17

1	2
Діамантбанк	розподіл функцій при здійсненні операцій з клієнтами; здійснення на кожному етапі проведення операцій звірки даних, отриманих з різних інформаційних систем; додатковий контроль та санкціонування при здійсненні виправлень первинної інформації, при отриманні підтверджень за угодами
ІНГ Банк Україна	ефективний розподіл обов'язків, доступу, повноважень, навчання персоналу та процедур звірки, суворий контроль за вимогами технологічних процесів
Правекс-Банк	структурований набір процесів, функцій, обов'язків та ресурсів, які існують для визначення (ідентифікація), оцінювання (вимірювання), моніторингу та звітності щодо операційного ризику, а також вжиття відповідних заходів управлінського впливу

Про недосконалість управління операційними ризиками свідчить збитковість банківського сектору на початок 2019 р.

Управління банками ціновим ризиком здійснюється таким чином (табл.2.18).

Таблиця 2.18

Зміст способів управління ціновим ризиком в банках України

Назва банку	Зміст способів управління ризиком
Райффайзен Банк Аваль	регулярне відстеження змін котирувань боргових цінних паперів (облігацій) у торговельному портфелі банку, а на кожен звітну дату – переоцінка таких інструментів до їхньої ринкової вартості; відстеження коливання ринкових процентних ставок та їхньої відповідності котируванням цінних паперів; щоденний розрахунок чутливості торгової позиції до змін ринкових котирувань (ставок), встановлення обмеження на накопичені збитки за торговими операціями для лімітування прийняттого цінового ризику
Універсал Банк	відслідковування коливань ринкових відсоткових ставок та їх відповідність котируванням цінних паперів, а також зміни котирувань боргових цінних паперів (облігацій) в торговельному портфелі банку та проведення переоцінки таких інструментів до їх ринкової вартості
Фідобанк	встановлення лімітів на максимальний розмір портфеля державних цінних паперів

Управлінню ж безпосередньо ринковим ризиком також приділяється недостатньо уваги (табл.2.19).

Таблиця 2.19

Зміст способів управління ринковим ризиком в банках України

Назва банку	Зміст способів управління ризиком
Райффайзен Банк Аваль	аналіз чутливості, моніторинг позиції та метод оцінки ймовірних втрат, а також моніторинг накопичених збитків; встановлення відповідних лімітів
Укргазбанк	встановлення ліміту на загальний розмір валютної позиції; розрахунок ліміту stop loss виходячи з наявності вільних власних коштів; оцінка волатильності котирувань; позаплановий перегляд лімітів у разі різкої зміни кон'юнктури на ринку або значного зниження ресурсної бази Банку; формування резервів на покриття можливих збитків

ПАТ «Укрексімбанк» розглядає ринковий ризик як сукупність відсоткового та валютного ризиків, тобто неспроможність забезпечення перевищення доходів (включаючи відсоткові) над витратами (включаючи відсоткові) за валютами у сумі, необхідній для виконання його зобов'язань та підтримання ризиків ліквідності та достатності капіталу в межах, прийнятних для нього. Управління ринковим ризиком здійснюється у систематичному поєднанні: управління відсотковим і валютним ризиками.

АТ «Ощадбанк» розмежовує свій ринковий ризик між портфелями інструментів, призначених для торгових операцій і не призначених для них. Портфелі інструментів, призначених для торгових операцій, утримуються казначейством. Загальна відповідальність за ринковий ризик покладена на КУАП. Департамент ризиків є відповідальним за розробку детальної політики управління ризиками (яка підлягає перевірці та затвердженню КУАП) та за моніторинг виконання лімітів і обмежень з ринкових ризиків.

Ризик концентрації визначається АТ «Ощадбанк» як ризик можливих втрат внаслідок концентрації ризику на конкретних інструментах, окремих операціях та галузях економіки. Специфіка його діяльності пов'язана зі значними обсягами операцій із державними підприємствами, у т.ч. за державними програмами, внаслідок чого виникає значна концентрація кредитного та інвестиційного ризиків щодо окремих контрагентів та груп пов'язаних контрагентів та галузей економіки.

За даними фінансового звіту АТ «Ощадбанк», станом на 1 січня 2020р. 53% активів та 43% зобов'язань сконцентровано в операціях з пов'язаними особами банку (держава та суб'єкти господарювання, пов'язані з органами державної влади). Для фінансування кредитування державних підприємств банк отримує кредити від НБУ, що складають 19% від зобов'язань. Станом на 1 січня 2020 та 2019 рр. концентрація активів на одного контрагента – державне підприємство НАК «Нафтогаз України» складала 13% та 17%, відповідно. Банк здійснює управління ризиком концентрації у кредитному портфелі та портфелі цінних паперів шляхом встановлення лімітів для окремих контрагентів та груп контрагентів.

Загалом міжнародне рейтингове агентство S&P відносить Україну до групи країн з найбільшими ризиками в банківському секторі. Оцінка нашої країни за рівнем галузевих ризиків і ризиків країни підвищена з 8 до 10-максимального значення (найбільші ризики): дуже слабе економічне середовище і високий геополітичний ризик.

Таким чином, ризик-менеджмент вітчизняних банків недостатнім чином регламентований і організований, охоплює не весь спектр існуючих і потенційно можливих ризиків, що знижує рівень економічної безпеки України.

Висновки до розділу 2

Протягом більш ніж останніх десяти років українська економіка потерпає від кризових явищ, які виникали на фоні наслідків світової фінансової кризи 2008-2009 років і внутрішнього політико-економічного розладу. Це призвело до виникнення певних проблем розвитку та дисбалансів у банківському секторі. У 2019 році Україна втратила свої позиції у рейтингу за Індексом глобальної конкурентоспроможності, що визначається Всесвітнім економічним форумом і зайняла 85 місце серед 141 країни. У банківському секторі України криза вважається експертами

системною і проявляється у постійному дефіциті довгострокових банківських ресурсів, диспропорціях банківських балансів, неефективних діях монетарного регулятора та інше.

З 2019 р. спостерігається певне оживлення банківської системи України після посткризової стагнації, так НБУ зазначає, що останній рік був доволі успішним, збільшилась прибутковість банків і рентабельність у секторі склала 34%. На це вплинуло зростання операційних доходів, найнижчі за десятиліття відрахуванням до резервів під активи, уповільнення інфляційних процесів.

Програма реформ у банківській системі призвела до суттєвого зменшення кількості банківських установ і радикальних змін у функціонуванні системних банків. Від 2009 р. з 182 банків залишилось тільки 75, зменшено банки з іноземним капіталом на 31,4%. Ліквідація низки проблемних банків, з одного боку, позитивно впливає на прозорість банківської системи, а з іншого – призводить до погіршення конкурентного середовища та умов надання банківських послуг у зв'язку із суттєвим зменшенням кількості учасників банківського сектору.

За останні п'ять років було збільшено загальні активи банків на 26,23% і на кінець 2019 р. вони склали 1983 млрд. грн., при цьому найбільша частка приходилась на державні та іноземні банки, а найменше знаходилось у банках приватної форми власності. Така ж тенденція зберігається і за показниками чистих активів, так найбільш вони сконцентровані у державних банках і разом з Приватбанком цей показник на кінець 2019 р. має значення у 825 млрд. грн., що на 28% більше ніж у 2016 році.

Найбільше депозитів фізичних осіб знаходиться у державному секторі і разом з Приватбанком у 2019 р. складає 61,6%, найменша частка депозитів фізичних осіб належить приватним банкам.

У IV кварталі попереднього року зобов'язання банків зросли на 8,9%, частка коштів населення та бізнесу в зобов'язаннях зросла до 83,3%, що є

історично найвищим показником, сезонно скоротилися кошти бюджетів, частина міжбанківських зобов'язань була погашена іноземними банками.

Гривневі кошти суб'єктів господарювання зросли за останній рік на 19,5%, а найвищий приріст зафіксовано в державних банках – 28,3%, гривневі вклади населення зросли на 17,5% у гривні і на 6,4% в доларовому еквіваленті, крім того суттєво збільшилися валютні кошти корпорацій – 48,4%. Головним фактором такого приросту було отримання Нафтогазом 2,9 млрд. дол. за рішенням Стокгольмського арбітражу.

Прибуток українського банківського сектору за 2019 р. був у 2,7 рази вищим, ніж у попередньому році і становив 59,6 млрд. грн., він на більш ніж половину сформований Приватбанком. Із 75 діючих банків збитковими залишається 6 установ, їх сукупний збиток становить 0,2 млрд. грн. На цьому фоні відбулось скорочення операційного доходу банків майже на 5,0%, а операційні витрати зросли на 15,2%, тому зростання операційного прибутку до формування резервів уповільнилось, а операційна ефективність погіршилась, але в цілому за рік операційна ефективність була суттєво кращою ніж у 2018 році.

Акціонерне товариство «Державний ощадний банк України» має державну форму власності. Основна діяльність Банку полягає у веденні банківських рахунків та залученні депозитів, наданні кредитів, здійсненні платежів, торгівлі цінними паперами та у здійсненні операцій з іноземними валютами.

З врахуванням загальнодержавних тенденцій розвитку національного банківського сектора, АТ «Ощадбанк» у 2019 р. продовжив курс на якісну зміну структури мережі, так протягом року було закрито 287 територіально відокремлених безбалансових відділення і станом на 01.01.2020 р. мережа складалась з 2764 установи.

Станом на кінець 2019 року Ощадбанк розподілив активи наступним чином: 46% – інвестиційний портфель (переважно цінні папери); 26% – кредитний портфель; 28% – інші активи. Кредитний портфель представлено

заборгованістю корпоративних клієнтів (80%), фізичних осіб (12%), клієнтів ММСБ (8%). Портфель строкових депозитів на 83% складається з коштів фізичних осіб, на 11% з коштів клієнтів ММСБ та на 6% з коштів клієнтів корпоративного бізнесу. Більша частина процентних доходів АТ «Ощадбанку» формується за рахунок кредитів, наданих юридичним особам, та інвестицій у цінні папери.

За результатами аналізу основних економічних показників господарської діяльності АТ «Ощадбанк» можна зазначити, що фінансові результати діяльності два роки зазнали суттєвих змін, так на 13,7% зменшено чистий процентний дохід після розформування резерву, чистий непроцентний дохід збільшився на 117,7%, збільшились і операційні доходи на 17,1%, суттєво зріс прибуток до оподаткування і як результат чистий прибуток за 2019 рік у порівнянні з попереднім роком збільшився на 57,3%.

Показники фінансового стану АТ «Ощадбанк» у 2019 році значно були покращені у порівнянні з попереднім періодом, так активи збільшились на 14,4% та зріс власний капітал на 5,4%, також спостерігається у 2019 році збільшення зобов'язань банку на 15,2%. Міністерство фінансів України визначає, що АТ «Ощадбанк» станом на 21.10.2020 р. має дуже високу кредитоспроможність та, стабільний прогноз діяльності.

Протягом 2019 р. в Ощадбанку не було додаткової емісії акцій чи поповнення капіталу іншими способами, придбання або продаж акцій Ощадбанку не здійснювались. Управління ліквідністю здійснюється шляхом прогнозування та управління грошовими потоками, лімітування строкових розривів між активами і зобов'язаннями, а також забезпечення необхідного обсягу ліквідності. Виконання нормативів ліквідності протягом року здійснювалося з суттєвим запасом по всіх показниках.

У 2019 році основним джерелом ресурсної бази Ощадбанку були кошти клієнтів, частка яких у зобов'язаннях банку становить 88%. При цьому джерелом 53% клієнтських коштів є фізичні особи.

Станом на 31 грудня 2019 та 2018 років максимальний кредитний ризик за коштами Ощадбанку становив 20223301 тис. грн. та 10965932 тис. грн., відповідно., кошти включали гарантійні депозити, розміщені Групою під операції з платіжними картками та акредитивами, у сумі 44880 тис. грн. та 53780 тис. грн., відповідно.

За результатами показників стійкості банків України на 01 січня 2020 р. АТ «Ощадбанк» у рейтингу посідає 9 місце, його випереджає Райфайзен Банк Аваль (1 місце), Укрсиббанк (2 місце) та ін., але за депозитами фізичних осіб АТ «Ощадбанк» знаходиться на другому місці загального рейтингу. АТ «Приватбанк», теж державної форми власності, знаходиться на сьомому місці у рейтингу, але за лояльністю вкладників АТ «Ощадбанк» його випереджає.

Організація ризик-менеджменту є важливою складовою комплексного управління діяльністю банку, він має як свої закономірності і специфічні особливості. Більшість банків України у цій сфері керуються нормативними актами НБУ та своїми внутрішніми документами.

Для визначення стану впровадження ризик-менеджменту в банківському секторі України була проаналізована існуюча система та способи управління ризиками у вітчизняних банках за їх видами. До уваги було взято ризики, що підпадають під ризик-менеджмент, а саме: валютний, відсотковий, кредитний, ризик ліквідності, операційний, ціновий.

Система управління ризиками в ПАТ «Укрсиббанк» організована відповідно до стандартів Групи BNP Paribas, які базуються на рекомендаціях Базельського комітету, ПАТ «Укрсоцбанк» – Групи УніКредит, ПАТ «Креді Агріколь банк» – Credit Agricole S.A, хоча законодавство України ще не вимагає обов'язкового дотримання даних рекомендацій. ПАТ «Укрсиббанк», АТ «Ощадбанк» і ПАТ «Правекс-Банк» розробили загальну політику (концепцію) управління сукупністю ризиків.

Звіти багатьох банків містять або суто загальну інформацію про наявність окремих політик/процедур з управління тими чи іншими ризиками

або взагалі не згадують про регламентацію ризик-менеджменту. Це свідчить про відсутність загальної цілісної стратегії ризик-менеджменту і про неналежну увагу до внутрішньої регламентації ризик-менеджменту, що значною мірою знижує його результативність.

У сфері управління ризиками українські банки в основному вдаються до централізації управління ризиками, намагаються збалансувати структуру ризиків і прибутковості, забезпечити постійний моніторинг ризиків, вони здебільшого не використовують похідні фінансові інструменти для мінімізації ринкових ризиків.

Загалом міжнародне рейтингове агентство S&P відносить Україну до групи країн з найбільшими ризиками в банківському секторі. Оцінка нашої країни за рівнем галузевих ризиків і ризиків країни підвищена з 8 до 10-максимального значення (найбільші ризики): дуже слабке економічне середовище і високий геополітичний ризик.

Ризик-менеджмент вітчизняних банків недостатнім чином регламентований і організований, охоплює не весь спектр існуючих і потенційно можливих ризиків.

РОЗДІЛ 3

ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ УПРАВЛІННЯ БАНКІВСЬКИМ СЕКТОРОМ УКРАЇНИ ТА ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ

3.1. Стратегічні принципи реформування державного банківського сектору

Протягом останніх років в банківському секторі України спостерігався високий рівень турбулентності. Починаючи з 2014 року, 92 банки було ліквідовано, а частка непрацюючих кредитів за станом на 01.01.2018 сягнула рівня 55% від загального обсягу кредитів (один з найвищих показників у світі). Наприкінці 2016 року Урядом України для забезпечення фінансової стабільності було прийнято рішення про націоналізацію найбільшого банку України – ДАТ «Приватбанк». Як наслідок, на сьогодні частка банків державного сектору (ДАТ «Приватбанк», АТ «Ощадбанк», АТ «Укресімбанк», ПАТ «Укргазбанк») в активах системи банків становить 55% (порівняно з 27% у 2015 р.).

У лютому 2018 року Урядом України схвалено Засади стратегічного реформування державного банківського сектору (стратегічні принципи). Ключове завдання держави полягає в тому, щоб забезпечити функціонування надійної та конкурентної банківської системи, переважна частка якої в середньостроковій перспективі знаходитиметься в приватній власності. Для реалізації цього завдання держава у середньостроковій перспективі зменшить частку банків державного сектору на ринку банківських послуг таким чином, щоб за допомогою максимального збільшення економічної цінності банків компенсувати кошти платників податків, що були інвестовані в ці банки в минулому. Зазначене зменшення має бути досягнуто шляхом поступової приватизації в поєднанні з пруденційними і помірними стратегіями зростання (не перевищуючи показників зростання ринку) банків державного сектору у

відповідності з загальною місією держави – сприяння стійкому і сталому економічному зростанню.

2 вересня 2020 р. Уряд України схвалив запропонований Міністерством фінансів України варіант стратегії реформування державного банківського сектору [20]. Відповідно до затверджених Кабінетом Міністрів України засад стратегічного реформування банківського сектору, держава, зокрема, планує:

- впровадити стратегії для кожного державного банку;
- до 2025 року знизити частку держави в банківському секторі з 60% до 25%;
- скоротити частку непрацюючих активів на балансах державних банків;
- захищати та підтримувати реалізацію реформи корпоративного управління із більшістю незалежних членів в наглядовій раді, із забезпеченням необхідного рівня підзвітності [20].

«Держава залишається відданою своїй меті – побудувати надійну та конкурентоспроможну банківську систему. Сьогодні, коли реформа корпоративного управління банків державного сектору в Україні фактично завершена, ми оновили та посилили стратегічні принципи реформування банків державного сектору, для забезпечення чіткого розуміння цілей для нових наглядових рад та правління, досягнення, яких від них очікує акціонер», – прокоментував заступник Міністра фінансів України з питань європейської інтеграції Юрій Драганчук [67].

Відповідно до вищезазначених принципів, основною метою реформи банків державного сектору (ДАТ «Приватбанк», АТ «Ощадбанк», АТ «Укресімбанк» та ПАТ «У Укргазбанк») було створення та підтримка надійної та конкурентоспроможної банківської системи, значна частина якої мала стати приватною на середньостроковому горизонті. Дана мета охоплювала дві ключові цілі:

- фінансові результати діяльності банків державного сектору направлені на забезпечення їх стабільності та довгострокову максимізацію цінності;
- зменшення частки та концентрації держави в банківській системі.

В рамках досягнення першої цілі, всі банки державного сектору довели свою здатність працювати на рівні стабільних фінансових установ, відповідають вимогам достатності капіталу, а також демонструють прийнятну вартість ризику, яка знизилася з ~ 10% у 2017 році до ~ 2% у 2019 році. Рентабельність банківського сектору також в цілому значно зросла. Загалом державні банки продемонстрували показник рентабельності власного капіталу (ROE) на рівні ~ 44% у 2019 році, проте, деякі банки державного сектору демонструють нижчі відносно конкурентів фінансові результати.

За винятком Приватбанк та Укргазбанк, державні банки продемонстрували показник рентабельності власного капіталу (ROE) на рівні ~7% у 2019 році, що нижче як вартості капіталу, так і ROE приватних банків, що знаходиться на рівні вище 30%.

Прогрес у досягненні другої цілі (приватизація та зменшення концентрації державної частки) був мінімальний. Концентрація державної частки у банківській системі за обсягом активів зросла з 52% на початок 2017 року до 55 % на кінець 2019 року, і очікується, що найближчим часом державна частка істотно не зменшиться оскільки може бути частково приватизовано тільки Укргазбанк.

Обмежений прогрес був, зокрема, спричинений зовнішніми чинниками, такими як: затримка набуття чинності закону щодо зміни корпоративного управління в державних банках та відповідно впровадження реформи корпоративного управління, тощо.

На даному етапі, коли реформа корпоративного управління банків державного сектору фактично завершена, необхідно оновити та посилити стратегічні принципи реформування банків державного сектору, для забезпечення чіткого розуміння цілей для нових наглядових рад та правління, досягнення яких від них очікує акціонер. Крім того, цей документ спрямований на коригування термінів реформування банків державного

сектору, зважаючи на суттєвий вплив пандемії COVID-19 та економічної кризи за її наслідками.

Держава залишається відданою своїй меті побудови надійної та конкурентоспроможної банківської системи, яка в середньостроковій перспективі значною мірою зосереджена в приватній власності, та основним пріоритетам, які були визначені у стратегічних принципах 2025 року, а саме:

- впровадження стратегій для окремих банків, з метою забезпечення їх функціонування як стійких, прибуткових установ, що працюють на комерційній основі;

- стійка модель керівництва та управління банків державного сектору: захист та підтримка реалізації реформи корпоративного управління разом із наглядовими радами з більшістю незалежних членів, забезпечення підзвітності та виконання стратегії, не допускаючи при цьому політичного втручання в управління і операційну діяльність банків;

- зменшення частки непрацюючих активів у балансах банків державного сектору;

- скорочення експозиції держави та державних підприємств в банках державного сектору.

В ході реалізації планів виходу держави з володіння банків, зменшиться частка держави в банківському секторі до рівня нижче 25% до 2025 року та буде забезпечено підвищення їх вартості. Вихід з капіталу банків держава має на меті здійснити, навіть, якщо це принесе лише часткове повернення вже внесених інвестицій. Держава також утримається від стратегічних ініціатив, що могли б призвести до довгострокового збільшення частки держави в фінансовому секторі, включаючи створення нових державних банків або спільних з державою інституцій, які могли б збільшити витрати держави.

Стратегічне бачення банків державного сектору – стати ефективними учасниками ринку, готовими до приватизації. Це означає, що до уваги беруться наступні пріоритети, які впроваджуються у два етапи: дії, вжиті під

час пандемії COVID-19 та на етапі відновлення. Впровадження планів виходу держави із капіталів банків забезпечить підвищення їх вартості та зменшить частку держави в банківському секторі. Держава також утримається від стратегічних ініціатив, що могли б призвести до довгострокового збільшення частки держави в фінансовому секторі, включаючи створення нових державних банків або спільних з державою інституцій, які могли б збільшити витрати держави.

Основні припущення щодо стратегічних позицій та бізнес – моделей банків державного сектору України:

– АТ «Ощадбанк» – універсальний банк, що обслуговує роздрібний сектор, МСБ, та корпоративних клієнтів у всіх сегментах ринку.

– ДАТ «Приватбанк» – провідний роздрібний банк в Україні, який має сильну позицію в МСБ;

– ПАТ «Укргазбанк» – займає провідну ринкову позицію в галузі екологічного банкінгу, орієнтований на фінансування корпоративних клієнтів з присутністю в МСБ та роздрібному секторі;

– АТ «Укрексімбанк» – переважно корпоративний банк, орієнтований на фінансування експортно-імпортних операцій з частковою присутністю в роздрібному секторі.

Для уточнення стратегічних позицій та припущень щодо бізнес-моделей банків державного сектору, важливо відобразити прогрес, досягнутий банками під час останнього перегляду Зasad у 2018 році, та врахувати зміни ринкових умов, щоб забезпечити отримання максимальної вартості для акціонера.

ДАТ «Приватбанк». Під час перегляду Зasad у 2018 році Приватбанк розглядався як орієнтований на роздрібний сектор банк, який має значну частку МСБ та обмежену присутність у корпоративному секторі. Основними складовими його стратегії були підтримка позицій роздрібною сектору, активізація зростання в секторі МСБ, початок розвитку корпоративного сектору, вдосконалення управління ризиками та непрацюючими активами та

оптимізація операційних витрат банку. Загалом, Приватбанк демонстрував тенденцію до зростання протягом 2018-2019 років. Це єдиний банк, який досяг показника ROE у 76% та прибутку, збільшивши його до 32,6 млрд грн. Без урахування поодиноких випадків ефектів від переоцінки валютних активів, ROE та прибуток Приватбанку склали відповідно 61% та 26 млрд грн. Основними факторами, що вплинули на значне покращення фінансових показників банку, є сприятливі ринкові умови та виконання ключових цілей, визначених стратегією банку. Приватбанк продемонстрував прогрес у реалізації цілей, визначених стратегією банку, проте ступінь досягнення цілей коливався.

Сильна позиція в роздрібному кредитуванні була забезпечена, хоча частка ринку зменшилась на 1,3 в.п. у порівнянні з 2017 роком, в основному внаслідок більш конкурентного середовища. Щодо активізації МСБ: досягнуто певного прогресу, зокрема було втричі збільшено обсяг кредитування МСБ, який досягнув 8,7 млрд грн. Однак конкурентна пропозиція для цього сегмента, а також налагодження оптимізованих кредитних процесів ще не запроваджено.

Розвиток корпоративного банківського сегмента: спостерігається зростання цього сегменту, досягнуто обсягу корпоративного кредитування в розмірі 6,2 млрд грн. Однак, конкурентна пропозиція для корпоративного сектору не включає специфічних галузевих продуктів, а процес кредитування все ще не оптимізований.

Управління операційними витратами: спостерігається деяке зниження витрат у сегменті роздрібного бізнесу, проте загальний обсяг операційних витрат збільшився на 20%.

Управління ризиками та непрацюючими активами: загалом відбулося покращення, оскільки частка непрацюючих активів зменшилась на 9 в.п. у порівнянні з 2017 роком. Поліпшення в основному відбулось за рахунок впровадження інтегрованої системи управління ризиками та створення окремого підрозділу по роботі з непрацюючими активами.

Приватбанк докладає зусиль та робить особливий акцент на важливості повернення коштів колишніх власників, забезпечуючи достатнє виділення ресурсів на ці зусилля та пов'язані з ними судові процеси. Спираючись на раніше обраний напрямок та сильні сторони банку, а також ключові припущення щодо бізнес-моделі банку та макроекономічної ситуації, Приватбанк має переглянути стратегію подальшого розвитку.

АТ «Ощадбанк». Під час перегляду Зasad у 2018 році, ключовим напрямком для Ощадбанку було обрано позицію провідного універсального банку України. Стратегія Ощадбанку була зосереджена на декількох основних компонентах: залишатися провідним гравцем у корпоративному банкінгу, збільшуючи присутність в сегменті мікро-, малого та середнього бізнесу, зміцнюючи позиції в роздрібному кредитуванні та комісійних продуктах, оптимізувати власну мережу відділень, забезпечити розвиток ІТ з точки зору цифрового каналу дистрибуції та безпеку системи, оптимізувати операційну модель та вдосконалити систему управління ризиками та непрацюючими кредитами.

В цілому фінансові результати Ощадбанку протягом 2017-2019 років були в рамках затвердженої стратегії, яка передбачала неринковий ROE для цього періоду. Банк досягнув прибутку 0,26 млрд. грн. у 2019 році. Показник ROE банку склав нижче 2% у 2018 - 2019 роках.

Окрім загальних фінансових показників, огляд ключових компонентів стратегії банку показує, що, банк має здобутки в досягненні деяких цілей, визначених стратегією.

Позиція в роздрібному кредитуванні та комісійних продуктах показала помірне зміцнення шляхом збільшення частки в ринку роздрібному кредитуванні на 1,1 в.п. та зростання комісійного доходу на 56%.

Збереження провідної позиції в сегменті корпоративного бізнесу та ММСБ: досягнення були незначні. Загалом частка ринку корпоративних клієнтів та ММСБ зменшилась на 1,4 в.п. у 2019 році у порівнянні з 2017 роком.

Оптимізація мережі відділень: банк впроваджує ініціативу на достатньому рівні, зменшивши кількість відділень на 27%, до ~ 2400 відділень у 2019 році. Банк планує й надалі продовжити дану тенденцію та досягти цільового розміру власної мережі відділень у 1800 - 2000 відділень у 2020 році.

Операційна модель зазнала серйозних змін, оскільки банк централізував функції бек – офісу та ІТ. Подібна централізація є також необхідною для інших підрозділів банку. При цьому, показник ефективності витрат банку (CIR) коливався, починаючи з 78% у 2017 році, піднявшись до 147% у 2018 році та відновившись до 98% у 2019 році.

Вдосконалення системи ІТ: досягнуто певного прогресу, зокрема банк впровадив єдину ІТ-платформу по всім регіонам, що дозволяє консолідувати клієнтські дані в одну централізовану систему, та впровадив нові системи захисту від кібершахрайства.

Управління ризиками та непрацюючими активами було посилено. Банк зменшив частку непрацюючих активів на 7 в.п. з 2017 по 2019 рік та скоротив вартість ризику (CoR) для всього кредитно-інвестиційного портфеля майже до 0%.

До головних подій реформування системи управління АТ «Ощадбанк» у 2019 році слід віднести:

1. Затвердження Статуту Банку та Положення про Наглядову раду у нових редакціях.
2. Обрання за процедурою відкритого конкурсу членів Наглядової ради, більшість яких є незалежними.
3. Сформовано та розпочато активну роботу трьох комітетів Наглядової ради, а саме комітету з питань аудиту, комітету з питань ризиків та комітету з питань призначень та винагород посадовим особам.

Банком, відповідно до Зasad стратегічного розвитку державного банківського сектору, за участю міжнародної консалтингової компанії, яка входить до так званої «Великої трійки», розроблено проект Стратегії

розвитку АТ «Ощадбанк» на 2018-2022 роки, яку схвалено рішенням Правління Банку (постанова Правління від 27 грудня 2017 року №1136) та Кабінетом Міністрів України (розпорядження від 21 лютого 2018 року №112-р), що покриває питання комерційних пріоритетів, бізнес-цілей, операційної трансформації банку на період до 2022 року та встановлює цільові показники ефективності, капіталізації, динаміки розвитку.

Наразі під керівництвом Наглядової ради відбувається перегляд чинної Стратегії, з огляду на поточні реалії та оновлені прогнози макросередовища з одночасним посиленням наголосу на фінансовій результативності Банку. Банк не є учасником Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, оскільки усі вклади фізичних осіб гарантовано державою.

Держава очікує, що Ощадбанк стане повноправним членом Фонду гарантування вкладів фізичних осіб у 2020 році. Спираючись на раніше обраний напрямок та сильні сторони банку, а також ключові припущення щодо бізнес-моделі банку та макроекономічної ситуації, Ощадбанк має переглянути стратегію подальшого розвитку.

Під час останнього перегляду Зasad у 2018 році Укрексімбанк визначений, як корпоративний банк, зосереджений зокрема на фінансуванні експортно-імпоротної діяльності. Також його метою було зберегти частку депозитів, залучених роздрібним бізнесом.

Протягом 2017-2019 років фінансові показники Укрексімбанку суттєво не змінювались. За результатами діяльності 2019 року із заявленого прибутку банку в розмірі 1 млрд. грн., незалежним аудитором було підтверджено фінансовий результат лише в розмірі 0,06 млрд. грн., в результаті ROE банку склало майже 0%.

Основні стратегічні цілі та напрями Укрексімбанку у 2018 році, не були визначені. Тепер, коли була обрана нова наглядова рада, і ґрунтуючись на раніше зазначених макроекономічних припущеннях, акціонер очікує, що незабаром буде затверджена стратегія, яка включає подальший план трансформації Укрексімбанку.

Відповідно до Зasad у 2018 році Укргазбанк було орієнтовано на кредитування корпоративних клієнтів та МСБ з одночасним акцентом на концепції еко-банку, що передбачало фінансування проектів з підвищення енергоефективності. Укргазбанк також мав брати участь у вузькоспеціалізованому роздрібному сегменті, пропонуючи продукти для підвищення ефективного особистого використання енергії.

У період 2017-2019 років банк значно покращив свої ключові фінансові показники. Чистий прибуток Укргазбанку збільшився вдвічі, досягнувши 1,3 млрд. грн. Банк також досяг значення показника ROE на рівні 20,5% у 2019 році. Банк просунувся в переговорах з Міжнародною фінансовою корпорацією щодо продажу до 20% власних акцій додаткової емісії, угода буде укладена до жовтня 2020 року. Окрім позитивних результатів діяльності та побудови ефективної системи корпоративного управління, банк також дотримувався стратегічних цілей, визначених у стратегії банку.

Банк успішно позиціонував себе як еко-банк, та до 2019 року еко-продукти вже склали 35% кредитного портфеля. Більше ніж 90% кредитного портфеля банку зосереджено в корпоративному сегменті та МСБ, що говорить про успішне досягнення визначених стратегічних цілей.

Виходячи з окреслених бізнес-моделей та припущень, очікується, що всі банки державного сектору України досягнуть, принаймні, орієнтиру ринкових рівнів та згенерують значний сукупний дохід для акціонера.

Як вже зазначалось вище зменшення частки держави в банківській системі України до 25% є стратегічною ціллю для забезпечення досягнення макроекономічного зростання шляхом створення більш стабільної фінансової системи. Країни з розвинутим банківським ринком мають частку ринку банків державного сектору менше ніж 30% (наприклад, країни Західної Європи, такі як Великобританія, Франція, Іспанія, Італія, Португалія).

Держава має на меті здійснити вихід з капіталу банків державного сектору за справедливою ринковою вартістю, навіть, якщо держава покриє лише часткового внесени інвестиції.

Державою було розглянуто декілька інструментів виходу. Переважними ініціативами є продаж міжнародному комерційному банку, або здійснення первинного розміщення акцій. Ці варіанти мають ряд переваг, такі як сильний сигнал для інвесторів та високі стандарти прозорості. Основною метою держави є залучення фінансово та операційно спроможних інвесторів, із розбудованою та добре функціонуючою банківською діяльністю, що ведуть діяльність згідно з найвищими стандартами в цій галузі.

Держава очікує, що банки державного сектору розпочнуть переговори з фінансовими радниками для визначення дорожньої карти та стратегії продажу для досягнення зниження частки держави до грудня 2021 року.

Держава вже досягла певного прогресу у сприянні успішного продажу державної частки за кількома напрямками:

ПАТ «Укргазбанк». Міжнародна фінансова корпорація Світового банку схвалила надання позики банку, яка буде конвертована в додатковий капітал банку.

АТ «Ощадбанк». Створюються всі необхідні передумови для забезпечення вступу міжнародних фінансових організацій (МФО) до капіталу Ощадбанку до кінця 2020 року. Ці умови включають декілька факторів, таких як позбавлення державної гарантії вкладів Ощадбанку та приєднання до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (жовтень 2020 року). Очікується, що участь МФО у капіталі Ощадбанку призведе до мажоритарної або повної приватизації банку до кінця 2025 року.

ДАТ «Приватбанк». Держава має на меті вийти з капіталу банку.

АТ «Укрексімбанк». Для Укрексімбанку держава прагне знайти міноритарного інвестора на 5-річному горизонті з потенційною приватизацією в довгостроковій перспективі.

Усі банки державного сектору. Держава забезпечить наявність достатнього рівня капіталу для всіх банків державного сектору. Банки державного сектору повинні розробити кодекс етики та підготувати детальні

плани щодо виходу держави з капіталу банків відповідно до цих Зasad та забезпечити подальший контроль їх виконання.

3.2. Заходи реалізації стратегій управління банківською системою в Україні

За результатами аналізу конкурентоспроможності банківської системи України (розділ 2), очевидно, що економічна криза, знецінення національних грошей, системна банківська криза є джерелом подальшої нестабільності і гальмування розвитку економіки, зростання безробіття, поглиблення бідності та загострення соціально-політичних ризиків. Сьогодні ні Урядом, ні НБУ не представлено системне стратегічне бачення і цілісний комплекс дій, спрямованих на вихід з кризи та прискорення економічного зростання, що об'єднало б суспільство, підвищило довіру до влади і визначило шлях консолідації зусиль. В умовах зовнішньої воєнної агресії такий стан може мати критичні наслідки для держави, тому формування і успішна реалізація стратегії управління банківською системою в Україні, як інструмента, є завданнями рівня національної безпеки.

Стратегія управління національною банківською системою повинна визначати концепцію і пріоритети розвитку, які виступають єдиною ланкою системи [61]. Головними цілями реалізації Стратегії управління банківською системою в Україні повинні стати:

– розбудова фінансово потужної і стабільної банківської системи, яка буде ефективно виконувати свою основну функцію – оптимальний перерозподіл капіталу для фінансового забезпечення прискореного розвитку економіки через індустріалізацію, інновації, створення кластерів високотехнологічних галузей виробництва товарів і послуг, розвиток науки, освіти і добробуту населення в цілому;

– забезпечення стабільності національної грошової одиниці і у зовнішньому вимірі (валютний курс), і у внутрішньому (рівень інфляції), що є Конституційною функцією НБУ. Стабільні національні гроші – це базовий інститут монетарного і економічного суверенітету країни, який є основою для реалізації стратегії прискороного економічного зростання.

В основу розробки Стратегії лягли висновки аналітичних досліджень, за результатами яких видно, що системна банківська криза в Україні, що розпочалась 2014 р. і триває сьогодні, є результатом переплетення трьох груп проблем:

1) багаторічних структурних та інституційних диспропорцій економіки України, які є постійним джерелом ризиків загострення фінансових і валютних криз (деструктивна сировинна модель розвитку економіки та деіндустріалізація, що генерує вразливість платіжного балансу і високі валютні ризики; кланово-олігархічний устрій, монополізація або олігополізація ринків та системна корупція на рівні управління державою; перетворення державних органів в неефективного та корумпованого менеджера; перманентні проблеми з правами власності, що блокують мотивацію бізнесу до довгострокових інвестицій);

2) проблем банківської системи, які в латентному стані існували більше десяти років (системний дефіцит довгих ресурсів, що позбавляє банківську систему можливостей інвестиційного кредитування; спрямованість на поточні операції і невиконання функції головного кредитора для стратегічної структурної перебудови економіки; диспропорції банківських балансів за строками визрівання пасивів і активів та за валютами, що створює системну вразливість банківського сектору та його клієнтів до валютних шоків);

3) різкого загострення проблем банківської системи у 2014 р. під впливом форс-мажорних зовнішньополітичних чинників та шоків з боку неправильних дій монетарного регулятора, які привели до трикратної девальвації гривні і перетворення банківської кризи у системну (шоки з боку дій монетарного регулятора внаслідок його фундаментальних системних

помилки у сфері монетарної, валютної і комунікаційної політики, а також неправильно обраної концепції дій у сфері банківського регулювання). Для подолання причин банківської кризи в Україні, потрібно одночасно працювати і над терміновими поточними, і над системними стратегічними проблемами управління банківської системи, що викликані структурними диспропорціями національної економіки.

Макроекономічні пріоритети України є орієнтирами, що визначають основні положення пропонованої Стратегії управління банківською системою в Україні до 2025 року, її реалізація направлена на сталий розвиток як самої системи, так і на розвиток національної економіки.

Таблиця 3.1

Основні положення Стратегії управління банківською системою в Україні до 2025 року

Головна мета реалізації Стратегії	Стратегічні цілі Стратегії	Тактичні завдання
1	2	3
розбудова фінансово потужної, прибуткової і стабільної банківської системи, яка ефективно виконує свою основну функцію – оптимальний перерозподіл капіталу в економіці для фінансування інтенсивного стійкого економічного зростання на основі високотехнологічної і індустріалізації, розвитку інфраструктури, науки, освіти і добробуту населення в цілому	<p>Підвищення якості політики Національного банку України:</p> <ol style="list-style-type: none"> реалізація реформи монетарної політики через розвиток її операційної системи для вирівнювання накопичених монетарних дисбалансів, оптимального управління ліквідністю, оптимізації процентної політики. оптимізація валютного регулювання і валютно-курсової політики для забезпечення валютної стабільності. вдосконалення банківського регулювання і банківського нагляду. створення ефективної та дієвої Ради НБУ і розвиток при Раді НБУ потужного науково-дослідницького і експертно-аналітичного центру для розробки і моніторингу реалізації Стратегії монетарної політики, спрямованої на забезпечення валютної стабільності і помірних темпів інфляції, та створення монетарних передумов переходу від моделі сировинного приросту до високотехнологічної промислової економіки. <p>Підвищення довіри суспільства до Національного банку України, банківської системи і національної валюти</p> <p>Розбудова банківської системи як комплексу рівноправних, різних за розмірами, спеціалізацією і бізнес-моделями банків, які є фінансово здоровими, конкурентоздатними, стабільними, спрямованими на довгострокову перспективу розвитку в Україні, кредитування реального сектору економіки</p>	<ol style="list-style-type: none"> Привернення уваги суспільства і стимулювання негайного призначення Президентом та Верховною Радою членів Ради НБУ для розробки і затвердження ними середньострокової Стратегії монетарної політики, Основних засад грошово-кредитної політики до 2020 р., затвердження кошторису НБУ на 2018 рік, стимулювання Правління до проведення ефективної реформи монетарної політики згідно Стратегії монетарної політики; Підготовка змін до Закону «Про Національний банк України»; Розробка Програми стимулювання банківського кредитування реального сектору економіки, зокрема високотехнологічних підприємств, експортоорієнтованих виробництв з високою доданою вартістю, малого і середнього бізнесу. Розробка проекту закону «Про банківське кредитування економіки»;

Продовження таблиці 3.1

1	2	3
	Розвиток цивілізованого конкурентного ринку банківських послуг на базі сучасної ринкової інфраструктури, нових технологій, дотримання антимонопольного законодавства, недопущення рейдерства	4. Розробка Стратегії розвитку малих і середніх банків як фінансових драйверів інтенсивного розвитку малого і середнього бізнесу;
	Розвиток процесів банківського кредитування реального сектору, зокрема високотехнологічного виробництва, малого та середнього бізнесу, мікрофінансування для сприяння зростанню економіки і підвищенню зайнятості	5. Розробка проекту закону «Про валютне регулювання» замість Декрету Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю»;
	Розвиток державних банків як банків розвитку і структурної перебудови економіки	6. Ефективне вирішення питань реструктуризації проблемної заборгованості за кредитами, наданими в іноземній валюті.

Основні складові Стратегії представлено таблицею 3.2.

Таблиця 3.2

Складові Стратегії управління банківською системою в Україні до 2025 року

Складова Стратегії	Стратегічні заходи
Проведення широких національних консультацій для розвитку і вдосконалення Стратегії, отримання і узагальнення пропозицій, побудова конструктивного діалогу щодо розвитку і імплементації запропонованого комплексу стратегічних і тактичних заходів розвитку банківської системи; консолідація науково-експертних і банківських кіл, Національного банку, Уряду, Президента, Верховної Ради України і всього суспільства в цілому навколо досягнення цілей Стратегії.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Широке обговорення Стратегії в експертних, наукових, банківських і промислових колах, організація Парламентських слухань, її розвиток і вдосконалення. 2. Внесення пропозицій до Стратегії та формування плану заходів для всіх гілок влади.
Система стратегічних і тактичних заходів для виходу із банківської кризи, підвищення ефективності монетарного, валютного і банківського регулювання для забезпечення валютної стабільності і зниження інфляції, відновлення повноцінної роботи валютного і кредитного міжбанківських ринків, розвитку банківської системи, стимулювання економічного зростання.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Законодавче та організаційне забезпечення прийнятних механізмів контролю за діяльністю НБУ та підзвітності його суспільству. 2. Реформування монетарної і валютної політики НБУ для забезпечення валютної стабільності, зниження інфляції, створення монетарних передумов для прискореного економічного розвитку. 3. Стратегічні і тактичні заходи щодо підтримки і стабілізації банківської системи України.
Система заходів для стимулювання кредитування і прискорення розвитку економіки.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Розроблення та впровадження механізмів стимулювання кредитування високотехнологічної промисловості, експортоорієнтованих виробництв з високою доданою вартістю, конкурентоздатних виробництв для імпортозаміщення, малого та середнього бізнесу. 2. Заходи з посилення ролі державних банків щодо кредитування розвитку економіки згідно з визначеними макроекономічними пріоритетами.

Реалізація Стратегії управління банківською системою в Україні до 2025 року серед іншого передбачає:

1. Прийняття законів щодо реструктуризації фінансової заборгованості підприємств та щодо реструктуризації іпотечних валютних кредитів фізичних осіб;

2. Розроблення законопроектів щодо внесення змін до законів України:

«Про Національний банк України»: (в частині посилення повноважень Ради НБУ; персональної відповідальності Голови НБУ; забезпечення проведення правової експертизи нормативно-правових актів НБУ Міністерством юстиції України; посилення транспарентності НБУ щодо заходів із забезпечення фінансової стабільності тощо);

«Про банки і банківську діяльність» (в частині встановлення розміру мінімального статутного капіталу банку, обмеження підстав віднесення банку до категорії неплатоспроможних;

Податковий Кодекс України (в частині забезпечення фіскальних стимулів для банків, що надають кредити певним групам виробничих підприємств та МСБ тощо);

Розроблення інших законопроектів, зокрема, «Про валютне регулювання», «Про банківське кредитування для стимулювання розвитку реального сектору економіки»;

Розроблення і прийняття Радою НБУ стратегічних документів, зокрема, Стратегії монетарної політики на 2020-2025 роки для подолання кризи, забезпечення валютної стабільності і зниження інфляції, створення монетарних умов для інтенсивного розвитку економіки; Стратегії комунікаційної політики Національного банку України; «Основних засад грошово-кредитної політики на 2021 рік»;

Розроблення Правлінням НБУ нормативних документів з питань виконання Стратегії монетарної політики, «Основних засад грошово-кредитної політики на 2021 рік» і забезпечення фінансової стабільності,

Положення про особливі умови рефінансування комерційних банків, що здійснюють кредитування реального сектору економіки;

Розроблення Урядом Стратегії нового економічного курсу, зокрема промислової політики щодо переходу від моделі сировинної економіки до високотехнологічного промислового розвитку; Програми високотехнологічної індустріалізації та стимулювання експорту з високою доданою вартістю; Програми стимулювання конкурентоздатного виробництва для імпортозаміщення і розвитку внутрішнього ринку; Програми інтенсивного розвитку малого і середнього бізнесу; Комплексної програми стимулювання банківського кредитування реального сектору економіки; Стратегії розвитку державних банків як Банків Розвитку (разом з НБУ).

Впровадження в життя запропонованої Стратегії управління банківською системою в Україні до 2025 року надасть великі можливості державі подолати негативні наслідки та загрози, що постійно впливають на стабільність та економічний розвиток в країні. Запропоновані стратегічні напрями та заходи є тільки початком для створення передумов сталого розвитку банківської системи України, її впровадження в життя надасть можливість досягти валютної, цінової і фінансової стабільності, що неодмінно призведе до збільшення можливостей розвитку високотехнологічної промисловості України і укріплення національної економіки.

На підставі положень затвердженої Стратегії управління та розвитку банківської системи в Україні банківські установи повинні розробити свою стратегію розвитку для посилення конкурентоспроможності на ринку. Традиційно розробка стратегій банків ґрунтується на виборі декількох ключових чинників. Банки визначають свою депозитну і кредитну політику: формують принципи, за яких готові залучати засоби, і вказують напрями, на яких вони готові їх розміщувати. Залежно від вибору кожного з наведених чинників реалізуються різні стратегії та організовуються різні типи банків.

Не менш важливим чинником формування стратегії є структура активів і пасивів, яка є надбудовою для перших двох політик. Крім того, банки у своїй стратегії закладають прийняті ризики, і ці граничні умови визначають політику кредитування, безпеки, ліквідності. Проте універсальної методики визначення стратегій управління банківською системою нині немає [45].

Розробляючи стратегію, банківська система, серед інших суб'єктів фінансового ринку, вирішує важливе завдання консолідації усіх бізнес-процесів для досягнення стратегічних цілей в умовах змін зовнішнього середовища. Відтак, з одного боку, як сукупність фінансових посередників, що займаються банківською діяльністю, а з іншого, як одна зі складових економічної над системи банківська система покликана виконувати такі функції: забезпечувати трансформацію внутрішніх заощаджень в інвестиції з якнайменшими трансакційними витратами; сприяти ефективній алокації ресурсів; надавати механізми для реалізації базових соціальних функцій держави; забезпечувати зміцнення фінансового суверенітету.

Для оцінки ступеня досягнення наведених цілей систему індикаторів фінансової стійкості банків, вибраних на основі аналізу праць вітчизняних та зарубіжних авторів і розрахованих НБУ, узгоджено відповідно до цілей банківської системи (табл.3.3)

Таблиця 3.3

**Узгодження індикаторів фінансової стійкості банківської системи
відповідно до цілей**

№№ з/п	Цілі	Індикатори фінансової стійкості
1	2	3
1	Забезпечення трансформації внутрішніх заощаджень у інвестиції	Відношення чистого доходу до середнього капіталу
		Відношення чистого доходу до середніх сукупних активів
		Супереч між базовими ставками за кредитами та депозитами
2	Ефективна алокація ресурсів	Відношення недіючих кредитів за мінусом резервів до капіталу
		Відношення недіючих кредитів до сукупних валових кредитів
		Відношення кредитів, наданих не фінансовим корпораціям, до сукупних валових кредитів
3	Сприяння реалізації соціальних функцій держави	Відношення іпотечних кредитів до сукупних кредитів, наданих домогосподарствам
		Відношення кредитів, наданих домогосподарствам, до сукупних валових кредитів

Продовження таблиці 3.3

1	2	3
4	Зміцнення фінансового суверенітету	Відношення капіталу до активів
		Відношення чистої відкритої позиції в іноземній валюті до капіталу
		Відношення кредитів в іноземній валюті до сукупних валових кредитів
		Відношення зобов'язань в іноземній валюті до сукупних зобов'язань
		Відношення великих ризиків до капіталу

Залежно від успіху проведення необхідних банківській системі України перетворень та макроекономічної ситуації сформульовані три базові стратегії управління банківським сектором (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Матриця стратегій управління банківською системою України [10]

	Успішні перетворення, необхідні банківській системі	Неуспішні перетворення, необхідні банківській системі
Стабільна макроекономічна ситуація	I. Стратегія прориву	II. Інерційна стратегія
Нестабільна макроекономічна ситуація	I. Стратегія прориву III. Кризова стратегія	III. Кризова стратегія

Характеристикою стратегій, що визначені в матриці табл. 3.4, полягає в наступному:

I. Стратегія прориву, або оптимальна стратегія, передбачає швидке зростання якісних і кількісних характеристик до рівня, адекватного потребам економіки. За рахунок мобілізації внутрішніх ресурсів забезпечується швидке зростання банківських активів без втрати суверенітету. Капіталізація активів, розвиток рефінансування й інші заходи дають змогу банківській системі ефективно розв'язувати економічні та соціальні завдання.

II. У межах інерційної стратегії ключові обмеження, як у сферах зміцнення внутрішньої ресурсної бази, так і сфері розширенні попиту на банківські послуги, збереження; можливості щодо зменшення залежності від зовнішніх ринків капіталу на бенеть реалізовані, хоча макроекономічні умови як в Україні, так і у світі в цілому залишається сприятливим.

III. Кризова стратегія реалізується за умови, що протягом прогнозування періоду «спрацюють» декілька серйозних ризик-тригерів, або відбудеться подія, яку відносять до розряду катастрофічних. Багато часу і ресурсів у таких умовах піде на відновлення банківського сектора й економіки в цілому після кризових явищ. У реалізації кризової стратегії складно говорити про вирішення як економічних, так і соціальних завдань, що стоять перед банківською системою. Джерелом кризи можуть бути як зовнішні так і внутрішні чинники.

Слід зазначити, що стратегія прориву передбачає можливість двох під стратегій – розвиток згідно з моделлю банківського капіталізму або за змішаною моделлю. Основні відмінності між під стратегіями стосуються темпів зростання банківської системи України.

У межах стратегії прориву передбачається швидке зростання внутрішньої ресурсної бази, активний розвиток внутрішніх інституційних інвесторів, обумовлений успішною реалізацією банківською системою своїх цілей.

Інерційна стратегія, навпаки, веде до стагнації внутрішньої ресурсної бази у зв'язку зі збереженням аутсорсингу фінансової системи і низьким рівнем залучення активів у фінансовий обіг. Активне зростання у разі залучення цієї стратегії можливе тільки у періоди «дешевих грошей» на зовнішньому ринку. У межах інерційної стратегії темпи зростання банківського сектору нестабільні, в середньому на 7-8 в.п. перевищують темпи приросту номінального ВВП [15].

Відмінності між інерційною стратегією і стратегією прориву торкаються і структури банківської системи. У разі реалізації інерційної стратегії приватні банки досить швидко, протягом 4-5 років, витісняються на периферію банківської системи, залишаючи держбанки віч-на-віч з могутніми кредитними інститутами, контрольованими іноземними банками. Порівняння результатів стратегій прориву та інерційної стратегії наведено у табл.3.5 та 3.6.

Таблиця 3.5

Порівняння індикаторів для стратегії прориву та інерційної стратегії

Параметр	Інерційна стратегія	Стратегія прориву
Темпи зростання банківської системи	Темпи зростання банківського сектора нестабільні, у періоди «дешевих грошей» вповільнює динаміку номінального ВВП	Темпи банківського сектора істотно вищі за темпи номінального ВВП і в цілому стабільні протягом прогнозованого періоду
Частка зовнішніх позик у пасивах	У періоди «дешевих грошей» досягає 35-40 % пасивів, у цілому не опускається нижче 25%	Не перевищує 25-30%; значну частину ресурсів для зростання вдається акумулювати всередині країни і за рахунок заощаджень
Розрив між активами і пасивами за термінами	Скорочується у період «дешевих грошей» і різко зростає у разі подорожчання зовнішніх запозичень	Скорочення зі зростанням довгострокових засобів, залучених від нас. і великих нац. ком., а також довгострокового реф.
Частка простроченої заборгованості у роздрібному портфелі	У період кризи роздрібне кредитування зростає й досягає 5% і надалі стабілізується на цьому рівні	Завдяки швидкому розвитку інфраструктури управління ризиками і випереджальному зростанню іпотечного кредит. частка простроченої заборгованості досягає 4-4,5 %

Таблиця 3.6

Порівнянні заходів, реалізованих у межах стратегії прориву та інерційної стратегії

Механізми управління	Інерційна стратегія	Стратегія прориву
Використання заощаджень	Обмежується експериментом із материнським капіталом і співфінансуванням пенсійних накопичень	Використовується для стимулювання попиту на капітальні блага і капіталізації неясних пенсійних зобов'язань. Завдяки інформаційній компанії зміцнюється довіра до політики держави
Залучення активів у фінансовий обіг	Частина заставних активів через інституційні пропозиції є надійним засобом, що стримує зростання кредитів у реал. сектор економіки і економічне зростання	Відбувається масштабна капіталізація активів: земля, виробничі і житлові фонди, рекреаційні ресурси одержують адекватну ринкову оцінку, усуваються пропуски в заставному законодавстві.
Використання резервних фондів як кредитного ресурсу	Використовуються неповною мірою. Перевага за прямим розподілом засобів без гарантії їх повернення для компанії зовнішніх шоків і досягнення політичних цілей.	Частина резервних фондів використовується для довгострокового багаторівневого рефінансування всіх груп банків. Мультиплікативний ефект зростання ресурсної бази банків.

Таким чином, щоб досягти параметрів оптимальної стратегії банківської системи України, потрібно зняти обмеження, що перешкоджають необхідними якісним і кількісним її змінам. Це вимагає адекватних заходів державної політики у монетарній, бюджетній, антимонопольній сферах, удосконалення правового й інформаційного забезпечення діяльності фінансових інститутів. Запропоновані стратегії управління банківською

системою України покликані зняти такі обмеження і сприяти досягненню поставлених цілей. При цьому відстежувати досягнення цілей за реалізації цих стратегій пропонується за індикаторами фінансової стійкості банківської системи.

3.3. Шляхи підвищення ефективності управління ризиками в банку АТ «Державний ощадний банк України»

Ризик втратити конкурентоспроможність в банківському секторі існує завжди. Конкурентоспроможність банку – це більш складна ринкова характеристика, значно ширша від поняття його надійності. Вона відображає ступінь привабливості банку для реальних і потенційних клієнтів, що дає змогу отримати певні переваги у формуванні впливу на ринкову ситуацію у власних інтересах.

Оскільки банківська система України володіє цілим рядом особливостей, які мають бути враховані Ощадбанком в процесі зменшення ризиків у своїй діяльності, необхідно визначити шляхи підвищення ефективності управління ризиками в банку та сформувавши перелік тих фінансових важелів і методів, використання яких є найбільш доцільними. Даний перелік базується на результатах проведеного аналізу сучасного стану банківської системи України, а також на дослідженнях вітчизняних і зарубіжних дослідників у сфері фінансово-економічного менеджменту і безпеки.

Аналіз найбільш ймовірних економічних ризиків для АТ «Ощадбанк», а також засобів їх усунення дозволив розробити перелік типових загроз та рекомендації щодо засобів підвищення ефективності управління ризиками в банку (табл. 3.7.)

Таблиця 3.7

Загрози та засоби підвищення ефективності управління ризиками в АТ «Ощадбанк»

Проблема	Засіб усунення (теорія)	Практика вітчизняних банків
1	2	3
1. КРЕДИТУВАННЯ		
1.1. Зростання проблемної заборгованості в цілому. 1.2. Зростання проблемної заборгованості за окремими групами позичальників	<ul style="list-style-type: none"> – перегляд кредитної політики; – формування резервів під кредитні операції; – диверсифікація кредитного портфеля; – врахування в методиках оцінки кредитоспроможності галузевих особливостей позичальників; – участь у роботі кредитних бюро (кредитування фізичних осіб); – політика «обмеженого» зростання; – контроль за позичальниками та їх фінансовим станом 	<ul style="list-style-type: none"> – резерви формуються в повних обсягах; – орієнтація переважно на швидке нарощування кредитних портфелів; – надмірно ліберальні процедури кредитування фізичних осіб; – розвиток кредитних бюро знаходиться на початковій стадії; – слабкий, часто формальний, контроль використання кредитних коштів і стану заставного майна
2. ОПЕРАЦІЇ З ЦІННИМИ ПАПЕРАМИ		
2.1. Падіння ринкового курсу цінних паперів, що знаходяться у власності банку	<ul style="list-style-type: none"> – встановлення лімітів на операції з цінними паперами; – диверсифікація торговельного та інвестиційного портфелів; – консервативна політика в сфері операцій з цінними паперами; – створення резервів; – проведення операцій тільки з висококласними паперами 	<ul style="list-style-type: none"> – обмежена активність банків на ринку цінних паперів, що пов'язана із загальною розвиненістю фондового ринку України; – нормативи, встановлені НБУ, дотримуються
3. ЗЛОЧИННІ ДІЇ		
3.1. Протиправні дії з боку третіх осіб (напади на касу, відділення, злам інформаційних систем) 3.2. Злочинні дії співробітників	<ul style="list-style-type: none"> – фізична охорона приміщень і вантажів, що інкасуються; – використання спеціальних приміщень; – побудова захищених комп'ютерних мереж – фінансовий контроль; – справедлива оплата праці; – ефективна робота служби внутрішньої безпеки 	<ul style="list-style-type: none"> – рекомендації дотримуються в повному обсязі – середня заробітна плата в банківському секторі є однією з найвищих по галузях економіки; – у кожному банку є служби безпеки і внутрішнього аудиту
4. ЛІКВІДНІСТЬ		
4.1. Нездатність банку виконати свої поточні зобов'язання	<ul style="list-style-type: none"> – прогнозування; – достатній обсяг високоліквідних активів; – збалансованість активів і пасивів; – формування вторинних резервів (за рахунок низькодохідних, але високонадійних інструментів); – використання керованих пасивів 	<ul style="list-style-type: none"> – банки дотримуються нормативів ліквідності; – здійснюється прогнозування обсягів вимог клієнтів; – використання вторинних резервів проблематичне; – ринок керованих пасивів в основному представлений міжбанківськими позиками
5. ЕФЕКТИВНІСТЬ		
5.1. Низька рентабельність банків 3 і 4 груп	<ul style="list-style-type: none"> – перегляд кредитної політики; – розширення масштабів діяльності (відкриття філій і відділень); – пошук і заняття власної ринкової ніші; – залучення нових клієнтів; – підвищення якості менеджменту 	<ul style="list-style-type: none"> – у малих банків (4 група) відсутня диверсифікація операцій. Вони орієнтовані на обслуговування одного або декількох крупних клієнтів; – низька якість управління; – сильна залежність від крупних акціонерів

Продовження табл. 3.7

1	2	3
6. МЕНЕДЖМЕНТ		
6.1. Низька якість менеджменту. 6.2. Низький рівень банківського сервісу	– регламентація органом нагляду вимог до керівництва банків; – прийом на роботу висококваліфікованих співробітників; – реінжиніринг бізнес-процесів; – перегляд організаційної структури; – розробка та чітке виконання внутрішніх положень, що регламентують роботу підрозділів	– спостерігається дефіцит висококваліфікованих кадрів; – банки працюють в умовах низької конкуренції; – орієнтація на досягнення кількісних показників зростання; – низька корпоративна культура
7. ВАЛЮТНІ РИЗИКИ		
7.1. Можливість не прогнозованої зміни валютного курсу, що обумовлена політичною нестабільністю. 7.2. Значні запозичення на міжнародних фінансових ринках. 7.3. Світові фінансові кризи	- управління валютною позицією, включаючи: - встановлення лімітів на обсяг балансових і позабалансових операцій; обмеження спекулятивних операцій з валютними коштами; вирівнювання структури активів і пасивів в іноземній валюті; зміна термінів валютних платежів; хеджування та ін.	– відсутні інструменти для хеджування ризиків; – валютні ризики обмежуються нормативами НБУ, які вітчизняними банками виконуються повною мірою
8. МІЖБАНКІВСЬКЕ КРЕДИТУВАННЯ		
8.1. Ризик зміни вартості кредиту. 8.2. Наявність залежності між умовами кредитування і репутацією банку. 8.3. Висока волатильність ринку	– підтримка необхідного іміджу банку на ринку (точне і повне виконання всіх міжбанківських угод); – аналіз і врахування кон'юнктури ринку з метою вибору оптимального моменту для залучення міжбанківських кредитів; – використання математичних моделей для порівняння динаміки витрат на обслуговування кредитів і доходів від розміщення отриманих коштів	– ринок міжбанківських кредитів найчастіше використовується для покриття потреби в ліквідних коштах; – кошти надаються переважно на короткостроковій основі; – теоретичні рекомендації дотримуються

У частині зменшення ризику щодо управління кредитним портфелем можна виділити три основні рекомендації для АТ «Ощадбанк»: застосування політики обмеженого зростання; участь у роботі кредитних бюро (банки все частіше стикаються з тим, що позичальники вводять їх в оману, надаючи недостовірну інформацію про наявність або відсутність кредитів в інших банках); постійне вдосконалення кредитних методик.

Ще одним ризиком є для АТ «Ощадбанк» є падіння ринкових курсів цінних паперів, що знаходяться в портфелі банку. До основних способів боротьби з даним видом ризиків можна віднести такі:

1. Лімітація обсягів операцій з цінними паперами (абсолютна сума або відсоток від активів). Визначаючи даний ліміт, банк обмежує свої можливі втрати.

2. Диверсифікація вкладень у цінні папери. Не можна допускати концентрації в торговому і інвестиційному портфелях банку цінних паперів, випущених одним суб'єктом підприємницької діяльності, або паперів, емітованих підприємствами однієї галузі.

3. Зважена політика проведення торгових операцій. Банки, що проводять агресивну кредитну і торгову політику, мають нижчий рівень фінансової безпеки.

4. Створення резервів під торгові операції, що проводяться. Резерви дозволяють банку покривати можливі втрати від непередбачених курсових змін ринкової вартості цінних паперів.

Як показують дослідження науковців, загрозу протиправних дій з боку службовців банків можна оцінити як достатньо високу і здатну призвести до серйозного погіршення рівня фінансової безпеки. Для профілактики та мінімізації даної внутрішньої загрози АТ «Ощадбанк» слід удосконалити:

– фінансовий контроль – особливий наголос має бути зроблений на використанні основного методу фінансового контролю – ревізії, а також побудові ефективної системи внутрішнього аудиту.

– заробітну плату – працівники йдуть на злочини в двох випадках: по-перше, коли вони відчують безкарність своїх дій, по-друге, коли не бачать адекватної винагороди за свої зусилля. Тому банку слід керуватись принципами справедливої оплати в процесі визначення заробітної плати своїм працівникам.

Також для зменшення ризику втратити конкурентоспроможність АТ «Ощадбанк» необхідно застосовувати наступні напрями підвищення конкурентоспроможності, що ґрунтуються:

– на розвитку мережі банківських філій і регіональних представництв, це стосується: оптимізації організаційної структури та розташування

регіональних філій і представництв банку; відкриття та розвиток закордонних представництв і філій банку.

– на специфіці механізмів формування, збереження та збільшення банківського капіталу, а саме: збільшення та вдосконалення банківських активів і капіталу; збільшення розміру власного капіталу банку; збільшення розміру залучених ресурсів; оптимізація структури банківського балансу (шляхом збільшення частки власного капіталу, частки залишків на поточних рахунках у структурі залучених ресурсів; якості кредитного портфеля та ак-тивів банку, поліпшення фінансових показників тощо).

– на розвитку банківських продуктів: збільшення асортименту банківських продуктів (за рахунок упровадження інновацій та використання досвіду вітчизняних і закордонних банків); підвищення якості банківських послуг шляхом урахування потреб споживачів (особливу увагу треба приділяти клієнтам – фізичним особам); підвищення ролі реклами, наукових досліджень, сучасних ме-тодів комунікацій при просуванні банківських продуктів; оптимізація цінової політики на банківські продукти.

– на підвищенні фахового рівня працівників банківської системи: чітке дотримання рекомендацій Національного банку України щодо прийняття на роботу виключно фахівців з відповідним рівнем освіти (вища юридична або економічна освіта бажано за профілем працевлаштування); постійне підвищення кваліфікації працівників (стажування, семінари, тренінги, друга вища освіта тощо); підвищення мотивації працівників до ефективної роботи (мотивація матеріальна, корпоративний дух, індивідуальний підхід до працівника тощо).

– на поліпшенні іміджу банку та підвищення довіри до нього: створення позитивного образу шляхом благодійних акцій і заходів; інвестування (окреме або консолідоване) інвестиційних проектів національного масштабу, підтримка стратегічних галузей економіки України; жорстка політика боротьби та запобігання незаконних фінансових операцій, тіньових схем, механізмів уникнення оподаткування, конвертаційних технологій, тощо.

Для підвищення ефективності управління ризиками в банку АТ «Державний ощадний банк України» необхідно звернути увагу на управління ліквідністю, а тут існує два шляхи – це посилити вимоги до економічного капіталу шляхом врахування ризику ліквідності та посилити вимоги до управління ліквідністю, незалежного від управління капіталом банку. У традиційному підході до оцінки адекватності капіталу, як відомо, ризик ліквідності концептуально не врахований. Призначення економічного капіталу полягає в тому, щоб покрити можливі втрати лише від кредитного, ринкового та операційних ризиків. Проте фінансова криза показала обмеженість такого погляду на капітал банку, вона виявила тісний зв'язок між економічним капіталом та ліквідністю банку-втрата ліквідності може швидко призводити і до втрати капіталу [8].

На складність реалізації такого підходу вказує той факт, що певні банки, які стали банкрутами від втрати ліквідності, мали надмірну адекватності капіталу.

Методичні рекомендації НБУ щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України також визнають, що ризик ліквідності впливає тільки на капітал банку. Цей ризик виникає від неспроможності банку виконувати свої зобов'язання в належні строки завдяки залученню грошових коштів у необхідних обсягах і за прийнятними ставками та/або швидкій реакції активів із мінімальною втратою вартості.

Справді ризик ліквідності має два компоненти: майбутні (випадкові) вхідні і вихідні грошові потоки та майбутні (випадкові) ціни залучення ліквідності від різних джерел.

Проте, якщо доступ до грошових ринків для банку закритий, то він втратить ліквідність. Але при цьому банк не зазнає витрат, оскільки не залучав кошти. За таких умов ризик ліквідності є, а ризик зменшення капіталу немає. Крім того, у разі надмірної ліквідності банк може бути не в змозі розмістити свої ресурси за сприятливими ставками. Це також негативно впливає на капітал:

витрати на підтримку надлишкової ліквідності є, а доходів від неї недостатньо.

Зазначимо, що концепція економічного капіталу базується на врахуванні виникнення непередбачених витрат, проте це може не відразу позначитися на грошових потоках. Так, втрати можуть виникнути від переоцінки активів, відрахувань на формування резервів під кредитні ризики та ін. Водночас ці втрати не вплинуть на обсяг грошових коштів на коррахунку банку, розмір його грошової позиції.

Другий шлях полягає в посиленні вимог до управління ліквідністю. У банківському ризик-менеджменті вважається, що оскільки ризик ліквідності є складним багатовимірним явищем, то його важко однозначно оцінити. Використовують багато підходів до оцінки ризику ліквідності-коефіцієнтний аналіз, стрес-тестування, прогноз грошових потоків, невідповідність строків до погашення, оцінка «подушки» ліквідності, міри ризику «грошовий потік під ризиком», чиста потреба у фінансуванні. Тому, з одного боку, ризик ліквідності впливає на капітал, а з іншого, – на ліквідність банку. У банківському ризик-менеджменті вважається, що ризик ліквідності не має єдиної системи визначення. Це приводить до того, що управління економічним капіталом та ліквідністю в банках часто здійснюється незалежно в різних структурних підрозділах: підрозділ ризик-менеджменту відповідає забезпечення достатньої адекватності капіталу банку, а казначейство та/або підрозділ з управління активами та пасивами – за достатній рівень ліквідності [23]. Отже, концепція «економічний капітал» поки ще не в змозі об'єднати ризик ліквідності з іншими видами ризиків у єдиній системі управління ризиками банку.

Базельський комітет називає прогнозування грошових потоків фундаментальним принципом ефективного управління ризиком ліквідності. Інформація про грошові потоки дає змогу оцінювати спроможність банку генерувати грошові кошти, а також визначати потреби банку в їхньому використанні. Саме грошові потоки визначають ліквідність банку.

Зауважимо, що для оцінки рівня майбутньої ліквідності зазвичай використовують управлінський звіт про прогностні грошові потоки, який є фактично перегрупованим за статтями фінансовим звітом про майбутній рух грошових коштів, розгорнутим за інтервалами строків до погашення. Така потреба банків у часовій деталізації визначається тим, що банк повинен бути ліквідним увесь час «кожен день», а не, скажімо, в середньому, або більшу частину часу, або на кінець певного часового періоду.

Підхід «грошовий потік» поєднує в єдине ціле операційну, інвестиційну і фінансову діяльність банку [60]. Якщо банк не може генерувати достатньо грошових коштів, то він може не виконати свої зобов'язання вчасно і навіть збанкрутувати. Тому для нормального функціонування банку важливо управляти грошовими потоками, вміти контролювати, прогнозувати джерела ліквідності і напрями її використання.

Грошові потоки зазвичай зазнають випадкових змін, пов'язаних в зовнішньому середовищу банку. Така міра була розроблена в 1999 рр. (RiskMetricsGroup), вона була названа «грошовий потік під ризиком» [32].

У корпоративному ризик-менеджменті вважається, що грошовий потік дає змогу врахувати усі види корпоративних ризиків і є єдиним визначником корпоративних ризиків. На його основі будують системи інтегрованого корпоративного ризик-менеджменту. Адже грошові потоки охоплюють усю діяльність суб'єкта господарювання.

Зауважимо, що концепція «грошовий потік під ризиком» є значно ширшою, ніж концепція «економічний капітал», оскільки ризик капіталу пов'язаний тільки з можливими непередбачуваними витратами, а грошові потоки під ризиком пов'язані як з потенційними касовими збитками, так і з можливими відпливами коштів через несприятливі зміни в фінансовій діяльності.

Підхід «грошовий потік під ризиком» також дає змогу оцінювати обсяг» подушки «ліквідності, який покриває непередбачені відпливи грошових коштів, спричинені різними видами ризиків. Банк повинен чітко

визначати достатній обсяг грошових коштів. Після чого необхідно підтримувати цей обсяг, корегувати за потребою .

Одна з причин неправильного ціноутворення полягає в тому, що для ціноутворення активів використовують так звані без ризикові криві доходності. Зазвичай вимагають, щоб без ризикова процентна ставка була вільною від кредитного ризику. Проте, зазвичай подібні криві доходності залежні від такого ризику ліквідності, як ризик перевкладення.

Зазначимо, що ціноутворення з урахуванням ризиків використовують переважно для активів. Між іншим, ціноутворення зобов'язань з урахуванням ризиків залишається вкрай малодослідженою проблемою.

У системах трансферного ціноутворення ризик ліквідності враховують лише опосередковано – через вартість підтримання «подушки» ліквідності, або, іншими словами, через вартість фондів, якими «подушка» ліквідності фінансується. Недоліком цього підходу є те, що він не враховує такі види ризику ліквідності, як ризик перевкладення, ризик дострокового погашення, ризик позабалансових зобов'язань тощо.

Наступним прогресивним кроком у ціноутворенні банківських продуктів було застосування концепції «економічний капітал». На основі цієї концепції «BunkerTrust» в 1970 р. розробив підхід «скорегована на ризик рентабельності капіталу» Проте, підхід RAROS охоплює тільки три види ризику-ринковий, кредитний та операційний. Зважаючи на переваги зазначеного підходу «грошовий потік під ризиком» доцільно на його основі розробити для банків систему ціноутворення банківських продуктів з урахуванням усіх ризиків [36].

Протягом 2019 р. тривало «перезавантаження» банківського сектору. Після значних потрясінь попередніх років Ощадбанк розпочинає, як і всі банки, довгострокове планування, впроваджує нові підходи до ризик-менеджменту, шукає нових клієнтів. Завершення очищення банківського сектору та прийнятні макроекономічні умови сприятимуть поверненню коштів населення та бізнесу. За очікуваннями НБУ темпи приросту вкладів

значно прискоряться порівняно з 2016 роком.

Зменшення ризику втрати платоспроможності Ощадбанком закладає передумови для суттєвого зниження депозитних ставок та здешевлення кредитів протягом 2020-2021 років.

Ключовим завданням Ощадбанку у поточному році стане відновлення кредитування реального сектору та домогосподарств. Боргове навантаження підприємств-позичальників поступово нормалізується завдяки зростанню доходів та прибутків, проте якісних позичальників із прозорою фінансовою звітністю усе ще мало. Українські банки налаштовані оптимістично: за даними опитування НБУ понад 70% фінансових установ очікують на зростання кредитного портфеля підприємств протягом наступних 12 місяців. Актуальним залишається питання посилення прав кредиторів – прогрес у попередніх роках був практично непомітним.

Таким чином, сучасна криза в Україні виявила серйозні недоліки сучасної системи управління банківськими ризиками. Існуючі системи управління ризиками в банках, що ґрунтуються на концепції «економічний капітал», не беруть до уваги ризик ліквідності. Вони здатні інтегрувати лише кредитний, ринковий та операційні ризики.

Висновки до розділу 3

Стратегічні принципи реформування державного банківського сектору України базуються на забезпеченні функціонування надійної та конкурентоспроможної банківської системи, переважна частка якої в середньостроковій перспективі знаходитиметься в приватній власності. Така мета охоплює дві ключові цілі: фінансові результати діяльності банків державного сектору повинні бути направлені на забезпечення їх стабільності та довгострокову максимізацію цінності і необхідно зменшити частку та концентрацію держави в банківській системі.

Для реалізації цієї реформи держава повинна зменшити частку банків державного сектору на ринку банківських послуг таким чином, щоб за

допомогою максимального збільшення економічної цінності банків компенсувати кошти платників податків, що були інвестовані до цього.

Відповідно до основних засад Стратегії реформування державного банківського сектору держава повинна: впровадити стратегії для кожного державного банку, знизити частку державного сектору до 25%, скоротити частку непрацюючих активів на балансах державних банків, захищати та підтримувати реалізацію реформи корпоративного управління із більшістю незалежних членів в наглядовій раді, із забезпеченням необхідного рівня підзвітності.

Зараз всі банки державного сектору довели свою здатність працювати на рівні стабільних фінансових установ, відповідають вимогам достатності капіталу, а також демонструють прийнятну вартість ризику. Але прогресу у приватизації та зменшенні концентрації державної частки є мінімальним. Так державної частка за обсягом активів зростає з 52% на початок 2017 р. до 55% на кінець 2019 р., крім того очікується, що найближчим часом ситуація істотно не зміниться оскільки може бути частково приватизовано тільки Укргазбанк.

На даному етапі, коли реформа корпоративного управління банків державного сектору фактично завершена, виникає необхідність оновлення та посилення стратегічних принципів реформування банків державного сектору, щоб забезпечити чітке розуміння цілей для нових наглядових рад і правління.

Тому до сучасних та актуальних стратегічних принципів реформування державного банківського сектору України можна віднести: принцип вибірковості (впровадження стратегій для окремих банків, з метою забезпечення їх функціонування як стійких, прибуткових установ, що працюють на комерційній основі); принцип самостійної неупередженості (стійка модель керівництва та управління банків державного сектору: захист та підтримка реалізації реформи корпоративного управління разом із наглядовими радами з більшістю незалежних членів, забезпечення підзвітності та виконання стратегії, не допускаючи при цьому політичного

втручання в управління і операційну діяльність банків); принцип економічності (зменшення частки непрацюючих активів у балансах банків державного сектору); принцип ринкового управління (скорочення експозиції держави та державних підприємств в банках державного сектору).

Стратегія управління національною банківською системою повинна визначати концепцію і пріоритети розвитку, які виступають єдиною ланкою системи. Головними цілями реалізації Стратегії управління банківською системою в Україні повинні стати: розбудова фінансово потужної і стабільної банківської системи; забезпечення стабільності національної грошової одиниці і у зовнішньому вимірі (валютний курс), і у внутрішньому (рівень інфляції). В основу розробки запропонованої Стратегії лягли висновки аналітичних досліджень, за результатами яких видно, що системна банківська криза в Україні, що розпочалась 2014 р. і триває сьогодні, є результатом переплетення трьох груп проблем: багаторічних структурних та інституційних диспропорцій економіки України; проблем банківської системи, які в такому стані існували більше десяти років; різкого загострення проблем банківської системи у 2014 р., які привели до трикратної девальвації гривні і перетворення банківської кризи у системну.

Для вирішення актуальних проблем розвитку банківської системи та стабілізації умов її функціонування Стратегією визначається система заходів, спрямованих на: диверсифікацію банківських активів; впровадження нових депозитних програм; підвищення рівня капіталізації банківського сектора шляхом залучення додаткового акціонерного капіталу; удосконалення процедур санації, реорганізації та ліквідації банків; виконання та дотримання нормативів НБУ, що регулюють діяльність комерційних банків; створення умов для залучення інвестицій у вітчизняну банківську систему в межах, що не створюватимуть суттєвих фінансових ризиків.

В роботі визначено шляхи підвищення ефективності управління ризиками в АТ «Ощадбанк» та сформовано перелік фінансових важелів і методів, використання яких є найбільш доцільними.

Для зменшення ризику щодо управління кредитним портфелем для АТ «Ощадбанк» виділено три основні рекомендації: застосування політики обмеженого зростання, участь у роботі кредитних бюро та постійне вдосконалення кредитних методик.

До основних способів боротьби з ризиком падіння ринкових курсів цінних паперів можна віднести: лімітацію обсягів операцій з цінними паперами, диверсифікацію вкладень у цінні папери, зважену політику проведення торгових операцій, створення резервів під торгові операції, що проводяться.

Для профілактики та мінімізації загрози протиправних дій з боку службовців АТ «Ощадбанк» слід удосконалити систему фінансового контролю (особливий наголос має бути зроблений на проведенні ревізії і побудові ефективної системи внутрішнього аудиту) та переглянути систему заробітної плати (банку слід керуватись принципами справедливої оплати в процесі визначення заробітної плати своїм працівникам).

Також для зменшення ризику втратити конкурентоспроможність АТ «Ощадбанк» необхідно застосовувати наступні напрями підвищення конкурентоспроможності, що ґрунтуються на оптимізації організаційної структури та розташування регіональних філій і представництв банку, відкриття та розвитку закордонних представництв і філій банку; на специфіці механізмів формування, збереження та збільшення банківського капіталу; на розвитку банківських продуктів; на підвищенні фахового рівня працівників банківської системи; на поліпшенні іміджу банку та підвищенні довіри до нього.

Також, підвищити ефективність управління ризиками в Ощадбанку можна шляхом посилення вимог до економічного капіталу через врахування ризику ліквідності та посилення вимог до управління ліквідністю, незалежного від управління капіталом банку.

ВИСНОВКИ

Ідентифікація ризиків та формування ефективної системи їх оцінювання є запорукою розробки дієвої системи мінімізації супутніх ризиків, тому ігнорування, або при несвоєчасне реагування на сучасні виклики у будь-якій складовій ризику банківського сектора обов'язково призведе до негативних економічних наслідків в національній економіці.

Банківська система України протягом останніх років перебуває у стані затяжної кризи, яка зумовлена сировинною моделлю розвитку національної економіки, постійним дефіцитом довгострокових банківських ресурсів, диспропорціями банківських балансів та неефективними діями монетарного регулятора, що в кінцевому результаті призвело до трикратної девальвації гривні, вразливості банків та їхніх клієнтів до валютних шоків.

З 2019 р. спостерігається певне оживлення банківської системи України після посткризової стагнації, 2019 рік був доволі успішним, збільшилась прибутковість банків і рентабельність у секторі склала 34%. На це вплинуло зростання операційних доходів, найнижчі за десятиліття відрахуванням до резервів під активи, уповільнення інфляційних процесів.

Програма реформ у банківській системі призвела до суттєвого зменшення кількості банківських установ і радикальних змін у функціонуванні системних банків. Ліквідація низки проблемних банків, з одного боку, позитивно впливає на прозорість банківської системи, а з іншого – призводить до погіршення конкурентного середовища та умов надання банківських послуг у зв'язку із суттєвим зменшенням кількості учасників банківського сектору.

За результатами аналізу основних економічних показників господарської діяльності АТ «Ощадбанк» можна зазначити, що фінансові результати діяльності два роки зазнали суттєвих змін, так зменшено чистий процентний дохід після розформування резерву, збільшився чистий непроцентний дохід, збільшились і операційні доходи, суттєво зріс прибуток

до оподаткування і як результат чистий прибуток за 2019 рік у порівнянні з попереднім роком збільшився на 57,3%.

Показники фінансового стану АТ «Ощадбанк» у 2019 році значно були покращені у порівнянні з попереднім періодом, активи збільшились на 14,4% та зріс власний капітал на 5,4%, спостерігається збільшення зобов'язань на 15,2%.

Станом на кінець 2019 року Ощадбанк розподілив активи наступним чином: 46% – інвестиційний портфель; 26% – кредитний портфель; 28% – інші активи.

Для визначення стану впровадження ризик-менеджменту в банківському секторі України була проаналізована існуюча система та способи управління ризиками у вітчизняних банках за їх видами. До уваги було взято ризики, що підпадають під ризик-менеджмент, а саме: валютний, відсотковий, кредитний, ризик ліквідності, операційний, ціновий.

До сучасних стратегічних принципів реформування державного банківського сектору України можна віднести: принцип вибірковості (впровадження стратегій для окремих банків, з метою забезпечення їх функціонування як стійких, прибуткових установ, що працюють на комерційній основі); принцип самостійної неупередженості (стійка модель керівництва та управління банків державного сектору: захист та підтримка реалізації реформи корпоративного управління разом із наглядовими радами з більшістю незалежних членів, забезпечення підзвітності та виконання стратегії, не допускаючи при цьому політичного втручання в управління і операційну діяльність банків); принцип економічності (зменшення частки непрацюючих активів у балансах банків державного сектору); принцип ринкового управління (скорочення експозиції держави та державних підприємств в банках державного сектору).

В роботі визначено шляхи підвищення ефективності управління ризиками в АТ «Ощадбанк» та сформовано перелік фінансових важелів і методів, використання яких є найбільш доцільними.

В основу розробки запропонованої Стратегії управління банківською системою в Україні до 2025 р. лягли висновки аналітичних досліджень, які свідчать про переплетення трьох груп проблем: багаторічних структурних та інституційних диспропорцій економіки України; проблем банківської системи, які в такому стані існували більше десяти років; різкого загострення проблем банківської системи, які привели до трикратної девальвації гривні і перетворення банківської кризи у системну.

Стратегією визначається система заходів, спрямованих на стабілізацію і розвиток банківської системи та умов її функціонування: диверсифікація банківських активів; впровадження нових депозитних програм; підвищення рівня капіталізації банківського сектора шляхом залучення додаткового акціонерного капіталу; удосконалення процедур санації, реорганізації та ліквідації банків; виконання та дотримання нормативів НБУ; створення умов для залучення інвестицій у вітчизняну банківську систему.

Для зменшення ризику втрати конкурентоспроможності АТ «Ощадбанк» треба застосовувати загальні напрями підвищення конкурентоспроможності, що ґрунтуються: на розвитку мережі банківських філій і регіональних представництв, на специфіці механізмів формування, збереження та збільшення банківського капіталу, на розвитку банківських продуктів, на підвищенні фахового рівня працівників банківської системи, на поліпшенні іміджу банку та підвищенні довіри до нього. Цінова політика АТ «Ощадбанк» повинна стати основою формування конкурентних переваг.

Таким чином, сучасна криза в Україні виявила серйозні недоліки сучасної системи управління банківськими ризиками. Існуючі системи управління ризиками в банках, що ґрунтуються на концепції «економічний капітал», не беруть до уваги ризик ліквідності. Вони здатні інтегрувати лише кредитний, ринковий та операційні ризики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адамик Б. Аналіз еволюції регулювання банківської діяльності в Україні. *Економічний аналіз*. 2012. Вип. 11, ч. 1. С. 296-298.
2. Акціонерне товариство «Державний ощадний банк України». URL: <https://www.oschadbank.ua/ua> (дата звернення 04.12.2020 р.)
3. Аналіз банків України: огляди, графіки, факти. URL: <http://bankografo.com> (дата звернення 12.11.2020 р.)
4. Аналітичний огляд банківської системи України за результатами 2018 року. Національне рейтингове агентство «Рюрік». http://rurik.com.ua/documents/research/bank_system_2018.pdf (дата звернення 30.11.2020 р.)
5. АТ «Державний ощадний банк України». Офіційний веб-сайт. URL: <https://www.oschadbank.ua> (дата звернення 04.12.2020 р.)
6. Балансові звіти банків. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442&cat (дата звернення 01.12.2020 р.)
7. Банківська система: підручник / М.І. Крупка, Є.М. Андрущак, Н.Г. Пайтра та ін.; за ред. д-ра екон. наук, проф. М.І. Крупки. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2013. 556 с.
8. Банківська система України: становлення і розвиток в умовах глобалізації економічних процесів: монографія / О. В. Дзюблюк, Б. П. Адамик, Г. Р. Балянт [та ін.]; за ред. О. В. Дзюблюка. Тернопіль: Астон, 2012. 358 с.
9. Барановський О.І. Сутність і різновиди фінансових криз. *Фінанси України*. 2009. № 5. С. 3-20.
10. Благун І.І. Аналіз і оцінювання систем стратегічного управління банками. *Фактори впливу на формування та розвиток фінансової системи України*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 28-29 листопада). Львів, 2014. С. 107-109.

11. Бугель Ю.В. Проблеми розвитку банківської системи в Україні. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. Випуск 9. С. 623-626. URL: <http://global-national.in.ua/archive/9-2016/127>. Pdf (дата звернення 22.11.2020 р.)

12. Васильчишин О.Б. Кредитні ризики як індикатор фінансової безпеки банківської системи України. *Вісник Одеського національного ун-ту*. 2016. Т.21. Вип. 7-1 (49). С. 124-128. URL: http://visnyk-opu.od.ua/journal/2016_21_7-1/29.pdf. (дата звернення 10.11.2020р.)

13. Гайдаржийська О. М., Чернікова О.Г. Напрями удосконалення управління кредитним ризиком. *Проблеми підвищення ефективності інфраструктури*. 2014. № 38. С. 47-50.

14. Гарбар Ж.В. Актуальні проблеми становлення та розвитку банківської системи України. *Банківська система в умовах трансформації фінансового ринку: Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції*. 21-23 травня 2013 року. Київський національний торговельно-економічний університет. 2013. С. 149.

15. Гриценко А. А. Стратегія розвитку банківської системи як інструмент подолання кризи і відповідь на сучасні виклики. Всеукраїнський науково-практичний форум «Синергія розвитку банків та індустріалізації економіки» (19-20 травня 2017 р., м. Київ). URL: <https://www.forum-strategy.com/blank>. (дата звернення 05.11.2020 р.)

16. Далгич К. В. Інституційний розвиток банківської системи в контексті підвищення її конкурентоспроможності. *Вісник університету банківської справи*. 2015. №3. С. 18-26.

17. Діденко С.В. Оптимізація управління ризиками в системі фінансового моніторингу в банку. URL: <http://cibs.ck.ua/rs/scien/spub/didenko379.pdf> (дата звернення 03.11.2020 р.)

18. Жердецька Л. В. Системний банківський ризик: причини та напрями регулювання : монографія. Одеса : Видавництво «Атлант», 2017. – 353 с.

19. Засади стратегічного реформування державного банківського сектору (стратегічні принципи). URL: <https://mof.gov.ua/storage/files/SOB%20Strategy.pdf> (дата звернення 22.11.2020 р.)

20. Засади стратегічного реформування державного банківського сектору (стратегічні принципи). Міністерство фінансів України URL: <https://mof.gov.ua/storage/files/SOB%20Strategy.pdf> (дата звернення 15.11.2020 р.)

21. Інформація про показники діяльності банку. Акціонерне товариство «Державний ощадний банк України». URL: <https://www.oschadbank.ua/ua/about/monthly-report> (дата звернення 15.11.2020р.)

22. Іщенко О.О. Вдосконалення інструментів оцінки фінансової стійкості банку в умовах економічної нестабільності. *Молодий вчений*. Серія «Економічні науки». 2015. № 5 (20), Ч.1. С. 153-158.

23. Карась О. О. Специфіка системи управління ризиками в банківській сфері. *Ефективна економіка*. 2015. № 3. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3917> (дата звернення 15.11.2020р.)

24. Ключько Л.А. Забезпечення конкурентоспроможності банківських установ. URL: <http://dspace.uabs.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/10750/2/L.%20A.%20Klyusko.pdf> (дата звернення 13.11.2020р.)

25. Коваленко В. В. Забезпечення конкурентоспроможності банків України в умовах структурних дисбалансів економіки України / В. В. Коваленко, Ю. М. Бєлова // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки». – 2016. – Вип. 20, Ч. 2. – С. 149-152.

26. Коваленко В. В., Вербицька Я. Є. Конкурентоспроможність банків України в умовах економічної глобалізації. *International Scientific and Practical Conference «World Science»*. Joinery, 2016. № 1(50). ol. 5. P. 35-38.

27. Колісник М.Б. Сутність та структурна побудова банківської системи України. *Науковий вісник НЛТУ України*. Збірник науково-технічних праць. 2010. Випуск 20.1. с.220.

28. Комплексна програма розвитку фінансового сектору України до 2020 року. Постанова Правління Національного банку України від 18 червня 2015 року № 391 (у редакції рішення Правління Національного банку України від 16 січня 2017 року № 28). URL: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=18563297> (дата звернення 03.11.2020 р.)

29. Консолідований звіт про управління АТ «Державний ощадний банк України», Консолідована фінансова звітність та звіт незалежного аудитора за рік, що закінчився 31 грудня 2019 року. URL: https://www.oschadbank.ua/sites/default/files/default/files/2020-07/SSBU_19_Conso%20FS_UKR_0.pdf (дата звернення 19.11.2020 р.)

30. Корецька О.В. Поняття банківського ризику та його класифікація. *Вестник НТУ ХПИ: Технічний прогрес та ефективність виробництва*, 2010. №50 URL: <http://www.kpi.kharkov.ua/archive> (дата звернення 10.11.2020 р.)

31. Корецька Н. І. Концентрація банківського сектору України. Зб. наук. пр. «Економічні науки». Серія «Облік і фінанси». Випуск 10 (37). Ч. 5. Луцьк: ЛНТУ, 2013. 144 с. С. 74-79.

32. Корецька Н. І. Процес концентрації ринку банківських послуг України: оцінка та стратегії позиціонування. Зб. наук. пр. «Економічний форум». Вип. 1. Луцьк: ЛНТУ, 2014. 261 с. С. 196-204.

33. Краснова І., Коцюба І. Сутність та класифікація банківських фінансових стратегій. *Наук. вісник Херсонського державного університету*. Серія: Економічні науки. 2014. Вип. 9-1. Ч. 4. С. 154–158

34. Криклій О.А., Крухмаль О.В. Роль кредитної політики банків у механізмі кредитного забезпечення. Теоретико-методологічні засади прискорення процесів соціально-економічного розвитку регіону: колективна монографія / за заг. ред. П. І. Сокурєнка. Кременчук : ПП Щербатих, 2013. С. 319-329.

35. Криклій О.А., Крухмаль О.В. Система фінансового аналізу банку. *Економічний аналіз*. 2012. Випуск 11. Частина 1. С. 377-383.
36. Крухмаль О.В., Барановська О.А. Конкуренентоспроможність банку та банківського продукту: фактори впливу та оцінка. *Ефективна економіка*. 2014. № 5. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3023> (дата звернення 15.11.2020 р.)
37. Крухмаль О.В., Криклій О.А. Особливості фінансового аналізу банку. Сучасний бухгалтерський облік, аналіз і аудит: галузевий аспект: [колективна монографія / за ред. П.Й. Атамас]. Дніпропетровськ : «Герда», 2013. С.505-515.
38. Ксьондз С.М., Степанишена А. П. Сучасний стан банківської системи України. *Економіка і суспільство*. 2016. № 7. С. 761-766.
39. Кулицький С. Банківська система України: сучасний стан і тенденції розвитку. URL: http://www.nbuv.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=3783:bankivska-sistema-ukrajini-suchasnij-stand-i-tendentsijirozvitku&catid=8&Itemid=350 (дата звернення 20.11.2020 р.)
40. Лавренюк В.В., Шевчук В.В. Сутність та оцінка системного ризику з позиції ліквідності банківської системи. *Проблеми економіки*. 2016. № 4. С. 213-222.
41. Макаренко М.І. Міжнародний досвід організації стрес-тестування в банківській сфері. *Економіка та держава*. 2014. № 7. С.19-23
42. Міністерство фінансів України. Офіційний веб-сайт. URL: <https://www.mof.gov.ua/uk> (дата звернення 06.12.2020 р.)
43. Мірошниченко О.В., Криклій О.А. Дослідження факторів конкурентоспроможності банку. *Економічний аналіз*. 2012, Вип. 10. Ч. 3. С. 83-89.
44. Дзедзик І.Б. Місце ризиків у системі фінансового моніторингу операцій банківської установи. URL:

<http://dspace.nbuiv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/5470/14-Dzedzyk.pdf?sequence=1>. (дата звернення 07.11.2020 р.)

45. Міщенко В.І., Міщенко С.В. Стратегічні підходи до управління ризиками функціонування нежиттєздатних банків і обслуговування проблемних активів. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Економіка. 2014. №10(163). С. 40-45.

46. Національний банк України. Офіційний веб-сайт. URL: <https://bank.gov.ua> (дата звернення 06.12.2020 р.)

47. Окрема фінансова звітність АТ «Державний ощадний банк України» та звіт незалежного аудитора за рік, що закінчився 31 грудня 2019 року. URL: https://www.oschadbank.ua/sites/default/files/2020-07/SSBU_19_Separate%20FS_UKR.pdf. (дата звернення 20.11.2020 р.)

48. Онищенко Ю.І., Кахович Ю.В. Особливості сучасної структури банківської системи України. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія Економічні науки. 2017. Вип. 24. Ч. 2. С. 99-103.

49. Онищенко Ю.І., Борисевич В.С. Етапи трансформації банківської системи України. *Економіка та суспільство*. 2016. №7. URL: <http://www.economyandsociety.in.ua> (дата звернення 12.11.2020 р.)

50. Офіційний сайт Незалежної асоціації банків України. URL: <http://www.nabu.com.ua/> (дата звернення 22.11.2020 р.)

51. Пернарівський О.В., Орловська Ю.М. Використання експертних методів при оцінюванні системного ризику в банківській діяльності. *Праці Одеського політехнічного університету*. 2011. Вип. 3(37). С. 52-57. URL: http://irbis-nbuiv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuiv/cgiirbis_64. (дата звернення 18.11.2020р.)

52. Питання акціонерного товариства «Державний ощадний банк України». Постанова Кабінету Міністрів України від 05 червня 2019 року № 568. Редакція від 05.06.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/568-2019-p#Text> (дата звернення 10.11.2020 р.)

53. Про затвердження Положення про порядок визначення системно важливих банків. Постанова Правління Національного банку України № 863 від 25.12.2014. Редакція 01.03.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0863500-14#Text> (дата звернення 20.11.2020 р.)

54. Про затвердження Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах. Постанова Правління Національного банку України від 11.06.2018 № 64. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0064500-18> (дата звернення 01.12.2020 р.)

55. Про схвалення Методичних рекомендацій щодо організації корпоративного управління в банках України. Рішення правління національного банку України від 3 грудня 2018 р. № 814-ош. Редакція 28.11.2019 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/PB18197> (дата звернення 15.11.2020 р.)

56. Рейтинг стійкості банків за підсумками 4 квартала 2019. Міністерство фінансів України. URL: <https://minfin.com.ua/ua/banks/rating/?date=2020-01-01> (дата звернення 21.11.2020 р.)

57. Семенча І.Є., Письменний О.В. Фінансовий стан банку у розрізі реформування банківської системи України. *Економічний аналіз*: зб. наук. праць. Тернопільський національний економічний університет; редкол.: О. В. Ярощук (голов. ред.) та ін. Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2017. Том 27. № 2. С. 122-129.

58. Славкіна М. А. Сучасні тенденції розвитку банківського сектору України в контексті стратегічних завдань забезпечення його економічної безпеки. *Вісник Приазовського державного технічного університету*. Серія: Економічні науки: зб. наук. пр. Маріуполь: ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет», 2018. Вип. 36. С. 87–94.

59. Славкіна М.А. Системний ризик економічної безпеки банківського сектору України. *Теоретичні та практичні аспекти антикризового регулювання економіки країни*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса, 4 травня 2019 р.) / відп. за випуск д.е.н., проф. С. О. Якубовський. Одеса : ОНУ імені І. І. Мечникова, 2019. С. 39-42

60. Соцька Ю.І. Конкурентні стратегії у діяльності сучасних банків. *Наукові здобутки на шляху до вдосконалення економіки країни*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 7-8 серпня 2015 р. Дніпропетровськ: НО «Перспектива», 2015. Ч. 1. С. 57-61.

61. Соцька Ю.І. Теоретичні підходи до визначення стратегічного управління сучасним банком. *Фінансово-економічні проблеми сучасного світу: шляхи вдосконалення і перспективи їх вирішення на мікро-, макро-, мегарівнях*: матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф., 14 лютого 2014 р. Кременчук, 2014. С. 264-265.

62. Статут акціонерного товариства «Державний ощадний банк України». Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 25 лютого 2003 р. № 261 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 20 листопада 2019 р. № 949). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/261-2003-p#n13> (дата звернення 15.11.2020 р.)

63. Страхарчук В.П. Концептуальні засади кількісної оцінки ризиків. URL: <http://dspace.uabs.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/3005/1/41.pdf>. (дата звернення 25.11.2020 р.)

64. Тарасова О.В., Панова Ю.О. Стан і тенденції розвитку банківської системи України. *Економіка харчової промисловості*. 2014. № 3(23). С. 79-86.

65. Уманська В. Г. Внутрішня конкурентоспроможність банківської системи України: проблеми і перспективи. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. Випуск 10. С. 876-881.

66. Управління ризиками банків: монографія у 2 томах. Т. 1: Управління ризиками базових банківських операцій / А. О. Єпіфанов, Т. А. Васильєва, С. М. Козьменко та ін. / за ред. д-ра екон. наук, проф. А. О.

Єпіфанова і д-ра екон. наук, проф. Т. А. Васильєвої. Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ». 2012. 283 с. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/50097> (дата звернення 30.11.2020 р.)

67. Уряд затвердив принципи стратегічного реформування банків державного сектору. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-zatverdiv-principi-strategichnogo-reformuvannya-bankiv-derzhavnogo-sektoru>

68. Фінансова звітність банку. Акціонерне товариство «Державний ощадний банк України». URL: <https://www.oschadbank.ua/ua/about/financial-reporting> (дата звернення 17.11.2020 р.)

69. Чайковський Я. І. Проблеми та напрямки підвищення ефективності функціонування банківської системи України. *Економічний аналіз*: зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол.: В. А. Дерій (голов. ред.) та ін. Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2016. Том 23. № 1. С. 153-160.

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А.1 Основні показники банківського сектору України

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	I кв. 2019	II кв. 2019	III кв. 2019	IV кв. 2019
Кількість діючих банків	180	145	117	96	82	77	77	76	76	75
Загальні балансові показники (млрд. грн.)										
Загальні активи	1 409	1 477	1 571	1 737	1 840	1 911	1 888	1 892	1 876	1 983
у т.ч. в іноземній валюті	513	667	800	788	755	779	745	736	707	717
Чисті активи	1 278	1 290	1 254	1 256	1 334	1 360	1 341	1 357	1 374	1 494
у т.ч. в іноземній валюті	470	565	582	519	507	495	465	471	470	492
Валові кредити суб'єктам господарювання	727	820	831	847	864	919	895	884	841	822
у т.ч. в іноземній валюті	252	400	492	437	423	460	447	427	386	381
Чисті кредити суб'єктам господарювання	648	710	614	477	451	472	450	445	430	415
Валові кредити фізичним особам	189	208	176	157	171	197	202	203	207	207
у т.ч. в іноземній валюті	67	101	97	83	68	61	59	52	45	38
Чисті кредити фізичним особам	145	144	96	76	92	114	120	127	135	143
Кошти суб'єктів господарювання	258	283	349	413	427	430	415	428	454	525
у т.ч. в іноземній валюті	81	114	141	177	163	150	146	154	167	191
Кошти фізичних осіб	443	403	402	437	478	508	516	528	517	553
у т.ч. в іноземній валюті	189	214	215	239	244	241	239	235	227	238
Зміна (р/р, %)										
Загальні активи	11,4%	4,8%	6,4%	10,6%	5,9%	3,8%	2,6%	2,1%	-3,7%	3,8%
Чисті активи	13,7%	1,0%	-2,8%	0,2%	6,2%	1,9%	3,6%	4,5%	1,4%	9,9%
Валові кредити суб'єктам господарювання	14,7%	12,8%	1,3%	2,0%	2,0%	6,3%	1,4%	0,9%	-11,0%	-10,6%
Валові кредити фізичним особам	3,0%	10,3%	-15,7%	-10,4%	8,5%	15,3%	15,1%	13,1%	3,9%	5,0%
Кошти суб'єктів господарювання	16,8%	9,5%	23,5%	18,2%	3,4%	0,8%	4,3%	5,8%	8,4%	22,1%
Кошти фізичних осіб	20,2%	-8,9%	-0,3%	8,7%	9,4%	6,3%	8,8%	7,4%	1,5%	8,7%
Рівень проникнення (%)										
Валові кредити суб'єктам госп. / ВВП	47,7%	51,7%	41,8%	35,5%	29,0%	25,8%	24,4%	23,4%	21,6%	20,7%
Чисті кредити суб'єктам госп. / ВВП	42,6%	44,7%	30,9%	20,0%	15,1%	13,3%	12,3%	11,8%	11,1%	10,4%
Валові кредити фізичним особам / ВВП	12,4%	13,1%	8,8%	6,6%	5,7%	5,5%	5,5%	5,4%	5,3%	5,2%
Чисті кредити фізичним особам / ВВП	9,5%	9,1%	4,8%	3,2%	3,1%	3,2%	3,3%	3,4%	3,5%	3,6%
Кошти суб'єктів господарювання / ВВП	17,0%	17,8%	17,6%	17,3%	14,3%	12,1%	11,3%	11,3%	11,7%	13,2%
Кошти фізичних осіб / ВВП	29,1%	25,4%	20,2%	18,3%	16,0%	14,3%	14,1%	14,0%	13,3%	13,9%
Фінансові результати (млрд. грн.)										
Чисті процентні доходи	49,1	52,2	39,1	44,2	53,0	73,0	19,5	19,8	20,1	20,8
Чисті комісійні доходи	21,0	23,1	22,6	24,2	27,5	37,8	10,0	10,8	11,5	11,7
Відрахування в резерви	28,0	84,4	114,5	198,3	49,2	23,8	4,7	1,7	1,9	3,6
Чистий прибуток/збиток	1,4	-33,1	-66,6	-159,4	-26,5	22,3	12,9	18,1	17,3	11,3

